

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
Лабораторія екологічної психології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Факультет психології

МАТЕРІАЛИ

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ:
Екологічна парадигма сучасного образу життя і світу»**

**«MODERN ISSUES OF ENVIRONMENTAL PSYCHOLOGY:
The ecological paradigm of the modern lifestyle and image of the world»**

XV Міжнародна науково-практичної конференції
XV International Scientific and Practical Conference

УДК 159.9:316.4:316.6

ББК 65.272 : 88.5

П

Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 5 від 25.04.2019 року)

Сучасні проблеми екологічної психології: екологічна парадигма сучасного образу життя і світу: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (17 – 18 травня 2019 року, Харків) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2019. – 103 с.

Рецензенти:

Н. В. Чепелева – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

А. Б. Коваленко – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Редакційна колегія:

Швалб Ю. М., доктор психологічних наук, професор

Кряж І.В., доктор психологічних наук, доцент

Львовочкіна А. М., доктор психологічних наук, професор

Вернік О.Л., кандидат психологічних наук, с.н.с.,

Вовчик-Блакитна О.О., кандидат психологічних наук, с.н.с.,

Рудоміно-Дусятська О.В., кандидат психологічних наук, доцент

У матеріалах міжнародної конференції викладено результати досліджень щодо найбільш актуальних міждисциплінарних проблем теорії і практики екологічної психології, зокрема щодо особливостей і чинників становлення і функціонування життєвого середовища особистості у різних його аспектах і розрізах. Представлені наукові розробки дослідників будуть корисні як фахівцям консультативних практик, фахівцям соціальної роботи, представникам недержавних громадських організацій, педагогам, так і науковцям – психологам, юристам, соціологам, усім, хто цікавиться проблемами сучасної екологічної психології, її розвивальним потенціалом.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету – Крейдун Н.П. к. психол. н., доц., декан факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Співголова оргкомітету – Швалб Ю.М. д. психол.н., проф., головний науковий співробітник, в.о. завідувача лабораторії екологічної психології, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Заступник голови – Кряж І.В., д. психол. н., доц., завідувач кафедри прикладної психології факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Члени оргкомітету:

- Варава Л.А., к. психол.н., в. о. завідувача кафедри практичної психології Маріупольського державного університету.
- Гарнець О.М., к. психол. н., керівник Швейцарсько-Українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO.
- Данчева О.В., голова Громадської організації «Товариство незалежних експертів».
- Журавльова І.К. – директор Центральної національної бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.
- Люта Л.П., к.соціол.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Максименко С.Д., д. психол. н., проф., директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, академік НАПН.
- Найдьонова Л.А., д. психол.н., член-кореспондент НАПН України, заступник директора з наукової роботи, завідувач лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, член Громадської ради при Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення
- Олефір В.О. – д. психол. н., проф., завідувач кафедри загальної психології, факультет психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.
- Паламарчук О.М. – д. психол. н., доц., завідувач кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
- Плотка І.Д., д. психол.н. – професор по соціальній психології, директор департаменту «Психологія» Балтійської Міжнародної Академії, Латвія.
- Седих К.В. – д. психол. н., доц., завідувач кафедри психології Полтавського національного університету імені В.Г. Короленка.
- Фурманов І. О. – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології Білоруського державного університету, Білорусь.
- Шлімакова І.І. – к. психол. н., доц., завідувач кафедри екологічної психології та соціології Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка.
- Яворовська Л.М. – к. психол. н., доц., заступник декана факультету психології з наукової роботи, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Мови конференції: українська, англійська, польська, російська

- матеріали публікуються в авторській редакції

- відповідальність за якість і достовірність поданого матеріалу несе автор

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1: ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ЖИТТЄВОГО СЕРЕДОВИЩА І ПОБУДОВА ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ	9
<i>Барчі Б.В.</i> Вплив моделі "зеленого" зростання на якість життя	9
<i>Буковська О.О.</i> Екологічність реабілітаційних впливів	10
<i>Вернік О.Л.</i> Благополуччя середовищ життєдіяльності і благополуччя особистості: проблема задоволеності життям	12
<i>Вовчик-Блакитна О.О.</i> Міжпоколінна взаємодія в сім'ї як чинник суб'єктивного благополуччя особистості.	13
<i>Зімовін О.І.</i> Екологічність існування як цінність та принцип гештальт-підходу	14
<i>Зімовіна Т.Є.</i> Екологічність виховання дитини у сімейній системі	16
<i>Калюжна Є.М.</i> Features of psychological structuring by a personality of life-time	17
<i>Кириленко Т.С.</i> Сучасні аспекти вивчення благополуччя особистості.....	18
<i>Корнієнко І.О.</i> Контент аналіз текстів для вивчення життєвого простору особистості	19
<i>Львовичкіна А.М.</i> Психологія соціальної роботи у системі "Людина - Життєве середовище"	21
<i>Люта Л.П.</i> Вплив способу життя на розвиток професійного середовища	22
<i>Максимова Н.Ю.</i> Соціально-психологічні фактори порушення екологічності сімейної системи	24
<i>Павленко О.В.</i> Перспектива особистості як фактор її суб'єктивного благополуччя	25
<i>Папуча М.В.</i> The problem of human interaction with environment in psychological perspective	26
<i>Платковська О.В.</i> Психологическая устойчивость личности во время глобальных изменений.....	27
<i>Рудоміно-Дусятська О.В.</i> Перспективи висотного будівництва у мегаполісі: екологічний та психологічний аспекти	28
<i>Седих К.В.</i> Місце індивідуально-еротичного коду в життєвому просторі особистості	29

Скок А.Г. Флоатінг як напрямок сучасної реабілітації	30
Тищенко Л.В. Онтологічне визначення феномену успішності особистості в структурі сучасного образу життя	31
Шоповал В.М. Об одном из вариантов решения экологических проблем	32
Юрчинська Г.К., Божко Ю.П. Психологічний простір у вимірах професійного навчання й професіоналізації ІТ-спеціаліста.....	33
Юрчинська Г.К., Грузинова К.М. Самореалізаційні характеристики психологічно благополучної особистості	35
Яневський В.О. Психокорекція дитячих страхів, пов'язаних зі смертю	36

РОЗДІЛ 2: ПРОЕКОЛОГІЧНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ТА ПРОЕКОЛОГІЧНА ПОВЕДІНКА

Abelite L. Experience of eu project in the investigation of Riga citizens' common sense of community	38
Баєва К. Экологическая позиция и моральные чувства как агенты соблюдения проэкологических норм.....	38
Варава Л.А. Феномен надії як складова компонента переживання почуття щастя особистістю в організації власного життя.....	40
Кряж І.В. Экологическая парадигма образа жизни в современном мире.....	41
Кулікова А.О. Особливості зміни структурних компонентів "Я-образу" у особистості	43
Луценко О.Л. Еволюційні тенденції неекологічної поведінки та можливості їх проекологічного використання.....	43
Наконечна М.М. Інтерсуб'єктна взаємодія як умова проекологічного способу життя.....	45
Паламарчук О.М. Психологічні особливості екологічної самовизначеності студентської молоді.....	46
Русіна А.Є., Шарун А.В. Особенности гендерного образования в экологическом аспекте	47
Самойлова С.В. Отношение к себе и к миру у лиц с проэкологической активностью.....	48
Смолова Л.В. Применение идей логотерапии для формирования проэкологического поведения	50

<i>Тесленко В.М.</i> Здатність особистості /організації до змін в потоці сучасних реалій	51
<i>Харитинюк В.М.</i> Перспективи побудови екологічного життєвого простору осіб, що готуються до звільнення з установ виконання покарань	53
<i>Schwarzenboeck D.</i> Перепрограммирование подсознательных программ поведения как путь выхода из экологического кризиса	54

РОЗДІЛ 3: ПРИНЦИП ЕКОЛОГІЧНОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ

<i>Wilson S.</i> Children's sense of place: implications for healthy child development and the environment	56
<i>Горбань Г.О.</i> Професійна соціалізація вчителя в умовах реформування освіти: екологічний аспект	57
<i>Гурлева Т.С.</i> Екологічне спілкування з населенням через ЗМІ – вимога сучасності.....	58
<i>Данчєва О.В.</i> Хто має бути залученим до процесу екологічного виховання (на прикладі використання матеріалів дитячої книжки "Чепурик - захисник довкілля").....	60
<i>Зоріна О.О.</i> Виховання молодших школярів на засадах біо(еко)етики	61
<i>Мельничук М.М.</i> Розвиток толерантності учнівської молоді в рамках діяльності дискусійного кіноклубу.....	62
<i>Милашенко К.О.</i> Екологічність освіти та виховання в психології еволюції та самоактуалізації.....	64
<i>Мірошниченко Г.А.</i> Особливості формування екологічної культури молодших школярів	64
<i>Мунасіпова-Мотяш І.А.</i> Аксіологічний аспект екологічної свідомості студентів.....	66
<i>Оробей О.О.</i> Екологічне виховання молодших школярів засобами народних традицій	66
<i>Сичова Н.С.</i> Особливості формування біо(еко)етичних знань учнів початкової школи	68
<i>Степанчук Д.М.</i> Від екології душі до чистого довкілля	69
<i>Стуліка О.Б.</i> Особливості психологічного супроводу дошкільнят з особливими освітніми потребами	70

РОЗДІЛ 4: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДИНИ ТА СТАНУ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА..... 72

<i>Александров Д.О.</i> Самоідентифікація особистості як основа психологічного благополуччя в умовах антропогенних екологічних змін	72
<i>Гранкіна-Сазонова Н.В.</i> Суб'єктивна близькість до природи та психологічне благополуччя	73
<i>Долуда А., Іщенко О.</i> Кишковий мікробіом та психічне здоров'я людини.....	75
<i>Дяченко В.А.</i> Психологічне благополуччя студентів з різним рівнем розвитку екологічної свідомості.....	76
<i>Кирпенко Т.М.</i> Суб'єктивне благополуччя як складова здоров'я людини	77
<i>Мироненко О.М.</i> Суб'єктивний зв'язок з природою як чинник психологічного благополуччя особистості	78
<i>Павленко Г.В.</i> Психологічне благополуччя молоді в контексті невизначеності середовища	79
<i>Романова В.С.</i> «Інші» в життєдіяльності особистості як фактор психологічного благополуччя.....	80
<i>Шевчук Ю.С.</i> Вплив екологічних факторів на психологічне благополуччя людини.....	82

РОЗДІЛ 5: СЕРЕДОВИЩНІ ЧИННИКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ 84

<i>Акименко І.М.</i> Політична соціалізація людини в сучасному суспільстві.....	84
<i>Акімова Н.В.</i> Проблема розуміння як важливий аспект психологічного благополуччя особистості в Інтернеті.....	85
<i>Андрєєва І.Ю.</i> Характеристика біопсихічної підструктури особистості	87
<i>Борець Ю.В.</i> Обумовленість життєздатності особистості впливами оточуючого середовища	88
<i>Ільченко К.Ю.</i> Поводження з відходами в Україні: правового регулювання та можливі шляхи їх вирішення	89

<i>Каменщук Т.Д.</i> Зміст експериментальної навчально-корекційної програми формування просторової знаково-символічної системи знань	91
<i>Панченко В.О., Позняк Т.М.</i> Особливості загроз психологічній безпеці старшокласників в шкільному середовищі.	92
<i>Сараєва Н.М., Суханов А.А., Галиакберова И.Л.</i> О факторах жизнеспособности человека в регионе экологического неблагополучия	93
<i>Сілютіна О.М.</i> Наукові погляди на природу тілесності особистості.....	95
<i>Фурманов И.А.</i> Социально-психологическая экология как фактор школьного буллинга.....	96
<i>Шлімакова І.І.</i> Обумовленість життєздатності особистості впливами оточуючого середовища	97
<i>Яновська С.Г.</i> Бар'єри щодо підприємницької діяльності як один з факторів роботи в сучасному бізнес-середовищі.....	98
<i>Ярош Н.С.</i> Саногенне мислення як шлях розвитку екологічної свідомості особистості	99
<i>Конєва К.М.</i> Екологічна самосвідомість як основа проєкологічної поведінки	101
<i>Варга В.С.</i> Гармонізація дитячо-батьківських стосунків у прийомних сім'ях	102

РОЗДІЛ 1: ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ЖИТТЄВОГО СЕРЕДОВИЩА І ПОБУДОВА ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

ВПЛИВ МОДЕЛІ "ЗЕЛЕНОГО" ЗРОСТАННЯ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ

*Барчі Беата Василівна
Мукачівський державний університет,
Мукачеве, Україна*

Основні стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року визначають цілі і завдання як у сфері поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки, так і досягнення безпечного для здоров'я людини стану довкілля, психологічного благополуччя. Енергетична, фінансова, економічна та екологічна кризи у світі чітко продемонстрували нестійкість сучасної світової системи, що потребує оптимізації моделі для досягнення економічного зростання на основі інновацій з урахуванням екологічних факторів. На сьогодні одним із пріоритетних завдань урядів є підбір критеріїв та показників для здійснення оцінки екологічності життєвого середовища та програмування життєвого простору особистості. «Зелене» зростання – це стимулювання економічного зростання і розвитку з одночасним забезпеченням збереження природних активів і безперебійного надання ними ресурсів та екосистемних послуг, від яких залежить наш добробут (ОЕСР). Запропонована експертами ОЕСР у 2011 р. альтернативна модель «зеленого» зростання має особливості для кожної країни при впровадженні. Концепція зеленого зростання робить наголос на економічному розвитку, тому є актуальною для України сьогодні. Економічний розвиток країни не завжди сприяє покращенню якості життя людей, зокрема й екологічної. У той же час наслідком впливу несприятливих та шкідливих екологічних факторів є погіршення якості їхнього життя, психологічного благополуччя. Такий вплив відбувається як безпосередньо (наприклад, через забруднення довкілля, у т.ч. повітря та води, вплив на здоров'я населення небезпечних речовин та шуму), так і через непрямі чинники (такі, як зміна клімату, втрата біорізноманіття тощо). Тому моніторинг за впливом стану довкілля на здоров'я людей сприяє попередженню негативних наслідків соціальноекономічного розвитку країни та добробуту населення. Індикатори, що сприяють моніторингу екологічної

якості життя та відображають вплив стану довкілля на здоров'я людини, є однією з базових складових «зеленого» зростання. Такі індикатори розроблені Організацією економічного співробітництва і розвитку, а статистика їхніх показників ведеться в усіх країнах ЄС. Проте їх неможливо розрахувати для України у зв'язку з повною відсутністю статистичної інформації про рівень забруднення пилом (PM-10) та захворюваності населення у прив'язці до будь-яких екологічних чинників. Альтернативна модель «зеленої» економіки та «зеленого» зростання, передбачає подальший розвиток людства з урахуванням необхідності відновлення та дбайливого використання природних багатств на основі інновацій та впровадження нових технологій, боротьби з бідністю, відмови від бездумного збільшення споживання, усунення соціальної та гендерної нерівності.

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ

*Буковська Ольга Олександрівна
Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка",
Чернігів, Україна*

Правові та моральні аспекти надання допомоги особистостям, які потребують реабілітаційних впливів ґрунтуються на принципах екологічності та регламентовані міжнародними юридичними положеннями про загальні права, зокрема біллем про права людини і Гельсінкською декларацією. Провідними етичними принципами були визнані гуманність і добровільність зі збереженням автономності пацієнта і його права робити вибір і приймати рішення, аж до права відмовитися від допомоги. Відповідно до ідеології Мальфстрімського інтеграційного процесу положення міжнародного права лягли в основу законодавства України про реабілітаційну допомогу, яка регламентує принципи гуманності, добровільності, конфіденційності, процедуру інформованої згоди. Не випадково одним з провідних напрямків сучасного етапу розвитку реабілітації є напрямок, пов'язаний з відстоюванням права пацієнта на «безпечну» допомогу. При цьому діагностика повинна проводитися таким чином, щоб якомога менше обмежувати соціальні можливості людини. Відповідно, лікування повинно здійснюватися так, щоб звести до мінімуму ризик побічних явищ і ускладнень. Слід підкреслити значимість базових принципів біоетики. Принцип автономності передбачає можливість діяти на підставі вільно обраного плану, складеного з урахуванням необхідної інформації. Принцип заборони завдавати шкоди передбачає обов'язок не завдавати шкоди

пацієнтові як свідомо, так і ненавмисно. Відповідно, принцип благодіяння передбачає дії щодо зменшення страждань з одночасним запобіганням небезпеки або втрат. При цьому важливим є момент корисності з зіставленням переваг і втрат. Значущим є принцип конфіденційності з неприпустимістю розголошення як персоніфікованої інформації про пацієнта, так і відомостей про стан його здоров'я без згоди пацієнта. Зокрема, законодавство України досить жорстко регламентує положення про таємницю. Так, підставами для надання іншим особам конфіденційної інформації без згоди особистості можуть бути тільки інтереси національної безпеки, запобігання злочинам або нещасних випадків на виробництві, попередження виникнення небезпечних інфекційних захворювань. Відомості про надання психіатричної допомоги можуть передаватися без згоди хворого тільки організаціям, що надають психіатричну допомогу, або судово-слідчим органам для проведення дізнання, слідства або судового розгляду. При цьому положення біоетики припускають право пацієнта на отримання інформації про стан свого здоров'я з дотриманням принципу правдивості інформації. У випадках, якщо інформація про хворобу пацієнта може погіршити стан його здоров'я, медичним працівникам дається право надати неповну інформацію. Важливими екологічними принципами надання реабілітаційної допомоги є надання пацієнту права на приватність (заборона на вторгнення в зону інтимних відносин, права на усамітнення) і дотримання по відношенню до людини принципу лояльності з повагою до її поглядів і способу життя. Основоположним етичним принципом проведення діагностичної та лікувально-реабілітаційної роботи є поінформована згода. Екологічні принципи взаємодії з пацієнтом, засновані на загальних засадах біоетики, включають: повагу особистості пацієнта, терапевтичне співробітництво на основі інформаційної згоди, принцип заборони завдавати шкоди, що передбачає конфіденційність і неприпустимість зловживань. Таким чином, етична і деонтологічна проблематика реабілітації визначається принципом екологічності і специфікою сучасного етапу розвитку цієї галузі.

БЛАГОПОЛУЧЧЯ СЕРЕДОВИЩ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ: ПРОБЛЕМА ЗАДОВОЛЕНOSTІ ЖИТТЯМ

*Вернік Олексій Леонідович
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
Київ, Україна*

З 1990-х років (см. Waterman 1993, Ryan; Deci, 2000 й ін.) феноменологічні підходи й міри, якими вимірюється благополуччя особистості, було запропоновано об'єднати у дві групи: перша пов'язана з «процвітанням» людини як особистості і є досить багатогранною; друга пов'язана із задоволенням людини і складається з двох характеристик – щастя і задоволеність (життям). Відповідні міри благополуччя називають «евдаймонічні» (буквально, «добрий дух»), слідуючи за Аристотелем, Мілсом й ін., і «гедоністичні», маючи на увазі максимізацію задоволення й уникання болю (Бентам й ін.). Перша група підходів пов'язується з психологічним благополуччям, друга – з суб'єктивним. Численні характеристики в рамках «евдаймонічного» підходу (Lubomirsky, 2005; Huppert, 2006; Frai and Shtutcer, 2007; й ін.) можуть, в свою чергу, бути поєднані у дві групи (Samman, 2007): 1) усвідомлення / сприйняття сенсу життя, що визначається людиною на основі її потенціалу; 2) здатності прямувати до досконалості в реалізації даної ідеї, котрі можна інтерпретувати як «внутрішні – зовнішні»: перші вказують на відношення з власним життям (сенси, життєві цілі й перспективи, життєвий досвід), другі – на відносини з іншими людьми, тобто на те з чим пов'язується самодетермінація особистості: автономність, зв'язаність, компетентність. Гедоністичні міри сприйняття / усвідомлення благополуччя мають три компоненти (Diener, 1984): 1) когнітивний, або задоволеність життям; 2) афективний позитивний і 3) афективний негативний.. Ми пропонуємо вказані групи розглядати психологічним і суб'єктивним рівнями благополуччя особистості, які пов'язані причинно-спадково. Життєвий досвід, життєві цілі і перспективи, сенси життя, з одного боку, й автономія, компетентність, зв'язність / включеність або самодетермінація особистості – з іншого, детермінують її психологічне благополуччя, яке, у свою чергу, впливає на афективний (переживання щастливості і нещадності) і когнітивний (задоволеність життям в цілому й у конкретних середовищах) компоненти, котрі й визначають суб'єктивний рівень благополуччя особистості. Важливою детермінантою когнітивного компоненту суб'єктивного рівня благополуччя є оцінка особистістю середовищ власної життєдіяльності як благополучних / неблагополучних. Ми пропонуємо структуру даної оцінки, яка є подібною до структури детермінант психологічного рівня благополуччя особистості. В ній також виділяємо внутрішню складову, тобто показники, що характеризують середовище «з середини». В результаті аналізу публікацій, присвячених психологічним і соціально-психологічним аспектам різних середовищ

життєдіяльності особистості, було отримано компоненти, що найчастіше зустрічалися. Серед них: безпечність, стабільність, розвиваючий потенціал, структурованість (зрозумілість). До зовнішніх характеристик, що показують «місце» середовища у світі, було віднесено показники, аналогічні складовим самодетермінації особистості – значущість, автономність, зв'язність / включеність.

МІЖПОКОЛІННА ВЗАЄМОДІЯ В СІМ'Ї ЯК ЧИННИК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ.

*Вовчик-Блакитна олена Олександрівна
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
Київ, Україна*

Сучасний світ характеризується стрімкими змінами і нове покоління дітей опиняється у якісно новому середовищі, яке різко відрізняється від того, в якому зростали їхні батьки та прабатьки. Міжпоколінні стосунки продовжують відігравати значну роль в глобальному суспільному масштабі, а також в житті кожної окремої людини на певному етапі життєвого шляху. Першим середовищем, де особистість опановує досвід міжпоколінних стосунків є родинне середовище. Сім'я переживає кризу, що виявляється у явищах соціального неблагополуччя, а також особистісного неблагополуччя. Запитаними є стратегія самозбереження сім'ї та окремі тактики цього самозбереження і розвитку. Нині в Україні спостерігається тенденція, що зафіксована в багатьох країнах світу до поширення розширеної, або кількопоколінної / багатопоколінної сім'ї, що є своєрідною відповіддю на напружений характер та критичний темп життєдіяльності, що задається сучасним високотехнологічним суспільством. Сімейне середовище визначаємо як психологічну реальність котра містить в собі організовані (цілеспрямовано чи стихійно) умови для розвитку особистості, які охоплюють просторово-предметне, міжособистісне, культурне, інформаційне та інші оточення, де відбувається співдетермінація розвитку всіх її членів. 2. Міжпоколінна взаємодія в родині є особливим видом соціальної взаємодії, котра базується на прямому чи опосередкованому спілкуванні представників різних поколінь. Вона виконує низку функцій: комунікативну, освітню, виховну та інші через наступні механізми: трансгенерації (передача досвіду від старших до молодших поколінь) та префігурації (передачі досвіду від молодших до старших поколінь). Активізація цих функцій та збагачення їхнього змістовного наповнення виступає вагомим ресурсом переживання

суб'єктивного благополуччя кожним з членів сім'ї. В цьому контексті вважаємо за доцільне розглянути концепт генеративності, який ввів в обіг Е.Еріксон, визначивши її як потребу дорослої особистості реалізувати себе у формах діяльності, результати якої «переживуть» людину. Генеративність, як зацікавленість у наступних поколіннях та їх вихованні, виявляють представники старших поколінь у різноманітних проявах життєдіяльності в різних сферах, передусім у родині. Визначаючи цей психологічний феномен McAdams, Aubin, позиціонують його структуру, до якої входить сім складових: соціальний контекст, спрямованість на наступні покоління, визначення генеративних цілей, дій для їх досягнення, наративний зміст дій та прагнення до символічного безсмертя, Генеративна поведінка виявляється у розвитку піклування про інших людей і поширення з одного об'єкту (наприклад власні діти, чи онуки) на множину об'єктів (відомих та невідомих представників молодшого чи майбутніх поколінь). Згідно з позицією Е.Еріксона та його послідовників генеративність сприяє покращенню життя наступних поколінь, нащадків, а також є показником психологічного благополуччя людини. Низка досліджень засвідчила що генеративність корелює із відчуттям присутності сенсу життя, наявністю цілі та є одним із чинників психологічного благополуччя особистості. Осмислення та аналіз сучасного сімейного середовища в контексті проблематики міжпоколінних зв'язків та генеративності, на нашу думку, задає орієнтацію на науковий та практичний пошук можливих ресурсних зон та форм взаємодії, що зміцнюватимуть його та розвиватимуть середовище сім'ї та поширюватимуться на інші соціальні середовища.

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ІСНУВАННЯ ЯК ЦІННІСТЬ ТА ПРИНЦИП ГЕШТАЛЬТ-ПІДХОДУ

*Зімовін Олексій Іванович
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Харків, Україна*

Мета цієї доповіді – обґрунтування екологічності як світоглядного та інструментального аспекту гештальт-терапії. Адже екологічність визначає не тільки те, як «дивиться» гештальт-терапевт на клієнта-у-його-середовищі, але й те, як він буде діяти, до яких стратегій психологічної допомоги вдаватись. У західній свідомості впливовою й досі є опозиція «людина – природа». Вона, аж надто часто, конкретизується у нарцисичному звеличенні людини як певної особливої істоти, яка має право втручатися у природний рух речей.

Технологічність, механістичність, можливість пізнання, повторюваність, найголовніше – контрольованість! Осі ті слова, які довгий час характеризували розвиток людства. Для екологічності гештальт-підходу важливими є дві методології. Перша – концепція поля. У полі все взаємопов'язано, організм та середовище ніколи не існують повністю ізольовано один від одного. Виживання організму залежить від середовища, як і виживання середовища, насправді, залежить від благополуччя організму. Звідси витікають такі важливі концепти гештальт-терапевтичної теорії як саморегуляція, контакт, спонтанність, творче пристосування та ін. Друга методологія – образ «людини як тварини». Засновники гештальт-терапії Ф. Перлз та П. Гудман поклали в основу свого підходу саме його. Як й інші тварини ми залежимо від харчування, розмноження, взаємодії з іншими організмами та збереження того простору життя, в якому ми знаходимося. Таким чином, зазначені автори одразу й доволі радикально знімають опозицію «людина – природа» з її нарцисичними наслідками. Усвідомлення себе частиною природи, тобто екологічність існування, вимагає особливого більш цілісного переживання досвіду, на яке й спрямований гештальт-терапевтичний підхід. І тут важливим стає ціннісне ставлення до всього, що існує. Коли людина може ціннісно ставитися до власних недоліків, коли вона роздивляється власні почуття, помічає їх, зосереджена на них, вона може й також ціннісно ставитися і до інших людей, і до природи, і до середовища, загалом. Отже, бути частиною природи, у контакті з нею як тварина (особлива, але тварина, всі тварини особливі) серед інших тварин – це є нормальний, здоровий стан речей. Водночас, у більшості випадків він порушується, адже соціалізація, певним чином, вимагає «перемоги» людини над власною природою. Так, дитина з рухливою нервовою системою стикається з культурними приписами «Не поспішай. Куди біжиш! Стій!», а дитина з повільною – навпаки може почути вислови «Ну ти й повільний. Як гальмо!». Ці дві ілюстрації дещо утровані, як і будь-які ілюстрації, але своє завдання – демонструвати певне насилля людини над власною природою – вони виконують. Дитина вчиться насилувати власну природу, яким же має бути її ставлення до інших суб'єктів природи? Згадується клієнт автора – підліток, 13 років. Він ображає домашніх тварин, дуже жорстоко ставиться до них, іноді навіть б'є. Звідки взялося таке ставлення? Його матір вважає припустимим фізичне покарання, вона б'є хлопця дротом від комп'ютера, коли він не відповідає її очікуванням. Робота з середовищем, коли матір усвідомлює наслідки своїх дій, змінює й поведінку хлопця, він починає краще піклуватися про себе та про тварин. Таким чином, екологічність існування як цінність та принцип гештальт-підходу стоїть на двох базових методологіях: концепції поля та образі людини як тварини. Екологічність стає можливою лише тоді, коли людина чутлива до себе та середовища й ціннісно ставиться до всіх регіонів свого цілісного досвіду.

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ У СІМЕЙНІЙ СИСТЕМІ

*Зімовіна Тетяна Євгенівна
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Харків, Україна*

Екологічність виховного процесу, це перш за все умови виховання, у яких батьки спираються на потреби дитини, її почуття і бажання, а не на прийняті в суспільстві норми і правила, що можна, що не можна, що добре, що погано на їх думку. Коли враховують індивідуальні особливості дитини. Хвороби що виникають виступають потужним сигналом того, що порушена рівновага з середовищем. Спираючись на роботи Александера Ф., Пезешкіана Н., Хомуленко Т.Б., Хей Л., Малкіної-Пих І.Г. та ін. можна заключити що будь яке фізичне захворювання має на своїй підставі психологічне напруження, емоційні розлади, стрес тощо. У своїх попередніх роботах [1], були встановлені зв'язки захворювань різних систем органів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в залежності від стилів виховання та особливостей сімейних стосунків. Так, причинами виникнення захворювань дихальної системи дитини насамперед виступає нестійкість стилів виховання дитини, нерозвиненість батьківських почуттів, порушений емоційний фон у родині. Батьки не мають чітких уявлень щодо виховного процесу, емоційно відносяться до порад та впадають в крайнощі відносно того, як слід виховувати дитину: від мінімальності санкцій та вседозволеності до страху втрати малюка та повного контролю його діяльності. Захворюваність шлунково-кишкової системи пов'язана з темою надмірних вимог. При цьому в сім'ях з дітьми до 6 років, це перш за все вимоги до себе як до батьків, пред'явлення завищених стандартів до того, якими мають бути мама й тато. В той час як по мірі дорослішання дитини, в сім'ях, що виховують дітей молодшого шкільного віку ці вимоги вже й розповсюджуються й на дітей. В сім'ях де діти хворіють розладами травлення більш ніж декілька разів на рік, найпоширенішим є умови обмежень свободи та самостійності дитини. Окрім цього, отримані нами результати дослідження можна об'єднати ще й темою психологічної «дистанції» між членами родини. Чим більша психологічна «відстань» між батьками, тим більше хвороб у дитини. Проблеми зі шкірою мають зв'язок із приписуванням жіночих якостей дитині, як хлопчику, так і дівчинці – коли від дівчат вимагають бути «принцесами», а від хлопців бути більш стриманими та ніжними [1]. Таким чином, екологічність виховання дитини перш за все тримається на емоційному благополуччі родини та певними правилами. По-перше, батьки мають усвідомлювати себе в цій ролі, мати чітке, а головне власне уявлення про те, як само їм слід виховувати свою дитину. Повинно бути складене уявлення про власні особистісні кордони, уявлення про

те що я хочу від себе, дитини та свого партнера, бо коливання, та не чіткість правил виховання виступають чинниками виникнення захворювань дитини. По-друге, важливим пунктом екологічності виховання дитини виступає атмосфера творчості та самостійності, підтримка різних проявів її індивідуальності. При всьому цьому наявність певних поглядів на виховання дитини повинно бути обопільним у двох батьків, бо різні погляди, не вміння домовлятися та знаходити спільне рішення сприяють виникненню конфліктів, напруги та відстані членів родини у сімейній системі.

Література:

1. Зімовіна Т. Є. Фільчакова А. С. Взаємозв'язок між захворюваністю дитини та стосунками у сім'ї /Проблеми сучасної психології, Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. — Вип. 40. — 2018. — С.128–137.

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL STRUCTURING BY A PERSONALITY OF LIFE-TIME

*Калюжна Євгенія Миколаївна
Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України (м.
Київ),
Київ, Україна*

Psychological studies show that growing up with a man trying to build a coherent and consistent identity with their past identities. In fulfilling its social function, memory edits personal memoirs, based on the needs of the present, because of the need to have a certain individual story that would not interfere with a positive self-image (V. Lyaudis, 2001). The time factor is evident in autobiographical memory in several ways. Firstly, this localization of single events on the time coordinates. Secondly, the sequencing of events and their relative position. Thirdly, subjective «density» and «rarity» of certain stages of life, and finally installing the subjective boundaries of past, present and future, that the formation time transpective personality (V. Nurkova, K. Vasylevskaya, 2003). During reminiscences never happen completely accurate reproduction events, literal reproduction of their chronological sequence and duration disrupts the normal flow of mental processes in the present and a form of psychopathology memory (P.Zhane, 1936). Experimentally found that at old age the fixation on the past dominante, because of reducing the structural component of the future. This phenomenon is explained not only by objective processes of aging, but also the

transfer of emphasis from prospective self-identity to preserve achieved, which becomes, finally, the absolute importance and «functional autonomy». In particular, the concept becomes a reality, which used to seem strange for a young person, «rendering the meaning of the past», «focusing on the past», «past lives» (L. Borozdyna, L. Spyrydonova, 1998). The meaningfulness of event in the structure of psychological time is determined by the totality of its cause and targeted communications with other events, their qualitative and quantitative characteristics and the impact that this event in representation of a person performs on the main areas of self-manifestation and life in general (Ye. Golovaha, O. Kronyk, 1997). The personality appeals for help to the past, integrating past experience, looking for support in the memory and often appeals to the future in search of a goal, but one knows that both are the acts of today. It has no power over objective time; however, psychological time structures them (A. Leontyev, 2009). Cognitive psychology uses the term «circuit» – cognitive representations of past experience, which organizes and directs the information on an individual's personality affects the evaluation process events and arrangements in general. In the sense of personal problems as a consequence of «distortion circuits» appropriate to its «alignment» are understanding and criticism of «their own reality». Within the narrative approach, the term «discourse» – historically stacked structure principles, guidelines, categories and beliefs that injectable person in the internal text and sounded in her confession. Synonymous with the term «discourse» and «scheme» is the concept of «theme» – emotionally burdened by the problem around which the recurrent conflict. Given this approach, the manifestations of psychological problems turns to be a manifestation of a top theme that defines the means of life events. Thus, we can formulate a conclusion about the importance of analysis of mechanisms of individual life plan of personality in the light of its psychological functioning as a integrative whole.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Кириленко Таїсія Сергіївна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

Феномен благополуччя визначають як задоволеність життям, позитивне ставлення особистості до майбутнього. Емоційне благополуччя пов'язується з превалюванням позитивних емоцій особистості над негативними, з емоційно забарвленим самоставленням її до змісту подій і життєвих явищ. Це дозволяє вести мову про суб'єктивне благополуччя

особистості, його емоційний компонент. Можна виокремити два аспекти вивчення проявів емоційного благополуччя. Перший стосується факторів, що забезпечують позитивне переживання життєдіяльності особистості. Другий аспект стосується факторів, що забезпечують руйнування позитивних переживань, емоційний дискомфорт, тобто прояви емоційного неблагополуччя. У кожному з цих аспектів представленні певні напрями досліджень, як теоретичні так і емпіричні, пов'язані з емоціями і почуттями людини в ставленні її до сьогодення свого життя, його майбутнього та до уявлення про можливе ідеальне життя. З першим аспектом вивчення емоційного благополуччя пов'язані дослідження з беатотерапії, позитивної психології (Е.Дінер, Р.Еммонс, А.Бандура, М.Арґайл, Д.Леонтьєв, Е.Носенко) в яких акцентується увага на сувереності. Психологічного простору особистості, життєвих цінностях, мудрості, чуйності, природі щастя, життєвих стратегіях, самоєфективності в проявах благополуччя. Другий аспект вивчення емоційного благополуччя пов'язаний з дослідженнями психічного здоров'я особистості, з травматичними та посттравматичними переживаннями в житті особистості, мірою їх впливу на вираженість емоційного благополуччя, як можливістю попередження його руйнування (Б.Пахоль, К.Рифф, П.Фесенко). Зокрема, це стосується емоційних переживань провини і печалі, особливості їх зміни та часових інтервалів відновлення емоційного благополуччя. Виявлені аспекти вивчення емоційного благополуччя особистості та напрями його дослідження вказують на важливість для особистості задоволеності потреби в емоційній теплоті в різних сферах її діяльності, що можна розглядати як перспективу вивчення провідних індивідуальних координат наявності та відновлення емоційного благополуччя особистості.

КОНТЕНТ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

*Корнієнко Інокентій Олексійович
Мукачівський державний університет,
Мукачеве, Україна*

Аналіз, як поділ тексту на частини і елементи, має другорядне значення. Він не повинен руйнувати текст як цілісність, не повинен ігнорувати контекст, в якому виступає той чи інший елемент тексту. Отже, ми отримали від учасників нашого дослідження рукописні листи текстів різного обсягу з оповіданням на тему «Що входить у мій життєвий простір». Ці тексти були вже в певній мірі

структуровані питаннями, які їм задавали наші дослідники. Тим не менш, цей матеріал потрібно було значно скоротити і структурувати з урахуванням завдань дослідження. Для цього ми звернулися до методу контент-аналізу. Категорії контент-аналізу вибирались як на основі теоретичних уявлень про життєвий простір особистості, так і емпірично; виділенням основних тем, які лунали в текстах. У результаті всі категорії контент-аналізу були об'єднані в три блоки: I - структурний; II - інтерпретаційний; III - оціночно-динамічний. У перший блок увійшли категорії, що відображають елементи життєвого простору особистості, інакше кажучи того, що суб'єкт включає в свій життєвий простір. Другий, інтерпретаційний блок, склали категорії, отримані узагальненням відповідей учасників дослідження на питання, чому названі ними елементи входять в їх життєвий простір. Третій блок об'єднує такі категорії: 1) оцінка (відношення до життєвого простору), модальність оцінки (позитивна, нейтральна, негативна); 2) бажання змінити або зберегти свій життєвий простір; 3) активність (її екстернальне джерело, інтернальне джерело, змішане). Кількісний аналіз текстів проводився шляхом підрахунку частоти згадувань категорій в одиниці контексту (описі життєвого простору, зробленому одним досліджуваним). Підрахунок частоти категорій першого блоку проводився тематично: реєструвалося перша згадка кожної категорії в одиниці контексту. Одиницями виміру в підрахунку категорій другого і третього блоків були окремі висловлювання, які виступали як їх індикатори. Статистична обробка даних проводилася з використанням комп'ютерної програми SPSS. Разом з тим, при здійсненні процедури контент-аналізу, ми зустрілися з труднощами, аналіз яких виявив обмеження цього методу для вирішення поставлених в дослідженні завдань. Головною перешкодою є категоризація, яка відбувається за значеннями, а життєвий простір особистості має смислову організацію. Цей сенс задається контекстом, всередині якого в тексті виступає той чи інший елемент, а категоризація не враховує цього контексту, адже контексти на стільки не схожі, що сортувати категорії за контекстами стає неможливим. Для аналізу текстів, ми використовували категоризацію значень (в певних межах), співвідносячи частину з цілим текстом, що вимагало неодноразового його прочитання. Іноді ми використовували вимірювання, ранжуючи висловлювання за ступенем вираженості досліджуваних явищ або відносин до них (цей прийом використовується в якісних дослідженнях). Ми виділяли теми, які звучали в текстах, в якихось випадках вдавалися до конденсації смислів, скорочуючи довгі висловлювання в більш стислий вигляд. Також ми намагалися порівнювати як окремі висловлювання, так і тексти між собою. Особливо важливим і важким завданням для нас було, перейти від елементів (одиниць тексту) і категорій, до власне смислових одиниць життєвого простору (основних його складових) і взаємозв'язків між ними, що і стало наступним етапом нашої роботи.

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СИСТЕМІ "ЛЮДИНА - ЖИТТЄВЕ СЕРЕДОВИЩЕ"

*Львовичкіна Антоніна Михайлівна
КНУ імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

У час, коли людина стала головною геоформуючою силою, неможливо розглядати окремо – людське суспільство, окремо – природне середовище. Життя людини значною мірою залежить від довкілля: його стану, його впливу на людину. У той же час, коли людина, за словами В.І.Вернадського стала основною геоформуючою силою, стан довкілля та існування цього довкілля залежить від людини. Взаємодію людини та довкілля можна представити так: «Як соціум, так і окрема людина змінює середовище – змінене середовище впливає як на окрему людину, так і на соціум». Отже, розв'язання соціальних та психологічних проблем має відбуватися у межах системи «Людина – соціум – навколишнє середовище». У зв'язку із цим, відбувається становлення науково-практичної дисципліни – екологічної соціальної роботи, або ж – соціальної роботи у системі «людина – життєве середовище», або, як її називають у англomовному середовищі, – “green social work”. Український вчений, Ю. Швалб, працюючи одночасно як у сфері екологічної психології, так і у сфері психології соціальної роботи зазначав, що як у сфері екологічної психології, так і у побудові моделей соціальної роботи потрібно розрізняти поняття «середовище» та «простір». Ним зазначається, що середовище – це природний чинник, а простір, це те – що ми створюємо у певному середовищі. Наприклад, це – рекреативний простір, освітній простір, інформаційний простір тощо. Лена Домінеллі у своїй книзі «Зелена соціальна робота» визначає зелену соціальну роботу як форму цілісної професійної практики соціальної роботи, що зосереджена на: взаємозалежності та взаємодії між людьми і довкіллям та соціальною організацією, взаєминах людей з флорою і фауною в їх фізичному середовищі проживання; взаємодії між соціально-економічними та екологічними кризами фізичних і міжособистісних поведінки, які підривають добробут людей і планети Земля. Ми, у свою чергу, також визначаємо наступні задачі соціальної роботи у системі «людина – життєве середовище»:

- створення соціальних проєктів у сфері «людина – життєве середовище», котрі сприятимуть розвитку соціального та природного середовища, а також – їх ефективній взаємодії.
- створення екологічного простору задля соціалізації та ресоціалізації як окремих людей, так і певних соціальних груп;
- запровадження «зеленої соціальної роботи» у громадах з метою їх розвитку.

Виходячи із вищезазначеного, варто наголосити, що в епоху екологічної кризи, що загрожує перерости у екологічну катастрофу, необхідно активізувати як окремі громади та спільноти, так і окремих людей та соціум у цілому задля збереження довкілля та формування і розвитку екологічної культури у суспільстві. Саме таке масштабне завдання належить виконувати новій науково-практичній та навчальній дисципліні – екологічна соціальна робота.

ВПЛИВ СПОСОБУ ЖИТТЯ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Люта Леся Петрівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

Зміни у сучасному способі життя спостерігаються з різних сферах. Найбільш чутливо реагує ринок праці, а як наслідок освітня сфера вимагає суттєвих трансформацій. Розвиток комп'ютерних технологій змінив спосіб взаємодії між вчителем (викладачем) та учнем. Просто транслювати знання зараз недостатньо для того, щоб підготувати фахівця. Вміння, які раніше були обов'язковими (читати, писати, рахувати) виявляються також недостатніми. Головна увага викладача має переміщатися на організацію самостійного навчання. Просто знайти інформацію в мережі Інтернет достатньо просто. Функція викладача полягає у переосмисленні, аналізі та критичній оцінці самостійно отриманої студентом інформації. Прості навички та вміння, які вимагають повторення втрачають актуальність. На перший план зараз виходять компетенції, вони прив'язані до прийняття рішень та вирішення задач. Чим більше коло задач можна вирішити з допомогою певної компетенції, тим більш затребувана вона є. Вміння та навички вузько спеціалізовані, багато з яких можуть бути замінені автоматизованими системами.

Узагальнюючи різні підходи, ми можемо виокремлюють найбільш цінні компетенції у XXI столітті:

- Системне (критичне) мислення;
- Міжгалузева комунікація (потреба у фахівцях, які володіють компетенціями в абсолютно різних областях);
- Управління проектами та процесами;
- Робота в умовах невизначеності;
- Робота в команді;

- Комунікативна компетентність;
- Мультикультурність, відкритість, гнучкість;
- Усвідомленість.

Нові фахівці мають володіти певними компетенціями, а процес пошуку направлений на виявлення найбільш відповідних. Велика кількість професій втрачають свою актуальність, а зовсім нові виходять на перший план. Професія вчителя та викладача вимагає суттєвих змін. В майбутньому буде затребуваний фахівець, який зможе спонукати учня до розвитку та самореалізації. Сфера юриспруденції також зазнає змін, які свідчать про недостатність наявності знань та навичок. Сьогодні є факти де, позивачі самостійно вигравали суди, готуючись до судових засідань лише через Інтернет. Реалізація компетентного підходу у підготовці юристів дозволить ефективно працевлаштовуватися майбутнім фахівцям. Медична сфера, в меншій мірі, зараз відчуває кризову ситуацію. У майбутньому буде існувати попит на фахівців у цій сфері, оскільки постановка діагнозу вимагає аналізу та співставлення великої кількості фактів. Загалом все те, що не можна вкласти в певний алгоритм, а вимагає інтелектуальних зусиль, не втратить свою актуальність. Працівники сфери зайнятості зазначають, що існує суттєва відмінність у вікових особливостях претендентів. Пошукачі віком 40-45 років більш відповідально ставляться до роботи. Вони готові брати відповідальність за прийняті рішення та можуть бути віддані організації. Пошукачі більш молодшого віку 20-25 не ототожнюють себе з організацією. Сформувати у них відданість та самовіддачу досить важко. Люди середнього віку виросли в епоху, коли без організації досить важко було досягти успіху. У ієрархічному суспільстві, організації без людей не могли існувати, а люди без організації залишалися напризволяще.

Сучасне суспільство більшою мірою має мережеву структуру. В такому способі взаємодії стала неймовірно популярна ідея фрілансу, яка захопила думки молоді. Вони готові до частоті зміни сфер професійної діяльності. Статистика свідчить, що в середньому за життя 5-7 разів люди змінюють сферу професійної діяльності. В більшій мірі ця тенденція реалізується у поведінці молоді. Вони готові у будь-який момент змінити професію, якщо відчувають, як вони говорять: «Це не цікаво». Люди більш старшого віку не готові до таких стрімких змін та віддають перевагу стабільності. Раніше про «класного» фахівця говорили «Він не продається». Зараз все життя пропрацювати на одній посаді, це свідчення не професіоналізму та не бажання розвиватися. Сучасний спосіб життя, ми можемо охарактеризувати такими тенденціями: розвиток технологій, неймовірна розкіш живого безпосереднього спілкування, мережевий спосіб взаємодії, гнучкі соціальні рамки для різних верств населення, велика можливість соціальної мобільності та свобода входу/виходу в різних професійних спільнотах.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОСТІ СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ

*Максимова Наталія Юріївна
КНУ імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

Метою статті є визначення соціально-психологічних факторів порушення екологічності сімейної системи. У сучасній Україні на можливість виконання сім'єю своїх функцій впливає ряд як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Серед об'єктивних факторів слід найперше зазначити економічний. Рівень доходів більшості населення не дозволяє повною мірою задовольнити матеріальні потреби сім'ї. Однією з причин конфліктів у родині можуть стати невирішені економічні питання: заробітку, витрат, їхнє розподілення тощо. Наступним фактором є соціальна нестабільність. За відносно короткий термін відбулася зміна суспільного ладу, докорінним чином змінилась ідеологічна спрямованість суспільства тощо. Якщо батьківське покоління виховувалося під впливом радянської ідеології, то покоління сучасної молоді та підлітків знаходиться на перетині двох культурно-ідеологічних впливів. Насамперед це вплив західної зарубіжної культури (мультфільмів, відеофільмів, рекламно-інформаційної продукції тощо), різних "прогресивних" суспільних рухів, зокрема феміністичних, стали популярними ідеї, що сім'я застаріла, на зміну їй повинен прийти "пробний" шлюб, вільні стосунки, а то й взагалі життя спільною "комуною", гомосексуальними сім'ями тощо. Відмова від сім'ї як форми регуляції статевих стосунків створює тривожну ситуацію. Серед суб'єктивних факторів виникнення сімейних дисфункцій слід виокремити насамперед існуючі стереотипи й упередження, що можуть вступати у суперечність із нинішніми реаліями життя. Одним з основних витоків стереотипів щодо ієрархії та ролей подружжя в шлюбі є елементи патріархальної свідомості у сучасному суспільстві. Хоча в усіх цивілізованих країнах уже давно задекларована рівність чоловіка і жінки, уявлення про перевагу чоловіків над жінками, залежність жінки від чоловіка й досі зберігаються. Суб'єктивними факторами виникнення сімейних дисфункцій є також проблеми міжособистісних взаємин і рольової структури сім'ї, особливості особистості членів родини, взаємостосунків поколінь у сім'ї тощо. Зокрема, серед таких факторів порушення екологічності сімейної системи можна виокремити наступні: помилковість при виборі партнера – ціннісні орієнтації та основні життєві принципи подружжя виявилися протилежними, а отже, несумісними; незавершеність стосунків із батьківською родиною; втрата ілюзій ("синдром утопії"); подружжя вважало, що вони оженилися за коханням і заради кохання, але очікуваного щастя не було; страх перед відмінностями – цей феномен полягає в тому, що подружжя розглядає відмінності у своїх поглядах і цінностях, як причину для сварок і розлучення; проблеми комунікації, при

яких партнери не здатні до ведення переговорів за всіма проблемам їхнього життя; потреба в домінуванні в одного з партнерів, яка детермінована його внутрішніми конфліктами або іншими особливостями особистості; особистісна незрілість партнерів, що виявляється у прагненні до уникнення відповідальності; невідповідність мотиву рішення взяти шлюб функціям сім'ї.

ПЕРСПЕКТИВА ОСОБИСТОСТІ, ЯК ФАКТОР ЇЇ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

*Павленко Оксана Володимирівна
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
Київ, Україна*

Вивчення проблеми суб'єктивного благополуччя в сучасній психологічній науці відбувається в дослідженнях, у межах двох загальних напрямків – гедоністичного і евдемоністичного. Гедоністичний напрямок передбачає шлях людини до благополуччя через успішну соціально-психологічну адаптацію. Евдемоністичний напрямок розглядає його як повноту самореалізації особистості в конкретних життєвих умовах. Евдемоністичний підхід розглядає благополуччя через ступінь самореалізації людини в певних умовах за конкретних обставин, здатність до особистісного зростання та відповідності запитам соціуму. Підвищення рівня благополуччя можливе через більш глибоке усвідомлення та переосмислення життя та власних цілей. Життєва перспектива розглядається дослідниками як, цілісна картина майбутнього в складному та суперечливому взаємозв'язку програмованих та очікуваних подій, з якими людина пов'язує соціальну цінність та індивідуальний смисл свого життя. Тобто саме за цим підходом перспективу майбутнього особистості можна розглядати як фактор, що може впливати на переживання особистістю свого благополуччя чи не благополуччя. Проте на нашу думку неможливе виокремлення одного із цих підходів. Розглядаючи благополуччя особистості ми не можемо виокремити особистість та середовище її життєдіяльності. За результатами нашого дослідження для груп розподілених за критерієм суб'єктивної ситуації невизначеності ми отримали наступні результати по зв'язку суб'єктивного переживання задоволеності власним життям та перспективи особистості: Група Військові АТО. Задоволеність власним життям - 88,95%, диференційованість- 73,1%, особистісність - 23,08%, оптимістичність- 47,62%, узгодженість та реалістичність - 17,39%; Група ВПО: Задоволеність власним життям - 64,44%, диференційованість- 96%, особистісність - 40%,

оптимістичність- 23,8%, узгодженість та реалістичність - 28,45%; Група мешканці прикордонних із зоною АТО територій. Задоволеність власним життям - 74,2%, диференційованість- 93,6%, особистісність - 42,86%, оптимістичність- 27,94%, узгодженість та реалістичність - 19,14%; Група мешканці стабільних територій. Задоволеність власним життям - 84,27%, диференційованість- 99%, особистісність - 46,4%, оптимістичність- 36%, узгодженість та реалістичність - 25,56%. Таким чином за критерієм задоволеності життям найвищі показники продемонстрували представники групи військові АТО, проте за всіма характеристиками життєвої перспективи окрім оптимістичності представники цієї групи отримали найнижчі результати. Для інших груп респондентів ми також можемо спостерігати зв'язок тільки між задоволеністю власним життям і емоційною оцінкою власної перспективи. Таким чином ми можемо зробити висновки про наявність прямого зв'язку переживання суб'єктивного благополуччя особистості із емоційно-переживальною оцінкою власної перспективи. Проте питання про співвідношення благополуччя особистості та благополуччя середовища її життєдіяльності є подальшою перспективою нашого дослідження.

THE PROBLEM OF HUMAN INTERACTION WITH ENVIRONMENT IN PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE

*Папуча Микола Васильович
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
Ніжин, Україна*

Взаємодія людини з оточенням, передусім, соціальним, завжди розглядалась в психології, як одна з центральних і фундаментальних проблем. Більше того, значна увага до неї призвела до особливого виду редукції психологічного знання – зсуву інтересу з власне психіки як особливого об'єкту до вивчення процесів, що знаходяться на її межах, якимось чином впливають на неї, детермінують її функціонування (сама ж психіка, при цьому, ніби залишається „за дужками”). Головним чином, це викликається, безумовно, суто прикладними завданнями – адже взаємодія з соціальним оточенням не лише являє собою цікаву наукову проблему, а й, в першу чергу, проблему необхідності надати людині кваліфіковану допомогу у вирішенні численних негараздів і непорозумінь, що виникають в цьому просторі. Так, існує ціла низка теоретичних уявлень, згідно з якими взаємодія людини і її соціального оточення описуються в термінології конфронтації (започаткована ця традиція З.Фрейдом). Згідно даних

поглядів, все, що відбувається між особистістю і соціумом являє собою конфлікт, так би мовити, за визначенням. З розвитком super-Ego, цей конфлікт розповсюджується у внутрішній світ, і людина все життя знаходиться у ситуації необхідності відповідати на виклики як середовища, так і власного super-Ego. В культурно-історичній традиції і споріднених з нею теоретичних уявленнях підкреслюється інший аспект взаємодії людини і соціального оточення, а саме – привласнення, осягнення соціальних надбань, культурних цінностей у вигляді системи різноманітних значень. Цим досягається подвійний ефект: людина „вростає” (термін Л.С.Виготського) в соціо-культурне оточення, стає соціалізованою і, з іншого боку, вона розвивається як особистість, створюючи в цій активності те, що має назву „вищих психічних функцій” – власне, створює себе. Проблема вбачається в тому, щоб переорієнтувати зусилля психології з ретельного дослідження „поверхового шару” взаємодії двох складних систем (особистості та соціуму) на розповсюдження наукової думки і, відповідно, емпіричних досліджень на істотні явища, які знаходяться в підґрунті існування і взаємодії цих систем. Найістотнішим для кожної людини, з її точки життя, є те, про що в соціальній психології лише згадується – наявність гуманних людських стосунків, переживання захищеності, дружби, відкритості, довіри, надії etc. З цього все починається, і цим закінчується. Якщо ми говоримо, що соціалізація є процес „входження” людини в соціальний простір, треба виходити з того, що у людини у внутрішньому світі вже є цей простір у вигляді переживань, і „входження” буде відбуватися перш за все по цій лінії споріднення, а вже потім у поверхових пластах.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ЛИЧНОСТИ ВО ВРЕМЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

*Платковська Оксана Володимирівна
Харківський національний університет внутрішніх справ,
Харків, Україна*

Глобальные изменения которые происходят в мире не оставляют равнодушными ни общество в целом, ни отдельного человека в частности, поэтому одно из важных качеств которым должен обладать человек - эмоционально устойчивый. Эмоциональная устойчивость формируется под воздействием внутренних психологических процессов среди которых не последнюю роль играет мышление. Мышление влияет на формирование картины мира, формирует внутренние установки, приоритеты, способствует выбору способов решения в сложных внутренних, социальных и профессиональных ситуациях. Источник эмоций – субъективная

действительность и ее соотнесение с потребностями в данный момент. Меняя мышление человек по сути меняет свой внутренний мир, восприятие общей картины мира что отражается на эмоциональном состоянии.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИСОТНОГО БУДІВНИЦТВА У МЕГАПОЛІСІ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

*Рудоміно-Дусятська Олена Володимирівна
Інститут психології ім.Г.С.Костюка НАПН України,
Київ, Україна*

Урбанізація сьогодні є загальносвітовою тенденцією. Однак, якщо не управляти її процесами, глобальні екологічні проблеми будуть лише посилюватися. На нашу думку, місто може стати потужним чинником глобальної екологічної безпеки за умов кардинальної зміни традиційної містобудівної моделі, яка нині полягає у екстенсивному зростанні міста за рахунок включення у нього все нових територій та природних ландшафтів. Екологічне місто, приймаючи нових жителів, має рости вгору, що може забезпечуватися лише висотним будівництвом. Однак сьогодні таке будівництво, принаймні в Україні, створює лише нові екологічні проблеми, стає чинником психологічного дискомфорту жителів міста. Розробкою та впровадженням принципів компактного планування міст в умовах глобальної урбанізації активно займаються розвинені країни світу. Нові містобудівні рішення потребують значних капіталовкладень. Однак технології швидко вдосконалюються і те, що сьогодні є зразком нових рішень, дуже швидко стане повсякденною практикою. Тому мета повідомлення – познайомити із найбільш яскравими екологічними проектами у розвитку висотної забудови світових мегаполісів. У розкритті теми, виділяються такі її аспекти: 1). Значення висотної забудови як виробника енергоресурсів для життєзабезпечення її мешканців; 2). Значення висотної забудови для забезпечення екологічного благополуччя міста в цілому; 3) Шляхи забезпечення психологічного благополуччя жителів мегаполісу в умовах надвисокої населеності міської території.

МІСЦЕ ІНДИВІДУАЛЬНО-ЕРОТИЧНОГО КОДУ В ЖИТТЄВОМУ ПРОСТОРІ ОСОБИСТОСТІ

*Седих Кіра Валеріївна
Полтавський національний педагогічний університет,
Полтава, Україна*

Дослідження екологічності життєвого середовища і побудови життєвого простору особистості передбачає вивчення місця індивідуально-еротичного коду в життєвому просторі особистості. Нами створена узагальнююча класифікація еротичних типів поведінки як окремих людей, так і пар. Проведено дослідження компліментарності жіночого та чоловічого індивідуального еротичного коду в парі, існування спільного коду пари та можливості змін коду у кожного з партнерів у процесі довготривалих постійних парних інтимних стосунків. Індивідуальний еротичний код (ІЕК) особистості визначається нами, як специфічний тип поведінки індивіда для реалізації сексуального завдання, тобто, своєрідний меседж іншим особам протилежної статі. на основі культурно-еротичного коду притаманного соціуму та біологічних передпозитивів індивіда, він (вона) створює власну мову еротичної комунікації (слова, погляди, жести, дотики, патерни поведінки) з урахуванням особливостей своєї і партнера. Індивідуальний еротичний код має трирівневу площину формування – символічну, поведінкову та семантичне поле. одним із ключових етапів формування ІЕК є підлітковий вік. Через механізм імпринту першого власного еротичного досвіду створюється – атрибут, який ми назвали «чинник А», він організовує світ сексуальних метафор і в подальшому житті людини буде виступати тригером для виникнення потужного еротичного імпульсу . Семантичний рівень, індивідуального еротичного коду породжує сприйняття індивідом контексту як еротичного або нееротичного. Ми визначили типи ІЕК і назвали їх іменами богів Давньогрецької міфології: Зевс, Аполлон, Гадес, Гермес, Арес, Гефест, Діоніс; Артеміда, Афінa, Гестія, Гера, Деметра, Персефона, Афродіта. У процесі реалізації еротичного коду виокремлено п'ять основних етапів поведінки: I – виникнення сильного еротичного імпульсу. II – залицяння. III – еротичний процес. IV – поведінка чоловіка у зв'язку з вагітністю його партнерки. V– розставання з жінкою і турбота про потомство.

ФЛОАТІНГ ЯК НАПРЯМОК СУЧАСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Скок Алла Георгіївна

*Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка,
Чернівці, Україна*

Сучасний світ провокує у людини підвищення тривожності, тим самим зменшуючи благополуччя особистості, й вимагає психологічних ресурсів для подолання стресу. Одним із способів подолання стресових станів є флоатінг-терапія, дослідження механізмів впливу якої на людський організм наразі розгортається у межах кількох різноманітних, але взаємопов'язаних теорій. Найвідоміші з них: теорія антигравітації, теорія мозкових хвиль, теорія триєдиного мозку, нейрохімічна теорія, теорія біологічної відповіді, теорія гомеостазу. Теорія антигравітації вважає, що, знімаючи з мозку і скелету тягар боротьби з силою тяжіння, флоатінг вивільняє велику кількість енергії, розвантажує окремі ділянки мозку, дозволяючи йому працювати з внутрішніми переживаннями. Згідно з теорією мозкових хвиль, під час відпочинку мозком випромінюються (добре вивчені) альфа-хвилі; але більш перспективним для вивчення є тета-хвилі, які супроводжуються яскравими спогадами, вільними асоціаціями, раптовими інсайтами й творчою уявою. Але лишень мозок починає генерувати тета-хвилі, людина засинає. Однак, незабаром після початку сеансу флоатінгу людина починає генерувати тета-хвилі, не впадаючи у стан сну. Таким чином, вона свідомо може сприймати всі яскраві образи й творчі думки. Відповідно до теорії лівого і правого мозку, ліва півкуля діє аналітично, що більше цінуються у нашій культурі. Права півкуля спирається на розуміння візуальних паттернів, швидко й інтуїтивно переробляючи великі об'єми інформації. Але домінує ліва півкуля, придушуючи образно-символічну інформацію правої. Дослідження засвідчили: флоатінг підсилює роботу правої півкулі. Нейрохімічна теорія виголошує, що мозок людини продукує гормони, які супроводжують відчуття щастя, тривоги ін. Експерименти показали, що флоатінг стимулює вироблення ендорфінів, водночас зменшуючи рівень викиду гормонів стресу. Під час процедури флоатінгу людина перебуває у теплому насиченому середовищі, під захистом темряви, тіло ритмічно пульсує, а мозок активно викидає у кров ендорфіни. Теорія біологічної відповіді свідчить, що людина здатна навчитися свідомо контролювати кожну клітину власного організму. У флоат-кімнаті будь-яке відчуття у тілі максимально підсилюються, зовнішні подразники зникають, людина може розслабитися і сконцентрувати увагу на будь-якій частині тіла чи системі організму. Теорія гомеостазу виголошує, що людське тіло – це високочутлива система саморегуляції, яка постійно стежить за тим, щоб воно перебувало у стані гомеостазу (гармонії). Стрес – це порушення внутрішньої рівноваги. Флоатінг дозволяє тілу повернутися у стан гомеостазу, оскільки у флоат-кімнаті відсутній вплив оточуючого середовища, організм може спрямувати всю енергію на самовідновлення. У

флоатінг-терапії також використовується ефективний спосіб самовідновлення – візуалізація життєвої енергії, яка вливається у тіло людини. Флоатінг вже тривалий час використовується у спорті й медицині, завдяки доведеній ефективності у поновленні сил та інших фізіологічних функцій. Психологічні дослідження показали, що флоатінг має сильний вплив на свідоме і несвідоме; сприяє послабленню дії стресу в напружених психологічних ситуаціях; покращує настрій, самопочуття; знижує загальний рівень тривожності. Флоатінг як сучасний метод психотерапії знаходить більш широке застосування у програмах психокорекції, реабілітації, програмах підтримки психічного здоров'я й підвищення рівня психічного благополуччя особистості.

ОНТОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО ОБРАЗУ ЖИТТЯ

*Тищенко Лілія Валеріївна
Маріупольський державний університет,
Маріуполь, Україна*

На сучасному етапі розвитку психологічної науки й практики предметом всебічного розгляду виступає особистість у різноманітності життєвих проявів, діяльнісних спрямувань та особистих переживань. Соціокультурна обумовленість особистісних феноменів, з одного боку, та наявність внутрішніх механізмів їх виникнення і розвитку, з іншого, диктують необхідність визначення й диференціації зовнішніх та внутрішніх детермінант. На наш погляд, психологічне вивчення сучасного образу життя особистості повинно включати в себе визначення соціально-психологічних та внутрішньо особистісних аспектів феномену успішності. А це, в свою чергу, означає необхідність онтологічного розрізнення понять «соціальна успішність особистості» та «особистісна успішність»; визначення параметрів трансформації уявлень щодо поняття успішності в буденній свідомості у зв'язку із соціальними змінами; виокремлення онтогенетичних механізмів інтеріоризації процесу досягнення та переживання особистістю власної успішності; дослідження змістовних параметрів даного феномену.

ОБ ОДНОМ ИЗ ВАРИАНТОВ РЕШЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

*Шаповал Володимир Миколайович
Харківський національний університет внутрішніх справ,
Харків, Україна*

Главная причина экологических проблем – нарушение баланса между численностью человеческой популяции на планете и ресурсами, которые человечество использует для обеспечения своего существования. Казалось бы, что выход в космос откроет новые источники ресурсов, позволит человечеству и далее безудержно потреблять и размножаться на планете Земля и вне ее. Оказалось, что добывать ресурсы из космоса – слишком затратное дело. Дальний космос может рассматриваться только как объект исследовательского интереса. Развитие современной науки и технологий ведет к тому, что человеческий разум может реально уступить место искусственному интеллекту, и для него нет необходимости потреблять биологические ресурсы. Подобное развитие событий, как будто бы подрывает смысл человеческого существования, как он понимался до сих пор. Трудно принять ту мысль, что люди, – всего лишь переходное звено на пути к иным, более высоким формам интеллекта. Это подрывает тешившую наше самолюбие мысль о нашей духовности, о божественном предназначении человека. Зачем жизнь, зачем разум, зачем тысячелетние усилия цивилизации, если люди исчезнут? Однако, по большому счету, они не исчезнут совсем. Люди перевоплотятся, приобретя иные формы и другое имя. Разум, интеллект, который несколько миллиардов лет шел неторопливыми шагами по пути биологической эволюции, приобретет крылья, взлетит в космос и начнет новый этап своего существования, распространяясь по всей Вселенной. Было бы предельно глупо после миллиардов лет эволюции погубить искру разума, зародившуюся на Земле, в ядерной войне или глобальной экологической катастрофе, не сделав решительных шагов к тому, чтобы сохранить его любыми способами. Космос необъятен по своим масштабам, но он совершенно не пригоден для белковой жизни. Разум имеет шанс прорваться в его необъятные просторы. Однако у него нет иной альтернативы, чем перейти от органики к неорганическим формам. Пока есть время, пока не наступили необратимые экологические и цивилизационные деформации, необходимо создать постлюдей и постчеловеческий разум, способный перестать зависеть от условий биосферы, и в перспективе покинуть ее. Надежды на то, что на Земле могут жить в комфорте десятки миллиардов человек, сохраняя при этом равновесие биосферы, абсолютно беспочвенны. Если человечество и дальше будет безудержно размножаться, стремясь обеспечить «большее счастье большему числу людей», то с большой долей вероятности погубит всё живое и самого себя, превратив планету в безжизненный кусок материи, подобный Марсу. Наука и технологии не

помогут в том, что противоречит законам природы. Эволюционно или катастрофически, но людей должно остаться ровно столько, сколько должно быть в популяциях близких по массе животных, и эта скромная человеческая общность не будет мешать жить всем остальным живым существам на Земле. Когда это произойдет, совокупность животных и растений планеты – земная биота – сама решит экологические проблемы, восстановит нарушенные человеком балансы и приведет планету в равновесие. Оставшиеся на планете люди будут жить, согреваемые мыслью, что созданный их гением сверхразум будет существовать вечно, путешествуя от звезды к звезде, от галактики к галактике, устанавливая контакты с братьями по искусственному разуму во всей Вселенной. Вполне приемлемый вариант бессмертия, к которому так настойчиво стремятся люди.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР У ВИМІРАХ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ Й ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ІТ-СПЕЦІАЛІСТА

*Юрчинська Ганна Кирилівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
Божко Юлія Петрівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

Явище психологічного простору особистості висвітлювалося в роботах таких науковців, як Нартової – Бочавер С.К., Романової О. В., Ганіної Т. А. (2011), Паніної Е.Н. (2006, 2008), Панюкової Ю.Г.(2007), С., Смирнової Я. К.(2014), Харламенкової Н. Е. (2015), Чепурної Г. Л.(2013) та інших. Рівень психологічної суверенності розглядався через окремі виміри особистого психологічного простору як її основного інструменту (Нартова-Бочавер С. К, 2011, 2014). Оскільки психологічна суверенність є не тільки ознакою гармонійної особистості, а й демонструє синергічне ставлення до життєвих ситуацій, її можливо вивчити тільки через ставлення до різних вимірів психологічного простору (Мартиросян К. В., 2013). Своє завдання ми вбачали в емпіричному з'ясуванні особливостей психологічної суверенності ІТ-спеціалістів залежно від стадій становлення фахівця: професійної освіти на етапі ідентифікації, формування професійної ідентичності, готовності до майбутньої практичної діяльності за спеціальністю й професіоналізації - професійного росту, підвищення кваліфікації і розвитку кар'єри (Е.Ф.Зеєр, 2003). Вирівнявши добірку за кількістю (62 особи залучено в професійну

діяльність програміста та 70 осіб за фаховою підготовкою програміста) і за віком (19-22), відповідно за періодизацією Моргуна В. і Ткачової Н. (1981) була перевірена значимість відмінностей за вимірами суверенності психологічного простору. За t-критерієм виявлено значущі відмінності за показником СПП (суверенність психологічного простору) ($p=,000$); СФТ(суверенність фізичного тіла) ($p=,000$); СТ (суверенність території) ($p=,000$) та СЦ (суверенність цінностей) ($p=,045$). Особи, залучені в трудову діяльність, мають сформовану базову довіру, розвинену суб'єктність, систему цінностей та переконань і сприймають себе з усіма перевагами й недоліками. Особи на стадії професійної підготовки мають труднощі в цілепокладанні та самоідентифікації. Розбіжність за суверенністю території свідчить про здатність до самовиразу програміста на стадії професіоналізації. Психологічний простір осіб, залучених у фахову діяльність програміста, є суверенним. Для них характерна висока територіальна свобода, порівняно з групою осіб, залучених тільки в навчальну діяльність, які частіше зазнають зовнішнього контролю. Для осіб, які навчаються на останніх курсах вишу і не йдуть працювати, характерною є несформованою базова довіра до світу, складнощі в самоприйнятті. Вони не наважуються будувати професійну кар'єру. Суверенність фізичного тіла особистості, яка перебуває на стадії професійного навчання, є близькою до депривованості. Емпірика свідчить про незадоволеність базових потреб і проблеми в самоствердженні особистості. Вони є залежними від середовища, мають низький розвиток суб'єктності, незадоволену потребу в усамітненні, не здатні контролювати інтенсивність соціальних контактів і потік інформації. Дещо зниженою для них є СТ та СР (суверенності речей). Особистості, які мають помірний рівень психологічної суверенності, починають свій трудовий шлях і саморозвиток у професії значно раніше, ніж особи, які мають знижений рівень СПП, зокрема СФТ та СТ. Таким чином, завдяки базовому розвитку психологічної суверенності особистості зростає впевненість у власних силах і самостійність у контролі ситуацій зовнішнього світу, що проявляється в рішучості побудови траєкторії самореалізації.

САМОРЕАЛІЗАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПСИХОЛОГІЧНО БЛАГОПОЛУЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Юрчинська Ганна Кирилівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

*Грузинова Ксенія Михайлівна
Національний авіаційний університет,
Київ, Україна*

Феномен психологічного благополуччя - це стан інтегральної задоволеності, який передбачає емоційну оцінку ставлення особистості до свого життя, має за критерій повноту самореалізації та пов'язаний із вмінням долати труднощі, опануванням. До самореалізаційних характеристик психологічно благополучної особистості ми відносимо: високий рівень самореалізації, здатність до опанування, осмисленість життя, низький рівень побоювання професіоналізації. Вибірка дослідження - 83 особи віком 18-24 роки. Були використані: самоактуалізаційний тест; тест смисложиттєвих орієнтацій; опитувальник «Способи опановуючої поведінки» Лазаруса; опитувальник «Побоювання професіоналізації особистості» Грузинової; шкала психологічного благополуччя Ріфф. За результатами кластерного аналізу виділено три типи особистості: середні значення «опановуючого актуалізатора» за досліджуваними чинниками: психологічне благополуччя (344,3), побоювання професіоналізації (48), самореалізація (151,2), осмисленість життя (110,3), конфронтація (9,5), дистанціювання (10,1), самоконтроль (12,9), пошук соціальної підтримки (11,8), прийняття відповідальності (7,2), уникнення (13,8), планування рішення проблеми (12,3), позитивна переоцінка (14,2). Особистість даного типу може самореалізуватися в складних умовах, вмє вбачати сенс своєї діяльності й життя в цілому, поборювати професійні страхи, має середній рівень психологічного благополуччя. Представники даного типу найбільшою мірою схильні до використання стратегій позитивної переоцінки, уникнення й самоконтролю; для «нереалізованого утікача» середні значення: психологічне благополуччя (273,8), побоювання професіоналізації (55,3), самореалізація (109,8), осмисленість життя (79,5), конфронтація (7,1), дистанціювання (9,8), самоконтроль (11,9), пошук соціальної підтримки (9,4), прийняття відповідальності (6,4), уникнення (14,9), планування рішення проблеми (10,1), позитивна переоцінка (9,9). Представники цього типу мають низький рівень психологічного благополуччя і самореалізації, високий рівень побоювання професіоналізації й нижчий рівень осмисленості життя, ніж у представників інших типів. Поведінка опанування представлена стратегіями втечі-уникнення і самоконтролю; для «благополучного актуалізатора» середні значення: психологічне благополуччя (403,7), побоювання професіоналізації (35,6), самореалізація (158,8), осмисленість життя (142,9), конфронтація (7,9),

дистанціювання (7,4), самоконтроль (11,7), пошук соціальної підтримки (13,6), прийняття відповідальності (6,6), уникнення (10,4), планування рішення проблеми (14,2), позитивна переоцінка (14,3). Тип із високим рівнем психологічного благополуччя вказує, що високий рівень самореалізації, здатність до опанування, осмисленість життя й відсутність побоювання професіоналізації є характеристиками, психологічно благополучної особистості. Отже, психологічно благополучна особистість проявляє високу схильність до самореалізації, використовує конструктивні копінг-стратегії, не боїться реалізувати себе в професійному плані й веде осмислений спосіб життя.

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ДИТЯЧИХ СТРАХІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СМЕРТЮ

*Яневський Вячеслав Олександрович
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
Миколаїв, Україна*

Актуальність психокорекції дитячих страхів пов'язаних зі смертю полягає у багатьох чинниках. Серед яких є: тривожність, депресивний стан, смерть близьких та друзів, страхи (фобії), підвищена збудливість та маніакальні нахили[1]. У вирі соціально нестабільних проблем сучасності на дитину обрушуються різні несприятливі фактори, котрі спроможні гальмувати її власний розвиток, розвиток її потенційних можливостей та повертати даний процес назад. У роботах великих психологів, психоневрологів та психотерапевтів велика увага приділяється проблемам страху смерті, зростанням численності дітей з різновидними страхами та підвищеною збудливістю й тривожністю. Дитячі страхи у певній мірі окреслені віковими обмеженнями та особливостями, тому мають тимчасовий характер[3]. Але дані страхи мають особливість збереження деякого часу, під час якого вони тяжко сприймаються дитиною та проявляються у багатьох чинниках (конфліктах у сім'ї, ослабленість, різка зміна настрою, незвична поведінка, знижена успішність у школі). Причини, котрі зазначені психологами у багатьох випадках мають сімейний характер та виявляються у : негативному або незрозумілому ставленні до дитини, що у висновку формує невпевненість у собі, тривогу, незручність та образу на батьків та загалом всього світу[6]. Дитяча психіка вирізняється такими чинниками: вона є ранимою, непідготовленою до багатьох маніпуляцій та психологічних атак й мозкових штурмів. В наслідок цього, невротичні страхи починають з'являтися у результаті тривалих невротичних переживань або ж гострих

потрясінь й частіше всього на основі даної перенапруги нервових імпульсів та процесів. Саме тому невротичні страхи приваблюють увагу батьків, педагогів, вчених, психологів, психіатрів, саме тому що при наявності даних причин, дитина, маюча ці страх формує напружений нервовий характер[2]. Страхи, емоційні порушення піддаються корекції та без наслідків проходять у дітей до десяти років. Тому надзвичайно важливо вчасно звертатися до фахівця, вжити заходів щодо подолання фобій у дитини. В зв'язку з цим, найбільш актуальною для практичної психології та педагогіки, є задача пошуку найбільш ефективних шляхів виявлення та подолання психічного неблагополуччя дитини[8]. Методологічною основа - теоретичні положення, висунуті в роботах російських вчених А. І. Божович, Л.С. Виготського, А.І. Леонтьєва, А.В. Запорожець, Л.А. Петровської, Т.М. Мішиной, А.С. Співаковський, К.Д. Ушинського, О.Т. Лідерса, К. Ізард, котрі досліджують емоційно-особистісну сферу, тривожність і страхи у дітей. Використовувався досвід зарубіжних авторів З. Фрейда, А. Адлера, К. Хорні, Ч. Спілбергера, Ф. Перлза, Е. Фромма, Д. Уотсона, Г.С. Салліван, В.Е. Гебзаттель, що займаються проблемою фобій та їх впливом на що формується особистість дитини. Задля підтвердження висунутої гіпотези застосовувалися такі методи психологічного дослідження: аналіз літературних джерел, спостереження, бесіда, анкетування, тестування, математичний аналіз[7].

РОЗДІЛ 2: ПРОЕКОЛОГІЧНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ТА ПРОЕКОЛОГІЧНА ПОВЕДІНКА

EXPERIENCE OF EU PROJECT IN THE INVESTIGATION OF RIGA CITIZENS' COMMON SENSE OF COMMUNITY

*L.Abelite
Baltic International Academy,
Riga, Latvia*

The results of EU project "Attractive and Dynamic Environment Development Together with Inhabitants" gave an opportunity to investigate psychological sense of community of Riga City inhabitants. Correlation with some attitudes, sense of happiness were found and practical methods of the common sense of community were developed in the frame of the project. Practical results were realized in better process of involvement of the inhabitants in the environmental management of their life places.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЗИЦИЯ И МОРАЛЬНЫЕ ЧУВСТВА КАК АГЕНТЫ СОБЛЮДЕНИЯ ПРОЭКОЛОГИЧЕСКИХ НОРМ

*Басва Каріна
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
Харків, Україна*

В наше время перед каждым представителем человечества встала актуальная задача – замена разрушающих моделей поведения на сберегающие в целях решения экологических проблем. Многие отказываются от такой перемены, а значит, и от возможности сохранить жизнь на планете. Подобный отказ происходит из-за ряда факторов, представленных в различных моделях и теоретических концепциях. В модели М. Хунецке и

соавторов на экологическое поведение воздействует воспринятый контроль и личная экологическая норма, эффект которой опосредовано внешней выгодой. Нельзя не отметить, что сама экологическая норма находится под влиянием восприятия экологических проблем, осведомленности о последствиях, воспринятого контроля (Hunecke, Blöbaum, Matthies, 2011). Описанная модель частично поддерживается и может быть использована в связи с представлениями И.В. Кряж о зависимости экоразрушающей или экосберегающей направленности экологического поведения от экологической позиции субъекта, заданной соотношением биосферных и финансово-экономических («денежных») смыслов при оценке экологической реальности (Кряж, 2012). Доминирование биосферных смыслов в экологической позиции запустит экосберегающую (проэкологическую) норму и поведение как отражение желания сохранить ресурс жизнедеятельности – биосферу. Доминирование финансово-экономических смыслов в экологической позиции, на основе рассмотрения ресурсом жизнедеятельности – деньги, активирует экоразрушающую норму и поведение при низкой вероятности получить материальное вознаграждение за сберегающие действия (Кряж, 2012; Hunecke и др., 2011). Изложенное выше позволяет предположить, что субъекты с доминированием биосферных смыслов в экологической позиции обладают высоким уровнем воспринятого контроля и экосберегающей нормой поведения и будут испытывать эко-вину в ответ на поступки, вредящие живым существам и природе (Кряж, 2012; Hunecke и др., 2011; Mallett, 2012). Переживание же вины и ответственности за экологический вред как моральные переживания будут усиливать желание исправить ситуацию и снова следовать экосберегающей норме (Кряж, 2012; Bedford, 2011; Mallett, 2012). Поэтому целью стало изучение влияния экологической позиции на отстаивание проэкологических норм. Для достижения поставленной цели были использованы: опросник экологических установок «ЭкО 30» И.В. Кряж; методика Розенцвейга в модификации И.В. Кряж. В исследовании приняли участие 161 человек (100 женщин и 61 мужчина). Анализ данных проводился с помощью моделирование структурными уравнениями с использованием метода ADFG. В результате была построена и проверена структурная модель, показатели пригодности: $\chi^2/df = 5,75/4$; $p=0,22$; RMSEA 0,03; GFI 0,99; AGFI 0,95. Согласно модели латентный фактор «Экологическая позиция» влияет на переменную позицию «Обвинитель» в экологически значимых ситуациях через латентный фактор «Принятие экологической вины и ответственности» (включает интрапунитивные реакции I и i, отражающие принятие вины и готовность исправить поступки, нанешие вред природе и живым существам в экологических ситуациях). Этот итог говорить о том, что экологическая позиция способствует готовности отстаивать проэкологические нормы в социуме, через воздействие на осознание экологической вины и ответственности. Выводы. Экологическая позиция влияет на отстаивание проэкологических норм в социальных ситуациях, разрушающих природу, через принятие человеком вины и ответственности за собственные

ФЕНОМЕН НАДІЇ ЯК СКЛАДОВА КОМПОНЕНТА ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ ЩАСТЯ ОСОБИСТІСТІУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАСНОГО ЖИТТЯ

*Варава Людмила Анатоліївна
Маріупольський державний університет,
Маріуполь, Україна*

Життєвий простір сучасної особистості вимагає ряд відповідальних дій, щодо суспільного буття, в якому є надія на власне щастя. В якості суб'єкта життя людина виступає як її організатор, в чому і проявляється, насамперед, індивідуальний характер способу дій. Від організації життя та структурування життєвого простору залежить розуміння особистістю своїх можливостей, перспектив і досягнення поставлених завдань що дозволяє надіятися на щасливе існування. Надія виникає як стан, який пов'язаний з очікуванням вирішення життєвої ситуації та досягнення бажаної мети і надає можливість переживати передчуття щастя. Це є актуальним для особистості, для готовності і здатності проектувати власне життя. Людині властива здатність передбачати, прогнозувати майбутню діяльність, припустити можливі події та результати своєї активності, переживаючи стан надії. Цей стан є передчуттям задоволення особистої потреби, при цьому спосіб і джерело задоволення може бути самим різним. Очікувати бажаного результату можна навіть у ситуації, коли немає ніяких реальних передумов для надії. Життєві мрії, інтереси, цілі та сподівання набувають форму і статус соціальної реальності тільки на основі стратегічного плану життя. Цей план повинен бути наповненим реальним змістом, певним відношенням до оточуючого простору, що лежить в основі організації та проектуванні особистісної діяльності. Організацію, спосіб життя і подальшу перспективу обумовлює позиція людини, активна або пасивна, що багато в чому залежить від спрямованості надії, від її змісту. У європейській культурі цей феномен входить до числа найбільш глибинних і значущих, висловлюючи парадигму позитивного сприйняття і довіри до світу. Сподівання належить до числа важливіших констант людського існування. Надія є найважливішою складовою людського життя, поряд із вірою та любов'ю. Діяльність особистості нерозривно з нею пов'язана, що є особливим станом свідомості. Феномен надії позначає чуттєво-ментальний психічний стан людини. У

повсякденній свідомості сподівання виражається через слово, яке не тільки закріплює культурно значиму інформацію та забезпечує передачу цієї інформації, а й переводить її в реальність, тобто надія, відносини, взаємодія пов'язані один з одним. Відношення до надії це вибіркове, різною мірою усвідомлене уявлення про сподівання на власне щастя, що включає в себе емоційно-оціночний, когнітивний та дієвий компоненти. Надія формується внаслідок пізнання об'єктивних причин, від яких залежать очікування подій, або на основі суб'єктивного емоційного досвіду (переживань радості, невдачі і т. д.), накопиченого в подібних ситуаціях у минулому. Здатність сподіватися не є вродженою якістю, а набувається в процесі становлення особистості. Соціальне оточення зміцнює надію в дитині, що впливає на формування тимчасової перспективи. Рівень надії і концепція майбутнього багато в чому залежать від колишніх успіхів і соціального статусу. Особистісні характеристики людини виступають базою для чуттєвого та дієвого компонента надії, визначають особливості очікування, емоційного переживання і готовності до дій. Отже, можна зробити висновок, що інтенція стану надії при суб'єктній позиції життя особистості та отриманні бажаних результатів власної діяльності сприяє і посилює переживання почуття щастя, а при об'єктній позиції в життєвих подіях перешкоджає і блокує можливість почувати себе щасливою.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА ОБРАЗА ЖИЗНИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

*Кряж Ірина Володимирівна
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна,
Харків, Україна*

Оформление экологической парадигмы, или «Новой экологической парадигмы» (НЭП), связано с инвайронментальным движением 1960-70-х годов. Выступила альтернативой традиционной парадигме «Эпохи Изобилия» (У.Каттон), иначе – парадигме человеческой исключительности, материального прогресса и роста потребления (доминирующая социальная парадигма). Основные положения НЭП (по У.Каттону): человеческий вид – один из многих тесно взаимосвязанных биологических видов в биотическом сообществе; целенаправленные человеческие действия приводят ко многим непредвиденным нежелательным следствиям; мы живем в мире с жесткими физическими и биологическими пределами; существование человеческого вида зависит от несущей способности биосферы (биоёмкости планеты). НЭП

означает понимание, что существование нашего вида зависит от того, насколько наш образ жизни позволяет нам развиваться в пределах несущей способности биосферы. В 1970-х человечество превысило несущую способность планеты. К 2009 г. человечеству требовалось ресурсов в 1,5 раза больше, чем могла восстановить наша планета. За 10 последних лет ситуация значительно ухудшилась. Радикальный вопрос: а возможен ли в современном мире образ жизни, соответствующий экологической парадигме? Более мягкая формулировка: каким будет вектор изменений в образе жизни, отвечающий убеждениям экологической парадигмы? Что мешает и что может служить психологическим основанием для поддержания такого проэкологического образа жизни? Проэкологический образ жизни означает проэкологическую направленность поведения: в быту, в непосредственном природном окружении, в профессиональной, гражданской и политической формах активности. Прежде всего – направленность на поддержание экологической стабильности через осознанное потребление: «Reduce. Reuse. Recycle». Препятствия: внешние и внутренние / психологические. Внешние: давление экоразрушительной экономической системы; неразвитая инфраструктура, затрудняющая реализацию проэкологического поведения и превращающая его в «гражданский подвиг»; социальное непринятие и противодействие. Внутренние: на уровне мировоззрения – доминирующая социальная парадигма; механизмы психологической защиты (отрицание, вытеснение, рационализация); недостаточная осведомленность (о проблемах и способах их решения), ошибочные представления; ценности самовозвышения и новизны, конформизм; привычные паттерны поведения (потребительского). Психологическая основа для проэкологического поведения – мировоззренческие убеждения, соответствующие новой экологической парадигме; осведомленность о современных глобальных экологических изменениях и механизмах их развития; ценности самопреодоления (трансцендентные) и сохранения; на базовом уровне – переживание эмоциональной связи с природой, чувство связанности, экологическая идентичность; базовые потребности в самодетерминации и компетентности. Связь с природой – важный предиктор проэкологического поведения. Задачи экологической психологии (психологии экосохранения): - Психологическое сопровождение экологического образования / просвещения, ключевые понятия – несущая способность и экологический след; - Психологическое сопровождение социально-экологических программ / проектов, разработка социально-маркетинговых сообщений; - Укрепление и развитие психологической связи с природным миром, связь с природой как ресурс психологического благополучия; - Психологическая поддержка инициаторов экологических проектов.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ "Я-ОБРАЗУ" У ОСОБИСТОСТІ

*Кулікова Анастасія Олександрівна
Маріупольський державний університет,
Маріуполь, Україна*

У сучасному світі з урахуванням усіх економічних, політичних, соціальних та інших змін особистість також набуває певних трансформацій. А саме зазнають змін емоційний стан, загальне уявлення про життєдіяльність, змінюється «образ Я». «Образ Я» містить три базові компоненти: когнітивний - уявлення про себе, про свої здібності, зовнішні дані, про свій соціальний статус; афективно-оцінний (емоційно-оцінний) - власне ставлення до себе і до своїх вчинків (самосвідомість), самоповага, самоприйняття; поведінковий (вольовий) - бажання бути зрозумілим іншими, завоювати повагу оточуючих, приховати свої недоліки. Кожен з цих компонентів змінюється або трансформується під впливом життєвих обставин. Когнітивний компонент проявляється у усвідомлюванні життєвої програми, зміни раціонального усвідомленого ставлення до майбутнього, переоцінка життєвих планів, цілей і обставин, коригування соціально-професійної позиції, зміна ієрархії життєвих сфер. Емоційно-оцінний виражається в зміні емоційного ставлення людини до власного життя в цілому, можуть призвести до переоцінки значимості питомої ваги окремих подій в ході власного життя; значущості минулому житті, зміни співвідношення вербальних і невербальних оцінок подій особистістю. Поведінковий компонент при трансформації змінює конструкт дії, що може виражатися у дезадаптивній поведінці, негативному ставленні до оточуючих.

ЕВОЛЮЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ НЕЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ПРОЕКОЛОГІЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

*Луценко Олена Львівна
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Харків, Україна*

Теорія Жан-Жака Руссо про «благородного дикуна» а саме, що сучасні негативні тенденції поведінки людини є наслідком західного цивілізаційного способу життя, не витримує наукової перевірки. Еволюційна психологія та

група наук, з якими вона тісно контактує (антропологія, поведінкова екологія людини, етологія тощо) показують, що людина протягом еволюції виробила неусвідомлювані тенденції поведінки, які не відповідають сучасним уявленням про «зелену поведінку». Гріскевіціус, Канту і ван Вугт (Griskevicius, Cantú & Mark van Vugt, 2012) називають 5 таких тенденцій: (1) схильність до переслідування власних інтересів, (2) мотивація підвищення відносного, а не абсолютного статусу, (3) схильність до несвідомого копіювання поведінки інших, (4) схильність бути «короткозорими», і (5) схильність до ігнорування невизначених проблем. Схильність до переслідування власних інтересів приводить до різних варіантів «трагедії спільного поля»; мотивація підвищення відносного статусу підштовхує людей намагатися споживати не менше, а й більше, ніж їх конкуренти за статус; схильність до підсвідомого наслідування іншим грає злий жарт, коли людям повідомляють про поширеність неекологічної поведінки інших (наприклад, засмічування довкілля), що лише збільшує їх власну неекологічну поведінку через несвідоме копіювання; «короткозорість» відноситься до тенденції людей орієнтуватися на найближче майбутнє або безпосереднє сьогодення, особливо в умовах глобальних загроз (оскільки майбутнього може і не буде взагалі); а схильність до ігнорування невизначених проблем полягає в тому, що за відсутності прямих сигналів небезпеки (наприклад, води, повітря, їжі, які очевидно змінили колір та запах), люди не схильні сприймати загрози на когнітивному рівні, що не підкріплені сенсорними відчуттями. Проте ці підсвідомі тенденції можуть бути використані з проекологічним результатом, якщо розуміти їх еволюційні механізми. Прикладом може бути намагання підвищити статус. Оскільки сигналом статусу є «коштовна поведінка», яка показує, що даний індивід здатний здобути великі ресурси, тобто має гарні гени, можливості підтримати партнера і нащадків, тоді «зелені товари» та «зелений спосіб життя» повинні коштувати дорожче, ніж звичайні. Так відбувається з ультрадорогим але проекологічним автомобілем Lexus LS600h. Маркетинговий план запуску автомобілю Toyota Prius, навпаки, апелював до егоїстичних інтересів власників, оскільки уряди та місцева влада надають субсидії при купівлі цих проекологічних авто. Таким чином, усі ці тенденції можуть замість шкоди приносити користь сучасному суспільству, якщо враховувати та коректно використовувати ті адаптивні переваги, що привели до їх закріплення протягом еволюції людини.

ІНТЕРСУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК УМОВА ПРОЕКОЛОГІЧНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

*Наконечна Марія Миколаївна
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
Ніжин, Україна*

Екологічність охоплює не тільки наше ставлення до природи, але й сукупність ставлень до інших людей. Інтерсуб'єктна взаємодія виступає детермінантою проекологічного способу буття особистості, де проекологічність визначається безпекою та гармонійністю взаємин. Інтерсуб'єктна взаємодія між людьми може надихати діяти проекологічно, здійснювати екологоорієнтовані вибори, поводитися у відповідності з гармонійним балансом людини та природи. Інтерсуб'єктність – це така взаємодія між людьми, де в глибокому міжособистісному діалозі враховується суб'єктна позиція всіх учасників, що призводить до зростання рівня суб'єктності та таких її характеристик, як відповідальність, активність, креативність, рефлексивність. Інтерсуб'єктна взаємодія є вершинним проявом міжособистісного спілкування. Розвиваючи кращі якості людини, інтерсуб'єктна взаємодія створює передумови для проекологічного способу життя особистості. Якщо процесуально та результативно завдяки інтерсуб'єктній взаємодії підвищується відповідальність, активність, рефлексивність людини, то у зв'язку з цим людина починає діяти в більшій мірі проекологічно. Екологічна дія означає діяти, сприймаючи навколишнє середовище, у тому числі і антропогенну сферу, наділяючи середовище та його складові суб'єктністю. В основі проекологічного модусу мислення та поведінки лежить інтерсуб'єктність як паритет діалогічних суб'єктностей. Розгляд інтерсуб'єктності в контексті культурно-історичної психології Л.С. Виготського дозволяє зрозуміти реальні механізми та закономірності взаємодії людини та навколишнього середовища, де людина сприймає своє оточення проекологічно та з урахуванням потенційного суб'єктного характеру його складових. Суб'єктне ставлення до тварин або рослин вимагає вміння і здатності сприймати інших як суб'єктів, враховувати суб'єктну позицію інших. Ставлення до тварин або рослин може стати психологічним засобом розвитку суб'єктності особистості. Чим суб'єктніше ми ставимося до конкретних тварин, рослин або інших частин біосфери, тим більшою мірою приймаємо екологічну усвідомленість, рефлексивність та відповідальність. Людина, яка мислить екологічно, спрямована на підтримання цілісності навколишнього середовища. При цьому інтерсуб'єктна взаємодія задає орієнтири і міжособистісного спілкування, орієнтованого проекологічно, і інтеракцій в сфері людина – середовище навколо неї.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ САМОВИЗНАЧЕНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

*Паламарчук Ольга Миколаївна
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського,
Вінниця, Україна*

На сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетність обговорення студентською молоддю екологічної проблематики вказує на їхню стурбованість щодо проблеми збереження навколишнього середовища та можливості забезпечення належних умов власної життєдіяльності. Актуальність вдосконалення взаємодії у системі «природа-людина» визначається практичною значущістю екологічних проблем життєдіяльності студентської молоді. Відомі факти зниження екологічної безпеки в життєдіяльності студентської молоді можна пояснити переходом до іншої форми сприйняття себе у процесі взаємодії з природою та нерозумінням значущості безпечного майбутнього. Життєдіяльність студентської молоді в умовах сучасної екологічної кризи має бути результатом складнішого, ніж це прийнято вважати, і екологічно орієнтованого вибору. Однією з важливих умов безпечної життєдіяльності студентської молоді в сучасному суспільстві виступає високий рівень сформованості екологічного самовизначення, яке ґрунтується на екологічному самопізнанні й ціннісно-екологічній орієнтації. Відповідно, виникає задача обґрунтування та пошуку можливостей формування екологічного самовизначення студентської молоді, в основу якого має бути покладено розгляд та формування екологічних обов'язків. Екологічне самовизначення студентської молоді має включати об'єктивні еколого-регулятивні фактори функціонування і розвитку суспільства, трансформовані у внутрішню спонукальну силу екологічних дій, що набуває характеру особистого екологічного сенсу. Екологічне самовизначення студентської молоді орієнтоване на пошук, породження і набуття екологічного сенсу життя. Сенс екологічного самовизначення полягає в здатності студентською молоддю вибудовувати власний рівень екологічної взаємодії у системі «людина-природа», свою індивідуальну стратегію екологічної поведінки, умінні постійно переосмислювати сутність власного буття в довкіллі. Отже, екологічне самовизначення має стати системним новоутворенням, тобто охоплювати всі рівні діяльності й свідомості студентської молоді від суспільного до індивідуального. Екологічне самовизначення студентської молоді проявляється у вільному екологічному волевиявленні, а також усвідомленні себе як невід'ємної та активної частини середовища існування.

ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

*Русіна Анастасія Євгенівна
ДЗ "Дніпропетровська медична академія МОЗ України",
Дніпро, Україна*

Гендерное образование играет весомую роль в процессе подготовки специалистов в вузах и, в частности, медицинского профиля. Оно направлено на обеспечение прав, свобод и равенство всех людей, не смотря на различия каждого, направлено на решение реальных проблем во взаимоотношениях мужчин и женщин, их взглядов на те, или иные проблемы. Одной таких проблем является различное понимание о всевозможных видах антропогенного влияния на окружающую среду. Юноши и девушки, поступающие в медицинские вузы, уже имеют сформированные стереотипы своего поведения в соответствии с окружающей средой, могут иметь свои личные взгляды в вопросах экологической ментальности. Поэтому в процессе обучения необходимо вырабатывать у студентов обоих полов ответственное отношение к их решениям, ведь прогресс познания как медицинской, так и любой другой науки тесно связан с экологией нашей планеты и реализуется всевозможными путями. Выражение: «Женщины болеют чаще, но мужчины умирают быстрее», отражает общие тенденции, происходящие в современном обществе, и являются результатом социальных, экологических, физических процессов, образа жизни членов общества на индивидуальном и общественном уровне. Так, в результате пагубного действия человечества на окружающую среду – повышенный магнитный, радиационный фон, химические загрязнения, в результате которых значительная часть населения приобретает различные опухолевые заболевания. В большинстве случаев, женщины страдают фибромиомой матки, мужчины же могут приобретать аденому предстательной железы. В современной медицине весьма актуальны нанотехнологии, механизация прежде ручной работы. Это все связано с научно-техническим прогрессом. Таким образом множество предприятий по производству разного рода современного оборудования получают все больше запросов, а, в следствии этого, возрастает спрос на материалы полимерного производства, отбросы которого во многом тяжело поддавать утилизации. Важным фактором для будущих врачей, является психологическое воспитания и обучение методам мышления по отношению к понятию человек-окружающая среда. Человек является неотъемлемой частью Природы. Его влияние отражается на экологии, а уже влияние экологической обстановки - на организме человека. В результате получается замкнутый круг и конечное звено этого круга прямо пропорционально зависит от отношения человека к его «Дому». Выводы: В погоне за великими целями, человечество достигает невероятных высот, иногда забывая о чем-то очень важном, что является частью самого человека. Это нечто важное и есть Природа. Само это

слово – часть человека, которую не отнять, не стереть. Поэтому, с ходом времени мы спотыкаемся, но пытаемся исправить ошибки и изменить свои взгляды на вещи, которые на первый взгляд кажутся не важными.

Список источников

1. Каттон У. Р. Конец техноутопии. Исследование экологических причин коллапса западной цивилизации. – К.: Эко-Право, 2006. – 255с. 2.Евтушенко И. Н. Гендерный подход в образовании // Начальная школа плюс До и После. 2011. № 9. 3.Козырева Ю. В. Актуальность гендерного подхода в современном образовании // Молодой ученый. - 2015. - №14. - С. 473-476. 4.Ярская-Смирнова Е. Р. Неравенство или мультикультурализм // Высшее образование в России. — 2001. — № 4 5.Making Rights a Reality: Gender awareness workshops, Amnesty International, 2004, p. 61 6.Stern P. S. Toward a coherent theory of environmentally significant behaviour // Journal of social issues. – 2000. – Vol.3. – N. 56. – P.407-424.

ОТНОШЕНИЕ К СЕБЕ И К МИРУ У ЛИЦ С ПРОЭКОЛОГИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТЬЮ

*Самойлова Светлана Валерьевна
ФГАОУ ВО "Южно-Уральский государственный университет" (НИУ),
кафедра психологии развития и возрастного консультирования,
Челябинск, Россия*

Данное научное исследование проводилось в рамках магистерской диссертации в Южно-Уральском государственном университете, г. Челябинск, в 2018 году. Исследовательский вопрос, который мы решали в нашей работе: какие психологические закономерности лежат в основании проэкологической активности, а именно, как связано экологическое сознание с отношением к себе и к миру? При проведении анализа результатов, полученных в ходе исследования, мы основывались на сравнении данных, выявленных в двух группах респондентов – лиц с проэкологической активностью (50 человек: волонтеры зоозащитного движения и активисты движения по защите окружающей среды) и лиц, не проявляющих проэкологическую активность (62 человека). В качестве методов статистического анализа использовались методы описательной статистики, Т-критерий Стьюдента, корреляционный анализ по Пирсону. Для измерения экологического сознания применялись следующие психодиагностические методики: Опросник экологических установок «ЭкО 30» (Кряж И.В.), Опросник эгоцентрической и антропоцентрической установок по отношению

к окружающей среде С. Томпсон и М. Бартон (в адаптации И. Кряж и К. Андрониковой), «Шкала связанности с природой» Э. Нисбет и др. (в адаптации И.Кряж), Шкала «Новая экологическая парадигма» Р. Данлопа и др. (в адапт. И.Кряж). Для измерения отношения к себе и к миру использовались: Методика исследования самоотношения (МИС) С.Р. Пантеева (сокр. вар-т), Методика изучения глобальных отношений личности к себе и к миру «Глобальный дифференциал» (Н.А. Батулин, Е.В. Гудкова, ЮУрГУ, г. Челябинск), Опросник «Принятие себя и других» (адапт. в ЮУрГУ), Опросник «Негативные установки» (Мельникова Н.Н., Чумакова Е.В., ЮУрГУ), Опросник эмпатических тенденций А. Мехрабиана и Н. Эпштейна. Получены следующие, довольно неожиданные, результаты. В группе лиц с проэкологической активностью экологическое сознание связано с негативными установками к людям и к обществу, отрицательной оценкой мира, самообвинением, внутренней конфликтностью, низким самопринятием и общим отрицательным самоотношением. В группе лиц, не проявляющих проэкологическую активность, экологическое сознание связано с позитивными установками к людям и обществу, позитивным отношением к миру и в целом позитивным самоотношением. Основным компонентом экологического сознания лиц, не проявляющих проэкологическую активность, является эмпатия к людям, при этом эмпатическая связь с природой носит характер эмпатической радости. Эмпатия к людям не является основным компонентом экологического сознания лиц с проэкологической активностью. Можно с высокой долей вероятности предположить, что для экологических активистов характерен особенный вид эмпатии – эмпатия к животным и природе, которая проявляется как эмпатическое страдание. Выявленный характер взаимосвязей в группе экологических активистов позволяет предположить нарушение в системе отношений личности к себе (самообвинение и внутренний конфликт), к людям (негативные межличностные установки) и к миру в целом (отрицательная оценка мира). Это, в свою очередь, позволяет сделать вывод о том, что проэкологическая активность может носить копинговый характер, выступая компенсаторным механизмом решения собственных психологических проблем (например, одиночества или социальной неуспешности), а также являться способом совладания с экзистенциальными беспокойствами.

ПРИМЕНЕНИЕ ИДЕЙ ЛОГОТЕРАПИИ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ

*Смолова Лидия Владимировна
Санкт-Петербургский Государственный Институт Психологии и
Социальной работы,
Санкт-Петербург, Россия*

Логотерапия – направление, предложенное в начале XX века В. Франклом, в центре внимания которого лежит феномен смысла. Область применения логотерапии не ограничивается психологическим консультированием, но распространяется на социальную работу, бизнес-консультирование, формирование команд и т.д. Ее идеи могут быть внедрены и в область психологии взаимодействия с окружающей средой. Как результат системного мышления, смысл а-логичен (не подвластен законам формальной логики); не имеет знака (не может быть ни хорошим, ни плохим); динамичен; не очевиден, не линеен и никогда не лежит на поверхности; человек должен произвести усилие, чтобы его достичь. Способность найти смысл – не показатель ума, смыслы не могут рождаться знаниями и мыслями. Поскольку смысл – явление системное, к нему нельзя применить эпитеты, характерные для логического мышления: его невозможно понять, проанализировать, доказать или объяснить. Его можно только найти или распознать. Смысл всегда индивидуален: его невозможно заимствовать, человек может его найти только сам. Смысл – вектор, который собирает, направляет всю жизненную энергию человека в определенном направлении. Когда человек находит смысл, он получает доступ к энергии и силе, что качественно меняет всю его жизнь. Итак, смысл всегда есть особая связь, соединяющая человека с неким явлением (событием, ситуацией, предметом или объектом). Как человек делает выбор в пользу каких-то решений? Как он наделяет их смыслом? В логотерапии указывается, что критериями совершения выбора могут быть: влечение к удовольствию – к осмысленному поведению; ориентация на себя – на потребности других; ориентация на удовлетворение собственных потребностей в настоящем – в будущем. Это согласуется с исследованиями Д. Медоуза, обнаружившего, что чем дальше событие расположено по линии времени, тем менее оно актуально и интересно: происходящее в «здесь и теперь» более значимо, чем события, которые возможно будут иметь место «там и тогда». Эти идеи имеют непосредственное отношение к проэкологическому поведению как намерению, учитывающему экологические последствия того или иного поведенческого акта. Зачем собирать в школе макулатуру? Возможные варианты ответов: Быть как все; чтобы похвалили учителя; почувствовать себя командой; вывести класс на первое место; получить грамоту; стать Служащим Планеты Земля... Поиск собственных смыслов сделает проэкологическое поведение более выраженным и стабильным; без-смысленное поведение формально и не

постоянно. Расширение смысловых контекстов по различным векторам должно учитывать наиболее комфортный для данного конкретного человека уровень масштаба: Осмысление настоящего (выбор относительно момента): Убирая мусор в лесу, я не просто вынужден подчиниться приказу начальства – мои действия осмысленны; это мой выбор, я делаю то, что считаю нужным. Я в настоящем – я в будущем: Я не просто убираю мусор в лесу – я делаю это для себя, оставляя себе возможность приходить сюда в будущем. Я – ближайшее окружение: Я не просто убираю мусор в лесу – я показываю своим детям мои ценности. Я – другие: Я не просто убираю мусор в лесу – я доставляю радость людям, которые приедут сюда отдыхать. Я – Мир: Я не просто участвую в субботнике – я забочусь о чистоте Планеты, ведь это наш общий дом. Я – Человек Планеты Земля. Помощь в обретении собственных смыслов группам населения с различными социально-психологическими характеристиками, может сделать экологическое поведение более качественным и устойчивым

ЗДАТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ /ОРГАНІЗАЦІЇ ДО ЗМІН В ПОТОЦІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

*Тесленко Віта Миколаївна
Університет економіки та права "КРОК",
Київ, Україна*

В сучасних реаліях гострого значення набуває здатність особистості протистояти їх викликам, тобто, не тільки відповідати певним вимогам, а й надавати результат для того, щоб бути конкурентоспроможним. Таким чином, в парадигмі запит-результат йдеться про психологічну стійкість людини та її «анти-крихкість» [1] як антипод вигорання. Щодо особистісних змін у рамках соціуму, вони є шляхом до здійснення певних запитів у процесі саморефлексії на певні кейси та можливі за умови різноманітності підходів. Самоорганізація полягає в пошуку такого контенту, який стане основоположним у відповідності до його місії та якості виконання. Йдеться про конкурентоспроможність як результат результату в потоці мультисистемних змін. У зв'язку з цим заслуговує на увагу ймовірний результат транзакцій (одиниць виміру в міжособистісних відносинах), який не узгодиться із системою таких змін, а саме: зворотній результат невідповідності запитам. В такому випадку, значущим фактором виступає особистісна мотивація.

Пошук особистістю / організацією дієвих рішень детермінується природою змін, які зумовлюють її трансформацію шляхом виокремлення в потоці подій певних цінностей; зважування певних втрат з подальшою ліквідацією джерел, що до них призводять; стимулювання активності; відкриття нових форм поведінки шляхом методів самопізнання; створення нових стратегій менеджменту та формування лін-мислення. В опірності до змін в сучасних реаліях особистість / організація має вимірювати глибину реформ, як зазначає М. Фуллан, враховуючи наступні здатності: 1) створення особистого та спільного бачення для розв'язання проблем; 2) пошук шляхів та підходів; 3) майстерність; 4) співпраця [2].

Як психологічна стійкість, такі здатності повинні розвиватися завдяки формуванню «нових знань» з використанням різноманітних ідей, мобілізації особистості / організації для досягнення успіху. Насім Талеб зауважує, що на цьому шляху вже не обійтися без використання інтерактивних систем, які допомагають зрозуміти складний, інтерактивний потік змін; та спроможні надати допомогу в спільномірності певних цінностей, перетворити поразки на удачу. В розумінні такої взаємодії відбувається певне «злиття» на особовому, організаційному та системному рівнях; об'єднання та з'єднання відмінностей; творення узгодженості та співіснування у стресових і непевних умовах. І коли це стається, вивільняється у п'ять разів більше енергії – енергії, необхідної для самоорганізованих проривів усередині складних систем, енергії, яку ніколи не вдається передати через моделі пробного планування та управління змінами [1]. На цьому шляху такі здатності підкріплюються лін-мисленням [3], яке, апріорі, має позитивну тенденцію в побудові покращення потоку цінності від поточного до майбутнього стану у вигляді цілісного процесу, направлено на досягнення поставлених цілей у їх впровадженні. Самоактуалізація стане запорукою здатності до інтеграційних проявів з використанням дієвих стратегій управління змінами, керованого визволення від певних страхів, самовідновлення в процесі саморегуляції та самоконтролю [4].

Таким чином, виклики сучасності є детермінантою здатності / нездатності особистості змінюватися, а відтак, мірилом її сформованості, що зумовлена адаптацією до змін та формуванням особистісного розвитку. Динаміка таких змін полягає у особистісному ставленні та стратегічному баченні організаційних та системних перетворень на всіх рівнях буття під дією внутрішніх та зовнішніх впливів.

Література. 1. Талеб Насім Николас. *Антихрупкість. Як извлечь выгоду из хаоса*. – М. : ООО «ИГ «Азбука-Аттикус», КоЛибри, 2015. – 762 с.; 2. Фуллан Майкл. *Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ*. – Львів : Видавництво «Літопис», 2000. – 269 с.; 3. Ротер Майк, Шук Джон. *Вміння бачити бізнес-процеси: створення цінності та зменшення втрат [текст]* – Київ : Пабулум, Lean Institute Ukraine, 2017. – 132 с.; 4. Адизес Ицхак. *Менеджмент, стратегии с которыми побеждают* – К. : Издательский Дом «Максимум», 2006. – 315 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОБУДОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСІБ, ЩО ГОТУЮТЬСЯ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

*Харитинюк Вікторія Миколаївна
Маріупольський державний університет,
Маріуполь, Україна*

Проблема побудови «екологічного життєвого простору» осіб, що готуються до звільнення, пов'язана із низкою чинників: впливом тюремної субкультури, тяжкими умовами відбування покарання, ізоляцією від суспільства, розривом сімейних та соціальних-корисних зв'язків та ін. Дослідження цієї проблеми дає можливість поглянути на те, як окрема людина сприймає уявляє своє майбутнє, як це майбутнє пов'язане з минулим і сьогоденням, яке місце займає воно в суб'єктивній картині життєвого шляху особистості, як впливає на поведінку особистості. Спеціальна психологічна підготовка таких осіб, яку проводять до закінчення строку покарання, допомагає адаптувати засуджену особу до нових умов на свободі. Термін «адаптація» у своєму загальному значенні означає пристосування організму до умов середовища. Соціальна адаптація передбачає взаємодію особи і соціального середовища в процесі їх суспільного функціонування. Внутрішня адаптація відбувається при перебудові функціональних структур особистості, коли особистість частково підлаштовується внутрішньо під середу, її цінності, норми, а частково адаптується інструментально, поведінково, зберігаючи і своє "Я", свою самостійність. Це зумовлює особистісне самовизнання та необхідність у визнанні іншими, а також сприяє у перспективі особистісному зростанню, вирішенні проблем пов'язаних із спілкуванням та налагодженням стосунків в певних соціальних групах (сім'ї, трудовому колективі тощо) та надає можливості ефективного входження особи в нове мікросередовище. Важливим напрямом психологічної підготовки до звільнення є формування особистісних перспектив, що зазвичай втілюються у життєвих планах. Важливою залишається проблема уявлення людини про власне майбутнє, відношення до свого сьогодення, реалізація власних життєвих перспектив. Розвиток та усвідомлення особистісних життєвих планів у засуджених має на меті визначення подальшого життєвого шляху, який змінить саму особистість і систему її відносин до світу, що призведе до істотної зміни простору спілкування, способу життя, почуття задоволеності життям. Розвиток і реалізація особистісних життєвих планів і перспектив людей, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі, не завжди здійснюються вдало, в силу впливу на особистість оточуючих соціальних умов і нездатності своєчасно усвідомити необхідність зміни, розвитку в собі відповідних особистісних якостей. Перед виходом з колонії засуджені будують ілюзії про щасливе майбутнє, часто не усвідомлюючи, що очікує їх. «Вони не бачать чітких життєвих перспектив, а

якщо і уявляють, то вони досить ілюзорні, можуть говорити і про те, що коли вони вийдуть з колонії, влаштуються на високооплачувану роботу, придбають собі квартиру, машину, народять дитину та будуть жити щасливо» [1, с. 61]. Висновок. Особливості формування життєвих перспектив осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, обумовлені психологічними особливостями даної категорії осіб та життєвими умовами, в яких перебувають засуджені.

Література

1. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра: Основы этики; Характер русского народа. /Н.О.Лосский- М.: Политиздат, 1991. – 368 с.

ПЕРЕПРОГРАММИРОВАНИЕ ПОДСОЗНАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПОВЕДЕНИЯ КАК ПУТЬ ВЫХОДА ИЗ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Daria Schwarzenboeck

*Psychological Counsellor Mental & Transformational Coach International
Development Studies,
Vienna, Austria*

Состояние экологической системы нашей планеты является одной из наиболее критических тем, от которой напрямую зависит благополучие и выживание человечества. Почему до сих пор не удается эффективно решать большинство экологических проблем в локальном и глобальном масштабе и как можно это преодолеть? Для осуществления любых изменений в любой сфере человеческой жизни наиболее эффективным образом, важно понять механизм, поддерживающий статус-кво - сравнительную неизменность положения и привычный ход событий. В данном случае мы рассматриваем основу привычного хода событий, той его части, которая является антропогенной, т.е. непосредственно зависящей от человека. Ещё в древней Греции, задолго до Зигмунда Фрейда, наука рассматривала подсознание как основу действий человека. Практически 95% содержания нашего внутреннего мира не осознаётся нами и руководит при этом минимум 95% нашей жизни. Убеждения (включая систему ценностей), проявляются в наших мыслях. Наше тело реагирует на мысли нейробиологическими процессами, производя эмоции. Мысли и эмоции побуждают нас к осознанному или неосознанному выбору и осуществлению действий (или бездействию, это так же выбор), а действия приводят к результатам. Если наши действия зависят от подсознания и таким образом не подлежат нашему непосредственному

контролю, можно ли их изменить (контролировать) и если да, то как? Чтобы ответить на этот вопрос, мы рассмотрим процесс формирования подсознательных программ, законы подсознания: формирование подсознательных убеждений; как «мыслит» подсознание; критерии закрепления информации в подсознании; защитные реакции по Фрейдю; влияние факторов, таких как личное самочувствие, стресс, локальность-глобальность, и.т.д. Анализируя результаты, мы можем понять, на основе каких установок выстраиваются ведущие к этим результатам действия. На основе каких подсознательных программ и систем ценностей разрабатываются и осуществляются меры по охране окружающей среды, а лучше по охране человечества, на административном уровне и в повседневной жизни общества (примеры цепочек убеждений, лежащих в основе и препятствующих эффективному решению экологических проблем). Как мы можем изменить подсознательные программы поведения в локальном и глобальном масштабе на основе прикладной нейробиологии - процесс перехода новых осознанных программ в неосознанное и их укрепление в подсознании: - осознание ситуации (условия, при которых это возможно); - мотивация к решению измениться - негативная и позитивная антиципация – предвосхищение событий, как инструмент принятия решений; - принятие решения измениться; - фокус внимания на объекте позитивной антиципации и основанная на нём разработка решений; - процесс укрепления новых ценностей, установок, целей в подсознании и развитие новых паттернов поведения. Механизмы, указанные выше, активно используются в различных сферах жизнедеятельности человека: в терапевтическом гипнозе, коучинге, политике, СМИ и.т.д... Мы рассмотрим, как можно наилучшим образом использовать описанные выше механизмы перепрограммирования подсознания для решения экологических проблем и «позитивную экологию» как мощный мотивационный фактор и основу разработки, внедрения и осуществления эффективных мер по охране и восстановлению окружающей среды.

РОЗДІЛ 3: ПРИНЦИП ЕКОЛОГІЧНОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ

CHILDREN'S SENSE OF PLACE: IMPLICATIONS FOR HEALTHY CHILD DEVELOPMENT AND THE ENVIRONMENT

*Wilson Shari L.
Project Central, Kansas City,
Kansas, USA*

Most adults can remember a meaningful place from their childhood. This place is nearly always outdoors: a secret hideaway in the backyard, a nearby park, a grandparents' farm. For today's children, however, the answer is more likely to be an indoor place. As our children lose connection with nature and the outdoors, their meaningful places may have plug-ins and remote controls. The question must be asked, what are the implications for this disconnect with nature, for children and for the environment itself? In my work with Project Central, helping schools and communities provide opportunities for children to rediscover nature and the outdoors through curriculum and greening their school grounds and city spaces is a primary goal. A sense of place describes the relationship between humans and their physical and built environments. It also includes the emotional attachment and feeling of belonging humans have with those spaces. Sense of place includes interaction with the ecology of your surroundings (how they may change depending on the time of year or under different climatic conditions) and the ecological processes and interdependence between humans and wildlife, weather, and plants (the roles each play in the characteristics of the place). Experiences connecting young children to natural places are critical to healthy development, for improvements in self-confidence, cognitive development, academic achievement, and emotional well-being (McCormick, 2017). A different study examined the benefits of nature delivered through the senses of sound, smell, taste, and touch (Franco et al., 2017). Benefits associated with hearing the sounds of nature included place attachment, which helps develop a sense of place. Nature-related scents can affect mood, behavior, and cognition. This study reinforces the reasoning behind an increase in forest and nature schools spreading from Europe into the United States. Children's strong sense of place and connection with nature translates into positive environmental choices and behavior. Before children can

feel concerned about the environment and responsible for protecting it, they must feel comfortable being in the outdoors (Guisti et al., 2018). Hughes et al. (2018) found that when 719 children ages 10-11 from the United Kingdom responded to questions on the Connection to Nature Index (CNI), 46 percent had a low connection to nature and only 18 percent had a strong connection, consistent with other studies. Interestingly, there was a positive correlation between high CNI scores and the probability of carrying out pro-conservation behaviors. A question arises as to how educators and policy makers can provide more opportunities for children to connect with nature in order to foster future environmental stewardship, which also provides benefits for public health. The findings of the recent research on the importance of developing a sense of place in children are relevant for health and mental health professionals, urban planners, early childhood caregivers, educators, and families. Cities and schools must be designed with natural spaces and environmental programs for children foremost in our minds. Actions include writing prescriptions for outdoor play, including natural play areas in city developments and green schoolyards and gardens at schools, and exploring teaching methods such as forest kindergartens and more outdoor education.

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ: ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*Горбань Галина Олександрівна
Запорізький національний університет,
Запоріжжя, Україна*

Системні зміни, що відбуваються в суспільстві зумовлюють трансформацію норм й моделей соціальної взаємодії. Ці зміни відбуваються як у сфері міжособистісних стосунків, так й в соціальних відносинах. Значущі за своїм впливом зміни відбуваються в системі професійних відносин в освітній галузі як провідного інституту соціалізації. Це актуалізує дослідження соціалізаційних процесів не лише під час опанування дитиною соціального простору, освоєння певних норм суспільних відносин й набуття певних соціальних здібностей, й специфічність перебігу цих процесів у дорослої людини. Перенормування соціального життя, прийняття й усвідомлення нових моделей і способів відносин, поведінки та діяльності вимагає у дорослої людини додаткових зусиль, що зумовлені наявністю сформованих стійких соціальних установок й цінностей. Необхідність певної «ревізії» існуючого арсеналу соціальної практики особистості складає основу вторинної соціалізації, процеси якої відбуваються в особистісному просторі

та становлять основу нормативних змін в усіх сферах життєдіяльності. Професія учителя за таких умов вимагає багаторівневого змістовного перетворення соціальних здобутків людини і на особистісному рівні, й на професійному. Ми вважаємо, що професійна соціалізація має бути розглянута як послідовність певних етапів усвідомленого прийняття професійних норм й набуття здатності до самостійної побудови та відтворення системи соціальних зв'язків і відносин зумовлених професійною діяльністю. Складність щодо якісного й ефективного здійснення цього процесу зумовлюється перманентним реформуванням освітньої галузі, кардинальними змінами суспільних вимог до діяльності вчителя, новими форматами організації життя учнів. Сьогодні робота учителя характеризується вмінням балансувати й примиряти протилежні цінності та пріоритети залежно від нових цілей і суспільних вимог до освіченості та навченості дитини, її складність й напруженість необхідно стикається з потребою дотримання принципу екологічності. За визначенням Ю.М. Швалба найвищий рівень екологічності буде мати така діяльність людини, котра завдяки взаємного розвитку елементів оточення створює середовище власного розвитку. Освітній простір зорганізований учителем має відповідно принципу екологічності сприяти розвитку кожної особистості та забезпечувати умови відчуття рівноваги й гармонії між власними цінностями і нормами та груповими (колективними). Системна складність цього принципу в освітньому просторі виявляється в тому, що забезпечення й розвитку, й гармонічної рівноваги зумовлюється з одного боку сформованою екологічною самосвідомістю вчителя, а з іншого – його готовністю до побудови й збереження екологічності середовища, в якому здійснюється соціалізація.

ЕКОЛОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ З НАСЕЛЕННЯМ ЧЕРЕЗ ЗМІ – ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

*Гурлева Тетяна Степанівна
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
Київ, Україна*

Під час інформаційного засилля сучасний громадянин виявляє стан розгубленості, неспокою, дехто стає вразливим до маніпулятивних впливів через різні засоби масової інформації, до яких люди звертаються у пошуку знань і способів вирішення особистих і соціальних проблем. Тому мета і якість спілкування через ЗМІ, його екологічність, є надзвичайно важливими,

особливо у кризових, невизначених, складних умовах. Вищою формою соціально-психологічного контакту між людьми є діалогічна взаємодія. Діалог як рівноправне суб'єкт-суб'єктне спілкування забезпечує самопізнання, саморозвиток кожної окремої людини і взаємопізнання, взаєморозвиток учасників діалогічної взаємодії (М. Бахтін, В. Біблер, Г. Батищев, М. Бердяєв, В. Лутай та ін.). У стані діалогу особистості утворюють спільний психологічний простір, часову тривалість, єдину емоційну подію, коли вплив перестає існувати, поступившись місцем психологічній єдності суб'єктів, у якій розгортається творчий процес взаєморозкриття, виникають умови для саморозвитку (Л. Сергеева, В. Кондратьєва, М. Хромей). Суттєвою ознакою діалогічної взаємодії виступає особливий морально-психологічний клімат, який характеризується відкритістю, доброзичливістю, взаємним довірям. У процесі діалогу між партнерами відбувається співпереживання, співучасть. Це мовленнєвий акт, у якому говоріння і слухання – нерозривно пов'язані між собою види мовленнєвої діяльності. Основними ознаками діалогу є намір, цілеспрямованість, правила ведення розмови (Ю. Крутій). Під час такого спілкування комуніканти обмінюються власними висловлюваннями, основну роль виконують вербальні засоби (словесне мовлення), а другорядну – невербальні (міміка, жести, мовчання, рухи і т.д.) (Л. Мамчур). Невід'ємною характеристикою спілкування-діалогу є наявність «зворотного зв'язку» (Л. Орбан-Лембрик), коли отримується певна реакція, «рефлексія аудиторії» (М. Маклюєн). Діалог має на меті досягнення взаєморозуміння, спільної позиції на якусь подію чи спосіб отримання певного результату, також це – специфічний момент духовного спілкування людей, продуктивна, творча взаємодія їхніх думок, прагнень і намірів. Уміння будувати діалог важливо для того, хто є його ініціатором. Для забезпечення конструктивного, розвивального діалогу властивий цілий ряд необхідних рис і якостей, таких як відповідальність, почуття обов'язку перед собою та іншими людьми, автономність, творча дія і взаємодія, майстерність, уміння конструювати свої думки, аби вони були зрозумілими для співбесідника, намагання самому зрозуміти позицію і думку співрозмовника. «Думання разом» є надзвичайно важливим у безпосередньому, прямому спілкуванні людей, що дає змогу досягти взаєморозуміння і певного консенсусу. Для побудови діалогу через ЗМІ слід враховувати цілий ряд особливостей і умов його здійснення (В. Андрієвська, В. Башманівський, Н. Чепелєва та ін.). Основними є розуміння певної аудиторії, повага і співчуття до людини, використання засобів усного і писемного мовлення, які забезпечують зворотний зв'язок, обмін думками і смислами, критичність людини до отриманої інформації, можливість для зародження власної думки, довіру до себе, встановлення психологічної рівноваги.

ХТО МАЄ БУТИ ЗАЛУЧЕНИМ ДО ПРОЦЕСУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДИТЯЧОЇ КНИЖКИ "ЧЕПУРИК - ЗАХИСНИК ДОВКІЛЛЯ")

*Данчєва Ольга Вадимівна
ДЕСПРО,
Київ, Україна*

Шість років тому Швейцарсько-українським проектом «Підтримка децентралізації в Україні - DESPRO» було ініційовано створення дитячої книжки щодо формування цивілізованої поведінки з твердими побутовими відходами (ТПВ). Дитяча книжка «Чепурик – захисник довкілля» було видано 2012 році накладом 3000 примірників, а перевидано багато разів, загальним накладом понад 30 000 прим. Актуальність теми. Мешканці України виробляють найбільше кількість сміття серед європейців. Зокрема, кияни за рік – 600 кг на людину (за даними SENSEable City Lab при Массачусетському технологічному інституті). В Україні щорічно з'являється 12 000 несанкціонованих звалищ. Під час створення книжки було зрозуміло, що до співпраці щодо формування екосвідомої людини має бути залучено багато людей і результат такої синергії може вразити. Інтегруючими елементами змісту та форми дитячої книжки були обрані: Головний герой – Чепурик (його було обрано дітьми відповідного віку). Ідея змісту книжки – впровадження Правила поведінки екосвідомої людини. Правила Три З – Зменшуй, Збирай, Застосовуй (адаптований переклад 3R – Reduce, Reuse, Recycle). Заклик до співпраці – Приєднуйся до команди захисників довкілля, потрібні друзі-помічники. Аналіз різних джерел (друкованих та електронних ЗМІ, Інтернет-ресурсів, інтерв'ю з керівниками ОТГ, освітянами) показав, що найбільше використання у практиці формування екокультуру мають дидактичні матеріали, персонаж Чепурик, загальний зміст дитячої книжки. Їх застосування, виходить далеко за межі навчально-виховних закладів. Ідеї книжки постійно розвиваються, об'єднують небайдужих людей щодо захисту довкілля, надихають до творчості. Сам персонаж – Чепурик, живе своїм життям і став своїми майже в усіх регіонах України. На підставі матеріалів книжки з персонажем Чепурик організують/створюють: загальноміські заходи – конкурси, олімпіади, виставки, естафети, фестивалі; методичні посібники (друковані, інтерактивні); учбові розробки, сценарії, відеоролики; ігри екологічного спрямування; безліч літературних творів (віршів, казок, скоромовок, пісень тощо); художніх творів – малюнків, плакатів, поробок. В реалізації програм, проектів, заходів з використанням ідей книжки долучаються багато організацій і окремих осіб: міські рада і мери; освітяни, бібліотечні працівники; комунальні підприємства; батьки; старшокласники, студенти; громадські об'єднання; підприємства, які займаються збирання, перевезенням, сортуванням, переробкою та утилізацією відходів тощо. Але нажаль, дослідження щодо використання ідей книжки «Чепурик – захисник

довкілля» показало, що з «правила Три З», майже ніхто не розвиває складову «Зменшуй». Ні яких заходів, методичних рекомендацій, розвиваючих ігор про те, яким чином можна зменшувати об'єми та кількість сміття, не було знайдено. Проблема «ЗМЕНШУЙ» – складна. Зменшуй – це про культуру споживання. Сучасна психологія і педагогіка, поки що, не тільки не в змозі протидіяти філософії маркетингу, яка заснована на спокусі, але й не вважає за потрібне говорити про виховання дітей і дорослих здатними до критичного мислення щодо споживання. Це завдання вчених і практиків на найближче майбутнє та перспективу.

ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ БІО(ЕКО)ЕТИКИ

*Зоріна Олена Олександрівна
Бердянський державний педагогічний університет,
Бердянськ, Україна*

Останнім часом в Україні спостерігається посилення інтересу до проблем наповнення середньої освіти ідеями біологічної та екологічної етики. Окремі етико-аксіологічні аспекти ставлення до природи зафіксовані концептуально, і конкретно втілені у програмах, навчальній та методичній літературі (О.Пометун, О. Онопрієнко, А. Цимбалару – курс для учнів 3-4 класів «Моя щаслива планета. Уроки сталого розвитку» та ін.). Виховання школярів на засадах біо(еко)етики базується на формуванні етичного ставлення до живого. Основою формування етичного ставлення є: емоційно забарвлена інформація про живу істоту; природна схильність до співчуття, доброти, цікавості, опіки над слабшим; особиста зацікавленість долею живих істот; естетичне та суб'єктивне сприйняття об'єктів живої природи; безпосереднє спілкування з живою природою шляхом споглядання та спостереження. Вона передбачає також активність дитини та вчителя. Активність дитини, її особлива зацікавленість живою істотою проявляється у різних формах: збір інформації про неї; діяльність, яка приносить їй користь; дискусії, що стосуються питань ставлення до живої природи; обговорення проблем, пов'язаних з життям тварин, рольові ігри, через отождолення себе з твариною тощо. Активність вчителя полягає у формуванні в учнів нового ставлення до живої природи; навчанні не тільки фактам про різні види живих істот, але етиці, позитивним емоціям, новій філософії ставлення до оточуючого, у зміні світогляду і світосприймання учнів. Саме особистість вчителя, його зацікавленість, позитивне ставлення до тварин і рослин

переконають дітей у серйозності того, що він розповідає. Виділено умови успішної організації процесу виховання молодших школярів на засадах біо(еко)етики (суб'єктифікація об'єктів живої природи; аксіологізація форм життя; поєднання ідей природничо-наукової картини світу з етнокультурою; поєднання емоційного та раціонального сприйняття живої природи) сприяють формуванню біоетично вихованої особистості учня. За таких умов пізнавальна та виховна мета уроку може бути переорієнтована з антропоцентричного світогляду на біоцентричний, з прагматичної діяльності учнів на непрагматичну. Ставлення дитини до живої природи, з одного боку, є результатом попередньої цілеспрямованої діяльності педагогів, а з іншого, - включенням дітей у такі види діяльності, які потребують прояву цих ставлень (оцінна, благочинна діяльність, ситуації морального вибору), що сприяє встановленню стійких відносин і усвідомленої поведінки. Про такий виховний результат свідчать сформовані якості особистості. Зміст та послідовність впливу на сфери особистості зумовили вибір методів: словесні (бесіда, розповідь, дискусія, спілкування із живими істотами, моральне переконання, метод особистого прикладу вчителя); практичні (спостереження, вправи); та специфічних методів екопсихологічні (емпатії, ідентифікації, рефлексії); ігрові (інсценування, творчі ігри); інтерактивні (мозковий штурм, метод вибору альтернативних рішень); методичних прийомів (демонстрування фотографій, малюнків, плакатів, листівок, слайдів, фільмів; робота з дидактичними карточками; складання казок про живих істот) та організаційних форм роботи, які використовуються для формування біо(еко)етичної вихованості школярів. Всі учні мають потенційні можливості творчого мислення, тому вводячи вище запропоновані методи та прийоми, допоможуть учням прийти до нових ідей, підходів та шляхів розгляду і розв'язку проблем.

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В РАМКАХ ДІЯЛЬНОСТІ ДИСКУСІЙНОГО КІНОКЛУБУ

Мельничук Майя Михайлівна

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
Полтава, Україна*

Виходячи з того, що в сучасних соціально-політичних умовах стрімко зростає роль відеовиховання (Інтернет, телебачення, кіно) та рівень агресії в суспільстві, проблема толерантності в людських стосунках стала гостро актуальною. Зокрема, кіномистецтво володіє виховними можливостями, які

доцільно використовувати для формування морально-етичних якостей особистості у підростаючого покоління. Ця обставина спонукає до спеціального дослідження змісту і форм розвитку та виховання студентської молоді. Потенційні можливості кіномистецтва не тільки доповнюють, але й багато в чому перевершують традиційні методи виховання. За кілька годин біля екрана можна «пережити» багато інших долі, збагатитися досвідом інших людей, певною мірою «присвоїти» його, що є аналогом процесу накопичення власного досвіду. Серед форм впливу кіномистецтва на особистість глядача виділяють: епізодичні (окремі кіноуроки, разові колективні перегляди та обговорення фільмів, конференції, тематичні кіновечори, використання фільмів або їх фрагментів на заняттях із загальноосвітніх дисциплін) й довготривалі (кіноспецкурси, кінофакультативи, кіногуртки, кіноклуби); для учнівської молоді форми впливу ділять на урочні (відеофрагменти уроку, автономні кіноуроки, лекції й семінари) й позаурочні (кінофестивалі, кіноконференції, медіа-кіностудії, відео-кіноклуби). На нашу думку, зміст роботи з розвитку толерантності у молоді доцільно буде розглянути через структурні компоненти цієї морально-етичної якості особистості. Толерантність можна вивчати як системну характеристику особистості, що має рівневу структуру детермінації: психофізіологічний, індивідуально-психологічний і соціально-психологічний рівні. Виходячи з системно-рівневого розуміння, запропоновано розглядати толерантність як прийняття (толерантність на соціально-психологічному рівні), поблажливість (толерантність на індивідуально-психологічному рівні) та витривалість (толерантність на психофізіологічному рівні). Дискусійний кіноклуб виступає найбільш ефективною формою організації виховної роботи з підвищення кожної складової системи толерантності за умов реалізації інформаційно-освітньої, виховної та комунікативної функцій через наступні ознаки: довготривалість, відносно стійкий склад учасників, добровільність, групова форма роботи, дискусійний характер. Саме вони дозволяють прискорити формування психофізіологічних, когнітивних, емоційних, поведінкових та ціннісно-смыслових аспектів толерантності сучасної учнівської молоді.

ЕКОЛОГІЧНІСТЬ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В ПСИХОЛОГІЇ ЕВОЛЮЦІ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

*Милашенко Катерина Олександрівна
ПНПУ ім. В.Г.Кроленка,
Полтава, Україна*

1. Самоповага, як базовий принцип екологічності в розвитку особистості та освіти виховання. 2. Ємний та короткий шлях екологічної освіти та виховання. 3. Обов'язкові кроки, виконання яких забезпечує відчуття екологічного виховання. 4. Можливі фактори забезпечення екологічного виховання.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Мірошниченко Ганна Андріївна
Бердянський державний педагогічний університет,
Бердянськ, Україна*

Загальною потребою сьогодення є подолання екологічної безграмотності людства, що спричинила кризову екологічну ситуацію в цілому світі і в більшості міст нашої країни, зокрема. Педагогічна наука має значний доробок щодо екологічного виховання школярів. Теоретичні засади екологічного виховання (принципи, джерела) розглядаються у дослідженнях В.С. Крисоченко, Д.І. Струпнікової, Л.М. Гош, А.Н. Захлебного та ін. Проблема екологічної освіти молодших школярів висвітлювалась у працях Н.О. Пустовіт, А.М. Кмець, Н.В. Жук. Однак особливості формування екологічної культури молодших школярів ще остаточно не визначені. Екологічне виховання — систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в здобувачів освіти екологічної культури. Завдання екологічного виховання — сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її, забезпечувати формування базових компетентностей. Розв'язання цих завдань можливе безпосередньо на уроках природознавства та в позаурочний час. Тому вчитель має чітко визначати місце, призначення та перспективу кожного уроку. Організовуючи процес вивчення навколишнього середовища — світу природи і людини, педагог має дібрати методи і форми, які стимулюватимуть навчальну

діяльність, робитимуть її творчою, бажаною і цікавою для кожної дитини. Екологічна культура особистості формується в процесі виховання і навчання. Сприйняття природи допомагає розвивати такі якості, як емоційність, життєрадісність, чутливе, уважне ставлення до всього живого. Проявом екологічної культури є екологічно обумовлена діяльність. Постійна увага вчителя на розкриття екологічних зв'язків значно підвищує інтерес учнів до предмета. Під час фактичного опису матеріалу зацікавленість в учнів знижується. Якщо ж при вивченні природознавства розвиваються різноманітні і достатньо складні зв'язки, які існують у природі, теоретичний рівень матеріалу підвищується, пізнавальні завдання, поставлені перед учнями, відповідно ускладнюються, і це сприяє розвитку інтересу. Увага до проблеми екологічного навчання і виховання стає більш прискіпливішою щороку. Оскільки для молодших школярів найдоступнішою є форма емоційно-естетичного сприйняття природного середовища, то педагогу необхідно знайти способи злиття емоційних почуттів у ставленні до природи з пізнавальними завданнями щодо її вивчення і практичними діями з охорони. На що направлена система інтегрованого навчання. З метою активізації пізнавальної діяльності учнів учитель використовує репродуктивні, пошукові і творчі завдання. На початковому етапі освітньої діяльності ставляться репродуктивні запитання, що мають на меті на відтворення знань. На другому етапі екологічного навчання переважають запитання пошукового характеру. Вони здебільшого починаються словами: чому, для чого, навіщо. Мета таких завдань – встановлення взаємозв'язків між явищами, фактами та процесами. Аналіз зв'язків – це джерело становлення учнями нових, доти невідомих істин, і спрямований він на глибше і краще пізнання об'єктивної дійсності. Усі ж інші завдання сприяють формуванню критичного і функціонального мислення учнів. На третьому етапі варто ставити творчі завдання, які містять у собі проблемність. Осмислюючи такі завдання, учні закладатимуть підвалини обережного, дбайливого ставлення до природи, породжуватимуть неприйняття психології насильництва над нею.

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

*Мунасипова-Мотяш Ірина Анатоліївна
Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка,
Чернігів, Україна*

Однією з базових сфер екологічної свідомості є ціннісно-смыслова сфера, яка включає екологічні цінності, компліцитність екологічної свідомості та екологічні сенси (Шлімакова І.І., 2010). Тому розвиток екологічної свідомості особистості включає в себе гармонійне поєднання та взаємодію зазначених вище підсфер. Розглядаючи ціннісні орієнтації, як результуючу категорію екологічної свідомості поряд з професійною та функціональною категоріями (Скребець В.О., Шлімакова І.І., 2014), зрозумілим стає важливість підвищення екологічної культури молодого покоління шляхом екологічного виховання особистості. Аксіологічний підхід до екологічного виховання припускає формування в індивідуума потреби і здатності до реалізації ціннісного ставлення до природи, людей і до себе як частини природи (Скребець В.О., Шлімакова І.І., 2014), тому досить актуальним є дослідження екологічних аспектів аксіологічної системи студентської молоді.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ

*Оробей Олена Олексіївна
Бердянський державний педагогічний університет,
Бердянськ, Україна*

Екологічне виховання – це процес екологізації учнів, підтримки взаємодії з навколишнім середовищем за допомогою педагогічного процесу та різних факторів навколишнього середовища. Відповідальне ставлення до всього живого залежить перед усім від розуміння законів природи, морального та правового ставлення до використання природних ресурсів. Саме таке ставлення до навколишнього середовища є критерієм сформованості екологічної самосвідомості дитячої особистості. На даний момент рівень екологічної вихованості сучасного суспільства не є високим. Учений Л. Конторович констатує: «Низька культура природокористування не

є результатом низького рівня науково-технічної думки, а є наслідком відсутності у людей етики» [3, с. 143]. Джерелами екологічної культури є багатий досвід нашого народу - традиції бережливого відношення до природи, природним багатством рідної землі. Наші предки вклонялися духам природи і разом з тим вважали себе її частиною, розуміли свій нерозривний зв'язок з нею. Ще не знаючи грамоти, люди читали книгу природи та передавали накопичені знання дітям. Вони розуміли, що знищивши природу, вони знищать своє майбутнє. Тисячоліттями складались народні традиції, приказки, прикмети, народна педагогіка. Народні традиції ставлення до природи широко використовуються як метод екологічного виховання найчастіше серед учнів молодших класів. Дієвими методами екологічного виховання засобами народних традицій є такі: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький методи. Основними джерелами формування екологічної культури молодших школярів засобами народних традицій є:

- └ пізнавальна діяльність учнів, пов'язана із спостереженням навколишнього середовища;
- └ дослідницька діяльність, що передбачає різноманітну активну природоохоронну роботу на основі народних екологічних знань;
- └ практична (прикладна) діяльність, що виникає і розвивається під впливом цілеспрямованого дослідницького пошуку і формує активне ставлення до навколишньої дійсності, перетворюючи здобуті в процесі пошуку екологічні знання у практичні навички природоохоронної роботи.

 Метою форм екологічного виховання засобами народних традицій є розширення, поглиблення, систематизація набутих знань, формування у школярів уявлення про природу як джерело добра і краси, матеріального й морального благополуччя кожної окремої особистості і нашого народу загалом. З'ясовано, що реалізація в навчальній роботі засад екологічного виховання учнів засобами народних природознавчих традицій робить навчання більш цікавим, змістовним, а участь учнів в екологічному русі забезпечує високу пізнавальну активність і глибоку ґрунтовність набутих екологічних знань. Тож, реалізація екологічного принципу засобами народних звичаїв і традицій забезпечує тісний зв'язок шкільного навчання з життям, дає можливість краще зрозуміти явища природи, їх взаємозв'язки, залучає дітей до активної участі в охороні природи.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БІО(ЕКО)ЕТИЧНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Сичова Неля Сергіївна
Бердянський Державний Педагогічний Університет,
Бердянськ, Україна*

Сучасні наукові відкриття переконливо свідчать, що людство переживає такий стан, коли пізнання законів природи та організація діяльності згідно них стає єдиною можливістю вижити в умовах швидкої еволюції Всесвіту. Людина, яка здатна свідомо ставитись до взаємопов'язаного Всесвіту та організовувати свою діяльність на підґрунті єдиних законів природи стає суб'єктом еволюції та здатна позитивно впливати на процеси розвитку всієї системи в цілому. Необхідність її усунення визначає актуальність теми, метою якої є висвітлення стану імплементації тенденції інтеграції природничо-наукових та етичних знань в шкільну освіту на різних рівнях її конструювання та виявлення педагогічних умов формування біотичних знань школярів. Таке нове мислення людства ґрунтується на морально-етичних нормах, які відповідають закону сталого розвитку. «Ми повинні підтвердити гіпотезу щодо біологічного життя людини, яке є не просто процесом опосередкування діалектичної взаємодії матеріального і духовного світів, а продукуванням специфічного виду енергії, з якої формується друга природа». Друга природа має майбутнє лише за умов еволюції, що можливо на основах етичного відношення людини до всього живого, яке впливає з розуміння єдності законів природи для всього живого та зі спорідненості всіх живих істот на Землі. У такому сенсі людської етиці притаманні риси біоетики. Біоетика розуміється як розділ етики, що розглядає ставлення людини до різних форм життя. Саме слово «етика» визначається як відповідальність людини перед оточуючими; таким чином, біоетика розуміється як галузь знань про поведінку людини стосовно інших і як філософське поняття, що розкриває моральну сторону поведінки людини. Етику не дарма називають наукою про те, як бути Людиною. Етика допомагає дітям наблизитися до дорослого життя з його вічними проблемами добра і зла, справедливості і несправедливості, допомагає дитині стати досконалою людиною. Таким чином виникає суперечність між розглядом біологічної науки та етики як взаємопов'язаних галузей людської діяльності та імплементацією цього зв'язку в навчально-виховний процес вивчення сутності життя в сучасній школі. Формування біоетичних знань має аксіологічну спрямованість, тому учитель, який організує навчання на основах біоетики повинен мати певні моральні якості. «В людині має бути все прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки» писав А.П.Чехов. Щоб цього домогтися, треба формувати моральну свідомість школярів. Це і є однією з головних проблем морально – естетичного виховання. Здійснюється вона в процесі етичної освіти і повинна дати знання моральних норм і правил

культурної поведінки. Формування моральної свідомості і поведінки – єдиний нероздільний процес. Вся робота, спрямована на виховання моральності, тільки тоді стане ефективною, коли вона буде сполучатися з різноманітною суспільно – колективною діяльністю – навчальною, трудовою, естетичною, спортивно – оздоровчою, в процесі якої учні опановують досвід моральної поведінки. Отже, специфічними для екологічного виховання є принципи: зв'язок глобального, національного та краєзнавчого підходів; принцип співпраці; принцип прогностичності; принцип міждисциплінарності; принцип теорії і практики; принцип безперервності; єдності інтелектуального і емоційного сприймання навколишньої дійсності у практичній діяльності по її збереженню.

ВІД ЕКОЛОГІЇ ДУШІ ДО ЧИСТОГО ДОВКІЛЛЯ

*Степанчук Дар'я Михайлівна
Національна академія внутрішніх справ,
Київ, Україна*

У наші дні не лише проявляється велика зацікавленість до питань стійкої екологічної освіти, а й спостерігається можливість і необхідність доповнення ідей стійкого розвитку до практики екологічної освіти. Причому екологічна освіта все частіше визнається основним питанням стійкого розвитку. Екологічна освіта повинна "виробляти" у людей такі моделі поведінки, норми і принципи дій в соціо-природному середовищі, які породжують і відтворюють екологічний розвиток. Усі найважливіші принципи, категорії і поняття концепції навколишнього природного середовища мають бути відображені і розкриті в змісті, формах і методах екологічної освіти. Ця ідея є вирішальною для створення нової парадигми екологічної освіти. Що ж таке екологічна освіта? Це цілеспрямовано організований, планово і систематично здійснюваний процес засвоєння екологічних знань, умінь і навичок. Вона має чотири основні компоненти: пізнавальний (знання, теоретична основа- фундамент для накопичення нових знань, досвіду тощо), ціннісний (система цінностей особистості), нормативний (відповідні державні норми та правила) та діяльнісний (активні дії). Але важливо пам'ятати, що набуття екологічних знань особистістю, ще не є показником екологічно вихованої людини. Екологічне виховання покликане формувати активну природоохоронну позицію. Екологічне виховання досягається за допомогою комплексу природоохоронної та екологічної освіти, який включає шкільну і вузівську екологічну просвіту,

пропаганду екологічної поведінки. Головна функція екологічного виховання полягає в набутті і накопиченні особистістю досвіду взаємодії з навколишнім середовищем природним та соціальним на когнітивному, чуттєво-емоційному і нормативному рівнях. Отже, екологія- це багатопланове поняття, яке включає в себе знання різноманітних наук. Але для кожної особистості немає чіткого визначення цього поняття, так як для кожного екологія займає різне місце в життєдіяльності і набуває особливого індивідуального значення, яке буде залежати від самої людини, її психологічних індивідуальних ознак. Але найважливішими поняттями, що визначає ставлення особистості до навколишнього середовища є екологічна освіта та екологічне виховання. На мою думку, найважливішим є саме виховання, оскільки воно є соціально обумовленим чинником, яке залежить від особливостей інститутів соціалізації, індивідуального досвіду, внутрішніх станів, процесів та властивостей. Знать про збереження екології може бути багато, але якщо особистість не має внутрішніх задатків, ефективного виховного процесу і взагалі бажання, то її дії не будуть направлені на збереження природи. Той стан екологічної системи, який є на сьогоднішній день і те, що нас чекає попереду, залежить від кожного з нас і лише спільні зусилля суспільства, такі як просвіта , здійснення озеленення навколишнього середовища, прибирання та сортування сміття тощо, зробить нас прикладом для наступних поколінь і активно відображатиметься на здоров'ї та життєдіяльності нації . Починати потрібно з себе !

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНЯТ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Стуліка Олена Борисівна
Маріупольський державний університет,
Маріуполь, Україна*

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами сьогодні виступає як комплексна технологія, як особлива культура підтримки і допомоги дитині, що сприяє успішній адаптації, реабілітації та особистісному росту особливих дітей у соціумі. На цей час все більш уваги приділяється проблемі психолого-педагогічного супроводу особливих дітей в умовах дитячого садка, але наша країна лише почала цей шлях, тому ця проблема на сучасному етапі є недостатньо розробленою. Практичний психолог закладу дитячої освіти – це спеціаліст, який першим звертає увагу на специфічні прояви у поведінці дитини, її пізнавальному, емоційно-

вольовому та соціальному розвитку. Головною метою психологічного супроводу дитини з обмеженими можливостями є її підготовка до самостійного життя, соціалізація. Основними проблемами, які стають на заваді впровадження інклюзивної освіти в Україні є: погане матеріально-технічне забезпечення українських закладів освіти, недолік кваліфікаційних фахівців для здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладах освіти тощо. За результатами емпіричного дослідження, яке було спрямоване на з'ясування впливу психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання на рівень їх психологічного комфорту та забезпечення вдалої соціалізації нами була створена та впроваджена корекційно-розвивальна програма, яка була спрямована на забезпечення психологічного комфорту дітей з особливими потребам дошкільного віку в умовах інклюзивної групи у закладах дитячої освіти, зниження рівня тривожності, формування адекватної самооцінки у дітей з особливими освітніми потребами, усунення перешкод для спілкування з дітьми та дорослими, зняття напруження. Після завершення корекційно-розвивальної програми констатуємо позитивні зміни у дітей з особливими освітніми потребами, які відвідують інклюзивні групи закладів дошкільної освіти міста Маріуполя. Знизилися показники тривожності, страху, негативного психічного стану, підвищилась кількість дітей з адекватною самооцінкою, зафіксовано позитивні зміни у відношенні звичайних дітей з інклюзивних груп до дітей з особливостями у розвитку. Це свідчить про ефективність розробленої корекційно-розвивальної програми та підтверджує, що використання програми психологічного супроводу дитини з особливими потребами може підвищити рівень її психологічного комфорту та забезпечить вдалу соціалізацію.

РОЗДІЛ 4: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДИНИ ТА СТАНУ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ АНТРОПОГЕННИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗМІН

*Александров Денис Олександрович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

Проблема психологічного благополуччя в умовах антропогенних екологічних змін безпосередньо пов'язана з уявленням людини свого місця у цих умовах. Така ідентифікація себе у середовищі через можливість ефективної адаптації людини до нього й визначає відчуття благополуччя. Розвиваючи позицію О.Ф.Лазурського, така адаптація до середовища може відбуватися на трьох рівнях: а) нижчому, коли середовище підпорядковує людину собі, не рахуючись з її ендосообливостями; б) середньому, коли у людини достатньо можливостей пристосуватися до середовища та знайти у ньому своє місце; в) вищому, коли процес адаптації змушує не лише пристосуватися до середовища, але й породжує бажання творчо переробити його, відповідно до своїх потреб. На наше переконання, такі рівні безпосередньо пов'язані із психологічною адаптацією особистості, яка формує стійкі поведінкові патерни досягнення гомеостатичної врівноваженості системи «людина–середовище». Така психологічна адаптація об'єднує у собі інтрапсихічні та аллопсихічні адаптаційні механізми, що можуть мати як продуктивні, так і непродуктивні варіанти розв'язання проблем задоволення психологічного благополуччя в умовах антропогенних екологічних змін. При цьому аллопсихічні механізми адаптації включаються, коли відбувається модифікація поведінкової активності як способу дії (змінення екологічної ситуації або вихід з неї), а інтрапсихічні механізми – завдяки внутрішній переорієнтації особистості забезпечують редукцію деструктивних психічних станів (тривоги тощо). Тут і виступає на передній план самоідентифікація індивіда, як форма рефлексивного самовизначення себе у екологічному середовищі. У процесі такого співвіднесення себе із екологічним середовищем свого існування особа й окреслює уявлення щодо

власного благополуччя. І, залежно від рівня адаптаційного потенціалу та відповідних алло- чи інтрапсихічних механізмів, людина може визначати власне благополуччя: а) на нижньому рівні – як фактичне ситуативне більш-менш успішне виживання у агресивному екологічному середовищі; б) на середньому рівні – як можливість успішного пристосування до будь-яких екологічних умов; в) на вищому рівні – як здатність перетворювати несприятливе екологічне середовище у комфортне для гармонійного існування. Таким чином, уявлення людини про власне благополуччя на нижньому рівні обмежується пасивною позицією за принципом «вижив, і слава Богу». На середньому рівні уявлення про благополуччя вже має інакший зміст, і виражається у здатності людини протистояти екологічним перешкодам, задовольняючи свої базові потреби. Однак на вищому рівні людина вже не задовольняється виживанням чи пристосуванням, адже бачить можливі перспективи подальших змін екологічного середовища свого існування за умов власної активності чи бездіяльності. Це кардинально змінює саме розуміння власного благополуччя у свідомості людини, пов'язуючи його вже не із ситуативним задоволенням потреб, а розгортаючи його у часі майбутнього. Тоді у розумінні людиною благополуччя виникає, окрім ситуативного трьохвимірного простору, ще й четвертий вимір часу, що й спонукає її до активного та творчого докладання зусиль до екологічних змін свого середовища. Відтак, й уявлення про благополуччя в контексті існування людини в умовах антропогенних екологічних змін буде відрізнятися, залежно від її самоідентифікації себе із цим середовищем, рівнем її адаптаційної стратегії, аллопсихічними механізмами, а також інтернальною активністю творчої життєвої позиції.

СУБ'ЄКТИВНА БЛИЗЬКІСТЬ ДО ПРИРОДИ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

*Гранкіна-Сазонова Наталя Валеріївна
ХНУ імені В. Н. Каразіна,
Харків, Україна*

Близькість до природи (Nature relatedness) є суб'єктивним відчуттям пов'язаності людей із природним середовищем та включає в себе емоційні та когнітивні складові, а також досвід знаходження людей у природі (Nisbet & Zelenski, 2014). Е. К. Нісбет та Дж. М. Зеленські також засвідчують, що близькість до природи пов'язана з більш високими показниками суб'єктивного благополуччя. А. Howell зі співавторами також встановили у своїх дослідженнях,

що Зв'язок із природою пов'язаний з благополуччям та майндфулнес. Дослідники розглядають можливі медіатори та модератори між зв'язком із природою та психічним здоров'ям людини. В іншому дослідженні таким медіатором вони визначають сенс у житті. При цьому важливо відмітити, що вивчається зв'язок близькості до природи з благополуччям, яке задане афективним станом та відчуттям щастя/задоволеності життям. Пошук медіатора видається важливим і іншим вченим. Так, Zhang зі співавторами називають в якості медіатора між пов'язаністю з природою та психологічним благополуччям (яке долучає показники особистісного функціонування в рамках гуманістичного підходу, як реалізації особистісного потенціалу) залученість у красу природи (як її сприйняття та позитивне емоційне переживання). В цілому, огляд наукової літератури показав, що, хоча в дослідників є інтерес до значення близькості до природи для благополуччя особистості, ця проблема знаходиться на початковому рівні її розв'язання. Вітчизняні дослідники також приділяють увагу цій темі. Так, О. М. Паламарчук вважає, що еколого-психологічні чинники є детермінантами соціальної якості життя людини. І. В. Кряж зі співавторами досліджує зв'язок між близькістю до природи та благополуччям особистості. Проте можна сказати, що залишається ще багато відкритих питань. Серед них – необхідність в емпіричних підтвердженнях (або спростуваннях) впливу близькості до природи на психологічне благополуччя особистості в українському суспільстві та пошук механізмів такого впливу. Нами було організовано дослідження рівню близькості до природи (Шкала NRS Е. Нісбет) та психологічного благополуччя (Шкала К. Ріфф) у студентів факультетів психології, лабораторної діагностики, фізико-енергетичного та історичного факультетів. Крім того, респонденти заповнили тести «Рефлексивний опитувальник довіри до себе» Т. П. Скрипкіної та «Опитувальник довіри/недовіри до світу, до інших людей та до себе» А. Б. Купрейченко, оскільки ми припустили, що медіатором, який шукають дослідники, може виступати таке базове смислове утворення особистості, як довіра. Кореляційний аналіз підтвердив, що Близькість до природи пов'язана ($p < 0,05$) з показниками загального показника психологічного благополуччя (0,15), а також його субшкалами «Особистісне зростання» (0,15) та «Цілі в житті» (0,15). Для перевірки припущення про медіацію Довірою до себе впливу Близькості до природи на Психологічне благополуччя було побудовано та перевірено структурну модель. Структурне моделювання підтвердило, що Довіра до себе виконує роль медіатора. Отже, суб'єктивне відчуття близькості до природи має важливе значення для психологічного благополуччя особистості за умови, що людина має довіру до себе як до суб'єкта взаємодій із соціальним та природним світом. Коли я, як окрема особистість, маю підтримку цілого світу (світу природи), частиною якого я себе відчуваю, то більше довіряю своїм силам рости й розвиватися в цьому великому світі. І через довіру до себе суб'єктивне відчуття близькості до природи впливає на психологічне благополуччя.

КИШКОВИЙ МІКРОБІОМ ТА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Долуда Артем
ДЗ "Дніпропетровська медична академія МОЗ України",
Дніпро, Україна
Ищенко Оксана
ДЗ "Дніпропетровська медична академія МОЗ України",
Дніпро, Україна

Підсумком тисячолітньої еволюції людини та її мікробіому став стан симбіозу, порушення якого є фактором ризику для існування обох. «Кишечник-мозок» – двонаправлена комунікативна система, яка регулює функціонування травного тракту та навпаки. Психобіотики – живі мікроорганізми, які в адекватній кількості справляють позитивний вплив на психічне здоров'я організму-хазяїна. Метою роботи було окреслити можливості застосування психобіотиків на основі аналізу літератури про вплив кишкової мікробіоти на розвиток та перебіг тривожних і депресивних розладів. Методи. Ретроспективний аналіз вибраних публікацій на PubMed за пошуковими словами «gut-brain axis», «gut microbiome and mental health». Результати. Кишечник має спільне з ЦНС філогенетичне походження і тісно пов'язаний з нею за допомогою блукаючих нервів та нейротрансмітерів. До 90% серотоніну в організмі людини продукується в кишечнику. Зміна балансу нейротрансмітерів в результаті порушення мікроекології має негативний вплив на психічне здоров'я. До 70% пацієнтів, які страждають на аутизм, мають інтестинальні симптоми. Когнітивні порушення спостерігаються у більшості пацієнтів з хронічними запальними захворюваннями кишечника. Синдром подразненого кишечника часто асоційований з депресією та тривогою. Бактерії родів *Alistipes* та *Oscillobacter* надмірно представлені в кишечнику людини на тлі стресу, депресії та тривоги за даними молекулярного дослідження калу. Тому сьогодні доцільніше говорити про вісь з трьома ланками – «мікробіом-кишечник-головний мозок». Існують дані про сприятливий вплив на цю вісь деяких корисних бактерій. Обговорюється, що психобіотики реалізують свої позитивні ефекти через зниження швидкості метаболізму серотоніну (*Lactobacillus* spp.), синтез гама-аміномасляної кислоти та стимуляцію експресії рецепторів до неї в головному мозку (*L. rhamnosus*), регуляцію активності гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової осі, продукцію нейротрофічного фактору мозку (*Bifidobacterium longum* та *L. pentosus* var. *plantarum*) та пригнічення активності моноаміноксидази (*B. animalis*). В експерименті на мишах ослаблювали стрес-реакцію, депресоподібну та тривогоподібну поведінку при введенні *B. longum* та *B. breve*. В клінічних дослідженнях достовірно доведено, що тривале вживання коктейлю з *L. casei*, *L. acidophilus* і *B. bifidum* достовірно знижує рівень депресії, оцінений за шкалою Бека, та когнітивної реактивності, оціненої індексом Лейдена. Здатність до зниження тривоги

також продемонстровано при використанні *Clostridium butyricum*. Висновки. Склад кишкового мікробіому та психічне здоров'я людини пов'язані. Вивчення процесів осі «мікробіом-кишечник-головний мозок» є перспективним для розробки нового методу з патогенетичною спрямованістю для профілактики та лікування депресивних і тривожних розладів.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

*Дяченко Вікторія Анатоліївна
Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка,
Чернігів, Україна*

Категорія задоволеності життям є суттєвою для розуміння людської природи, щастя, ставлення до життя та людських цінностей. Актуальність проблеми визначається і особливою значимістю досліджуваного поняття, а також запитом зі сторони суспільства, яке обумовлене бажанням кожної людини бути щасливою, необхідністю покращення психічного здоров'я та якості життя сучасної молоді. Беззаперечним є взаємозв'язок психологічного благополуччя та стану природного середовища. Рівень розвитку екологічної свідомості сучасної молоді зумовлює проекологічну поведінку, збереження природного середовища, що є чинником підвищення психологічного благополуччя особистості.

СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

*Кирпенко Тетяна Михайлівна
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
Київ, Україна*

Аналіз наявної наукової літератури, присвяченої вивченню суб'єктивного благополуччя, показує, що дослідження в даному проблемному полі, охоплюють великий спектр життєдіяльності особистості. Розглядаючи суб'єктивне благополуччя через призму фундаментальних підходів, дослідники прагнуть до структурування і повного розкриття предикторів і детермінант даного явища. Однак, в даний час немає однозначного розуміння як терміна благополуччя, так і внутрішніх чинників його становлення, що підтверджує не тільки складність, але і значимість даного психологічного явища. Складність однозначного тлумачення феномена, полягає в тому, що немає загальної терміна. Нами виявлено неоднозначність співвідношення понять суб'єктивного і психологічного благополуччя. Ряд дослідників розглядає суб'єктивне благополуччя як складову психологічного, а інша частина, навпаки, розглядають психологічне благополуччя як складову суб'єктивного. І лише в окремих роботах дані поняття трактуються як синонімічні. За останні десятиріччя проведено багато важливих та цікавих досліджень зв'язків між психологічними факторами та станом здоров'я. Психосоматична та поведінкова медицини, як і психологія здоров'я, сходяться на тому, що здоров'я та хвороба є результатами взаємодії біологічних, психологічних та соціальних факторів. Це тим більше актуально, що по статистичним даним приблизно третина хворих, які приходять до лікаря страждають функціональними чи емоційно зумовленими розладами. Однією з головних методологічних проблем психології здоров'я є невизначеність теоретичних підстав. Короткий перелік деяких підходів до категорії здоров'я вказує на складну детермінацію даного феномена і необхідності подальших міждисциплінарних досліджень, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Велике значення в розробці позитивного визначення здоров'я зіграла концепція психологічного благополуччя (Psychological Well-Being). Вони роблять акцент на дослідження позитивного психологічного функціонування. Ця концепція базується на досягненнях психоаналітичної, екзистенційної, гуманістичної та трансперсональної психології. Прагнучі зміцнити своє здоров'я і намагаючись вести здоровий спосіб життя, кожна людина, часто не усвідомлюючи цього, орієнтується на певні зразки або еталони здоров'я. Багатьма авторами виділяються три соціокультурних еталони здоров'я, а саме: античний, антропоцентричний та адаптаційний. На сьогодні здійснюються спроби представити інтегративний підхід до здоров'я. Стоїками (Аврелій, Зенон, Епіктет та ін.) здоров'я трактувалося як постійна «сонастроєність» душі та тіла, життя в

узгодженості з природою. Здоровій людині властиві духовна незалежність, здоровий дух та розум, вміння володіти собою. Психологічна складова є однією з істотних характеристик цілісного здоров'я людини. Так останні дослідження К. Дж. Хомана самосвідомості та фізичного здоров'я вказують на те, що прийняття свідомої, доброї позиції по відношенню до своїх недоліків та невдач допомагає знижувати стрес та покращувати поведінку по відношенню до здоров'я. Їхні дослідження є перспективним напрямком майбутніх досліджень способів зниження стресу та покращення здоров'я загалом. Таким чином, психологічним механізмом формування ставлення особистості до власного здоров'я як цінності є виявлення і розв'язання суперечності між ініціюємою цінністю і реальною поведінкою.

СУБ'ЕКТИВНИЙ ЗВ'ЯЗОК З ПРИРОДОЮ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

*Мироненко Ольга Миколаївна
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Харків, Україна*

З кожним роком проблема негативного антропогенного впливу на екосистеми планети загострюється, через це все більш актуальним стає пошук шляхів її подолання. Разом з впливом на фізичне здоров'я, екологічні зміни позначаються на психологічному здоров'ї людини. В останні роки дослідники активно вивчають вплив близькості з природою як фактору психологічного благополуччя особистості, зростає кількість досліджень, що підтверджують позитивний вплив близькості людини з природою для її благополуччя. Однак зараз ця тема вивчається переважно західними дослідниками, тож результати відображають ситуацію у країнах з високим рівнем життя. В Україні та країнах пострадянського простору дана тема привертає менше уваги. Метою нашого дослідження було вивчення зв'язку близькості з природою з показниками суб'єктивного благополуччя особистості. Для дослідження були використані наступні методи: • «Шкала зв'язку із природою NRS» Е. Нісбет, Дж. Зеленські, С. Мерфі в адаптації І.В. Кряж; • Графічна шкала «Включення природи в “Я”» У. Шульца; • «Шкала суб'єктивного благополуччя» Г. Перуе-Баду в адаптації М.В. Соколової; • «Шкала задоволеності життям» Е. Дінера в адаптації Д.А. Леонтьєва; • «Шкала почуття зв'язності» А. Антоновського; • «Шкала суб'єктивної диспозиційної вітальності (Vt-d)». Вибірку склали 124 студенти, що навчаються за різними спеціальностями, з них 106 жінок і 18 чоловіків в віці від 17 до 47 років. Кореляційний аналіз показав позитивний

зв'язок між показниками близькості із природою та суб'єктивним благополуччям особистості, а також із показником задоволеності життям та почуттям зв'язаності (когерентності). Вираженими виявились кореляції між показниками близькості із природою та почуттям зв'язаності, особливо з такою його складовою як емоційне усвідомлення того, що життя має сенс. Так як отримані результати не співпадають з попередніми дослідженнями інших авторів, важливо провести аналогічні дослідження на вибірках з іншими соціальними та віковими характеристиками.

"

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ СЕРЕДОВИЩА

*Павленко Ганна Володимирівна
ХНУ імені В.Н.Каразіна,
Харків, Україна*

Психологічне благополуччя стає об'єктом психологічних досліджень з середини двадцятого століття. Проблема вивчення психологічного благополуччя, його структури, предикторів і динаміки до сьогоднішнього дня не втрачає актуальності. Більшість дослідників розглядають психологічне благополуччя з одного боку, як комплексне утворення, з іншого боку, як один з компонентів загального благополуччя. Нами психологічне благополуччя розглядається як актуальне переживання особистості, яке проявляється в сприйнятті та оцінці себе, своїх потенційних можливостей і обставин власного життя. Обставини власного життя, ситуації навколишнього середовища (політична, економічна, екологічна ситуації) на наш погляд, мають прямий взаємозв'язок з психологічним благополуччям молоді. Гіпотезою нашого дослідження стало припущення про те, що психологічне благополуччя позитивно впливає на сприйняття навколишнього світу, тобто ситуації сприймаються як певні (зрозумілі, очікувані). Виходячи з цього, метою нашого дослідження є порівняння рівня психологічного благополуччя молоді в залежності від ставлення до оточуючих ситуацій. Для поставленої мети був використаний опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К.Ріфф; авторська графічна шкала «Визначеність ситуації», яка дозволила виявити суб'єктивні оцінки досліджуваних для запропонованих ситуацій (політична ситуація, економічна ситуація, екологічна ситуація, освітня система, система охорони здоров'я, робочі відносини, відносини з близькими людьми, власне здоров'я). Для перевірки нашої гіпотези на отриманому масиві даних був застосований критерій Манна-Уїтні, який дозволив

підтвердити висунуту гіпотезу. У групі досліджуваних, які оцінюють ситуації як визначені, рівень психологічного благополуччя вище, ніж в групі, яка оцінила ситуації як невизначені. Таким чином, можна відзначити, що психологічне благополуччя позитивно впливає на сприйняття навколишнього середовища. Було встановлено, що п'ять компонентів психологічного благополуччя (автономність, управління оточенням, особистісний ріст, цілі в житті та самоприйняття) дозволяють молоді справлятися з невизначеністю навколишнього світу. Варто також зазначити, що для нашої вибірки найбільш значущими ситуаціями є особисті сторони життя, такі як робота/навчання, відносини з близькими людьми, власне здоров'я. В ході проведеного опитування було визначено, що відносини з близькими людьми хвилюють більше половини вибірки (53%), питання власного здоров'я також є актуальними для молоді (24%), робочі відносини (17%), а ось ситуації, які безпосередньо не стосуються досліджуваних (політика, економіка, екологія) вкрай рідко викликають занепокоєння серед молоді (8%). В результаті, варто ще раз відзначити, що компоненти психологічного благополуччя дозволяють адекватно оцінювати навколишні ситуації, активізувати можливості особистості для подолання виникаючих труднощів, а також розвивати потенційні можливості особистості.

«ІНШІ» В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

*Романова Віра Сергіївна
Київський національний університет ім.Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

Психологічне благополуччя стає об'єктом психологічних досліджень з середини двадцятого століття. Проблема вивчення психологічного благополуччя, його структури, предикторів і динаміки до сьогодення не втрачає актуальності. Більшість дослідників розглядають психологічне благополуччя з одного боку, як комплексне утворення, з іншого боку, як один з компонентів загального благополуччя. Нами психологічне благополуччя розглядається як актуальне переживання особистості, яке проявляється в сприйнятті та оцінці себе, своїх потенційних можливостей і обставин власного життя. Обставини власного життя, ситуації навколишнього середовища (політична, економічна, екологічна ситуації) на наш погляд, мають прямий взаємозв'язок з психологічним благополуччям молоді. Гіпотезою нашого дослідження стало припущення про те, що психологічне

благополуччя позитивно впливає на сприйняття навколишнього світу, тобто ситуації сприймаються як певні (зрозумілі, очікувані). Виходячи з цього, метою нашого дослідження є порівняння рівня психологічного благополуччя молоді в залежності від ставлення до оточуючих ситуацій. Для поставленої мети був використаний опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К.Ріфф; авторська графічна шкала «Визначеність ситуації», яка дозволила виявити суб'єктивні оцінки досліджуваних для запропонованих ситуацій (політична ситуація, економічна ситуація, екологічна ситуація, освітня система, система охорони здоров'я, робочі відносини, відносини з близькими людьми, власне здоров'я). Для перевірки нашої гіпотези на отриманому масиві даних був застосований критерій Манна-Уїтні, який дозволив підтвердити висунуту гіпотезу. У групі досліджуваних, які оцінюють ситуації як визначені, рівень психологічного благополуччя вище, ніж в групі, яка оцінила ситуації як невизначені. Таким чином, можна відзначити, що психологічне благополуччя позитивно впливає на сприйняття навколишнього середовища. Було встановлено, що п'ять компонентів психологічного благополуччя (автономність, управління оточенням, особистісний ріст, цілі в житті та самоприйняття) дозволяють молоді справлятися з невизначеністю навколишнього світу. Варто також зазначити, що для нашої вибірки найбільш значущими ситуаціями є особисті сторони життя, такі як робота/навчання, відносини з близькими людьми, власне здоров'я. В ході проведеного опитування було визначено, що відносини з близькими людьми хвилюють більше половини вибірки (53%), питання власного здоров'я також є актуальними для молоді (24%), робочі відносини (17%), а ось ситуації, які безпосередньо не стосуються досліджуваних (політика, економіка, екологія) вкрай рідко викликають занепокоєння серед молоді (8%). В результаті, варто ще раз відзначити, що компоненти психологічного благополуччя дозволяють адекватно оцінювати навколишні ситуації, активізувати можливості особистості для подолання виникаючих труднощів, а також розвивати потенційні можливості особистості.

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДИНИ

Шевчук Юлія Сергіївна

*Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
Рівне, Україна*

Нинішню екологічну ситуацію можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно комплексу. За останні роки в психологічній науці активно обговорюється проблема впливу глобальних екологічних змін, на психологічне здоров'я людини. Разом з цим, усе частіше обговорюються і позитивні психологічні ефекти долучення людини до природи. Людина – біологічна істота, тому всі природні фактори та умови, у яких вона живе, впливають на її здоров'я. Тому, лише шляхом пристосування людини до навколишнього середовища, вона залишається жити на Землі. Сьогодні психічне і психологічне здоров'я особистості розглядається як стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих проявів та забезпечує адекватну регуляцію поведінки і діяльності, забезпечуючи, тим самим, взаємодію біологічного, психологічного та соціального рівнів. Як відомо, психологічне здоров'я – це не тільки відсутність порушень у психічному розвитку людини, а й внутрішній особистісний ресурс, завдяки якому вона переживає різні стресові ситуації. У екопсихології проблема психологічного здоров'я розглядається в контексті відносин людини із природним світом. Отже, невід'ємною складовою здорової особистості є сформована екологічна свідомість, що є вищим рівнем психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та свого внутрішнього світу людини. Усе життя людина перебуває у певному екологічному просторі, який тим чи іншим чином впливає на неї. Слід пам'ятати, що й сама людина приймає участь у його формуванні, вибудовує даний простір, або руйнує. Саме тому в залежності від того, як людина приймає цей простір, як будує з ним свій стосунок, залежатиме її психологічний стан. Вивчаючи феномен психологічного здоров'я, важливо звертати увагу не лише на психологічне благополуччя і духовну складову, але й на фізичний та поведінковий компонент, який базується на конструктивному ставленні особистості до власного фізичного здоров'я як невід'ємного ресурсу розвитку особистості. Здоров'я людини залежить від низки факторів: кліматичних умов, стану навколишнього середовища, забезпечення продуктами харчування, також негативний вплив несуть і шкідливі звички, незбалансоване харчування, несприятливі умови праці, моральне і психічне навантаження. Тому на фоні дії негативних факторів зовнішнього середовища на організм людини, можуть з'являтися такі захворювання, як онкологічні, серцево-судинні хвороби, алергії, діабет, гормональні порушення, а також порушення розвитку плоду, як на

клітинному рівні, так і на рівні роботи центральної нервової системи. Також слід зазначити, що деструктивний вплив на екологічну свідомість, а отже і на психологічний розвиток в цілому, мають екологічні катастрофи та екологічні кризи. Будь-яка екологічна криза завжди має вплив на людину. Адже, коли людини проживає в екосистемі яка зазнає кризи, і вона є джерелом її існування, то виникає загроза існуванню і самій людині. Патології, що можуть виникати при екологічному неблагополуччі, мають особливості поєднання, а саме, соматичних і неврологічних змін організму людини. Отже, лише мирне і гармонійне співіснування природи і людини може забезпечити довготривалий союз цих двох «систем». Слід пам'ятати, що саме природне середовище має сприятливий вплив на розвиток особистості, який виявляється як на фізичному, так і на психологічному рівні розвитку людства.

РОЗДІЛ 5: СЕРЕДОВИЩНІ ЧИННИКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Акименко Ірина Миколаївна
Національний університет "Чернігівський колегіум" ім. Т.Г.Шевченка,
Чернігів, Україна*

Розвиток політичної системи суспільства багато в чому залежить від політичної зрілості людини, її освіти та ініціативи. Насамперед це політична активність людини. У демократичних суспільствах політична активність людини є головним аспектом самореалізації особистості. У сучасних умовах створюється нове соціальне середовище, де формується зовсім інший тип людини, абсолютно відмінний від попередніх суспільств. Соціальний статус людини сьогодні – це головна рушійна сила суспільного розвитку. Беручи участь у політичному процесі, людина прагне реалізувати свої інтереси, опираючись при цьому на певні суспільні норми, правила поведінки, культурні цінності, традиції суспільства. Людина може самореалізуватися через суспільство, через процес входження людини в суспільство. Одним з головних елементів адаптації сучасної людини в суспільстві є політична соціалізація, яка представляє собою процес входження людини у світ політики, засвоєння нею притаманних певному суспільству політичних цінностей, настанов, переконань, відповідних моделей поведінки. Політична соціалізація є складовою частиною багатогранного процесу, в ході якого відбувається відтворення й подальший розвиток політичної структури суспільства, політичних відносин, а також розвиток суспільно-політичних якостей громадян, які підтримують та реалізують ці відносини у своїй життєдіяльності. Результатом політичної соціалізації є формування політичної свідомості особи, але без активного засвоєння цінностей політичної системи соціалізація неможлива. Головним чинником у проблемі політичної соціалізації сучасної людини є якомога швидше і глибше залучати людину до політики, до політичного процесу, де значну роль буде відігравати практика, власний соціальний досвід, а також її психологічні характеристики. Зараз політична соціалізація молоді відбувається стихійно, що в свою чергу

породжує чимало негативних проблем. Вихід, як вважають дослідники, у створенні педагогічної системи саме даного процесу, суб'єктом якої могла б стати система освіти, вищі навчальні заклади. Політична соціалізація визначається потребами політичної практики, насамперед це створення ефективних технологій, які в свою чергу повинні: - оптимізувати процес засвоєння людиною цілей та цінностей сучасної політичної культури; - створити модель політичної соціалізації, яка відображає тип суспільно-політичних відносин та рівень розвитку демократії в країні; - вибір моделі політичної соціалізації. Важливим чинником в даному процесі, особливо в середовищі молоді, підростаючого покоління. Це педагогічна підтримка, яка в свою чергу ґрунтується на технологіях, що в першу чергу орієнтовані на добровільне й свідоме прийняття політичних цілей й вибір свого ставлення до політичної діяльності. Принциповим питанням в даному аспекті є формування психологічної установки, добровільному прийнятті норм та цінностей, що існують в демократичному суспільстві.

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В ІНТЕРНЕТІ

*Акімова Наталія Володимирівна
Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Кропивницький, Україна*

Життя сучасної людини протікає водночас у двох вимірах: реальному та віртуальному. Досвід, оцінки і ставлення, набуті в одній з цих сфер швидко і майже некритично переносяться в іншу. Проблеми, що постають у віртуальному середовищі, на жаль, не зникають, коли ми вимикаємо інтернет. Може тому, що ми все рідше його вимикаємо. Благополуччя особистості в інтернеті стає частиною її загального психологічного благополуччя. Проте інтернет-світ суттєво відрізняється від реального, це переважно світ текстів. Відчуття, образи, спогади, досвід, емоції та почуття провокуються здебільшого не реальними фізичними подразниками, вони виникають внаслідок розуміння текстів інтернету. Отже, від специфіки розуміння текстів інтернету залежить психологічне благополуччя особистості. Процес розуміння текстів інтернету є частиною мовленнєвої діяльності та досить своєрідною формою розуміння, специфіка якої визначається низкою оригінальних технічних та психологічних умов. У віртуальному середовищі

його трьохкомпонентна структура набуває деяких уточнень, зокрема щодо об'єкту, яким наразі стає віртуальний світ з його технічною специфікою, суб'єкту з його психологічною своєрідністю в умовах середовища інтернету, та щодо системи загальнозначущих форм і способів зовнішнього вираження, яка в Мережі представлена переважно у формі текстів інтернету. Тексти інтернету істотно відрізняються від друкованих чи усних текстів у реальному середовищі, це не просто друкований текст на екрані монітору, це прагматично цілісний електронний документ, що складається з умовно завершених текстових блоків у формі «вікон», які розкриваються в окремих вкладках браузера, та має низку специфічних характеристик. Як і мовленнєва діяльність загалом, так і розуміння текстів інтернету зокрема має три аспекти: мотиваційний, цільовий та виконавчий. Мотивація використання інтернету часто набуває викривлених форм через деформацію потреб в умовах інтернет-світу, а також тому, що інтернет час від часу виступає як компенсаторне середовище відносно реального світу. Метою діяльності в інтернеті переважно є пошук інформації чи створення контенту. Засобом здійснення мовленнєвої діяльності в інтернеті відповідно є тексти. А результатом вторинний текст реципієнта, що є реакцією на прочитані тексти. Розуміння текстів інтернету відбувається у три етапи: рецепція (сприймання зовнішньої форми тексту), інтерпретація (раціональне тлумачення внутрішнього змісту тексту), емоційна ідентифікація (встановлення емоційних конотацій та їх усвідомлення). Але інтерпретація та емоційна ідентифікація відбуваються паралельно і можуть впливати одне на одне. Результатом розуміння є нові вторинні смисли (які об'єктивуються як вторинний текст), що є реакцією на елементи сенсу первинного тексту (модель кубиків). Від якості розуміння залежить комфортність існування особистості не лише в середовищі інтернету, а й в реальному світі. В свою чергу якість розуміння текстів інтернету зумовлюється низкою суб'єктивних (пов'язаних з особистістю – її досвідом, рівнем розвитку мисленнєво-мовленнєвої сфери, мотивацією) та об'єктивних (пов'язаних з зовнішньою ситуацією розуміння – контекстом, ситуацією, умовами, у яких відбувається розуміння) чинників. До істотних суб'єктивних чинників належать розвиток мисленнєво-мовленнєвих характеристик особистості (асоційований з розвитком мозку людини), розвиток мотиваційної сфери та накопичення досвіду розуміння текстів (внаслідок постійної діяльності, опосередкованої текстами).

ХАРАКТЕРИСТИКА БІОПСИХІЧНОЇ ПІДСТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ

*Андрєєва Інна Юрїївна
Бердянський державний педагогічний університет,
Бердянськ, Україна*

Біопсихічна підструктура особистості формується з очевидною перевагою біологічного. Не будемо вдаватися до розкриття всіх можливих формально-логічних зв'язків між поняттями психічне, соціальне й біологічне, які є в історії науки. Зазначимо лише, що біологічний розвиток індивіда є початковою умовою його психічного розвитку. Але ці передумови реалізуються в соціальних діях індивіда. Індивід народжується з відповідним набором біологічних властивостей і фізіологічних механізмів, які й постають як основа психологічного розвитку. Уся генетично закріплена система властивостей і механізмів є передумовою подальшого розвитку індивіда, забезпечуючи універсальну його готовність до розвитку, в т.ч. і до психічного. Біологічна детермінанта діє впродовж усього життя індивіда, хоч у різні вікові періоди ця роль є різною. Отже, біопсихічна підструктура особистості утримує властивості, які незрівнянно більше залежать від фізіологічних особливостей мозку, всієї нервової системи, віку, що є підґрунтям психологічного розвитку. Вона також забезпечує зв'язок індивіда з Космосом через дію механізмів надсвідомості. До біопсихічної підструктури особистості насамперед належать генетичні, вікові й статеві особливості, а також темперамент, задатки й патологічні утворення. Генетичні, вікові й статеві особливості особистості. На психічні особливості людини, її задатки впливають генетичні механізми, вік, її стать. Генетичні особливості вказують на те, що в процесі розвитку життєдіяльності (онтогенезу) особистості в неї виявляються певні генетичні чинники, які впливають на її психіку. Йдеться насамперед про біологічні (анатомо-фізіологічні) чинники розвитку організму та вищої нервової системи людини, її мозку. Наприклад, колір шкіри, волосся та очей, риси обличчя, ріст, вага, чутливість різних аналізаторів, задатки і навіть структура певних ділянок мозку передаються в спадковість унаслідок дії генів. Отже, перераховані ознаки є психічним, яке впливає на внутрішнє і зовнішнє психічне особистості. З віком відбуваються не лише фізіологічні зміни в людини, а й психічні. Психологічний вік - це час індивідуального розвитку людини. Його вивчає вікова психологія, яка визначає такі періоди вікового розвитку людини (згідно з найвичерпнішою віковою періодизацією психічного розвитку). Кожен вік характеризується зміною внутрішнього психічного стану особистості, що впливає на її діяльність і поведінку. Ген - одиниця спадковості, що впливає на розвиток певної характеристики організму (фенотипу), яка спостерігається, вимірюється. Альтернативні форми гена, який займає те саме місце на хромосомі (локус), називаються алелями.

Генотип - хромосомний набір алелей у конкретного індивіда. Психогенетичні особливості також вивчає психогенетика. За більш, ніж столітню історію свого розвитку психогенетика ввійшла до загальної системи психологічних знань, збагативши методологічний і методичний апарат загальної психології. Переважно це стосується тих дисциплін, які займаються вивченням проблем формування і структури індивідуальності. . Психогенетика сформувалася як міждисциплінарна галузь знань, предметом вивчення якої є спадкові й середовищні детермінанти варіативності психологічних і психофізіологічних функцій людини.

ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВПЛИВАМИ ОТОЧУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА

*Борець Юлія Василівна
Академія Державної пенітенціарної служби,
Чернігів, Україна*

Кожний історичний етап розвитку суспільства зі своїми політичними, економічними та соціальними проблемами висуває нові вимоги до особистості, актуалізує її певні соціально-психологічні властивості, необхідні для успішного розвитку. Наразі в Україні відбуваються глобальні соціальні перетворення, які породжують величезну кількість проблем, що, безперечно, викликає інтелектуальне, духовне, емоційне та фізичне напруження людини. Такі зміни у соціумі формують нові стратегії мислення людей, сприяють переоцінці їхніх цінностей, зміні домінуючих установок, впливають як на рівень суспільної свідомості українців загалом, так і на процеси трансформації індивідуальної свідомості кожного. У континуумі цього важливого значення на сьогодні набуває проблема життєздатності особистості, яка трактується вченими як індивідуальна здатність людини управляти власними ресурсами: здоров'ям, емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами в контексті соціальних, культурних норм та умов середовища (Б. Ананьєв, Б. Братусь, В. Знаков, С. Маді, О. Рильська, С. Рубінштейн, В. Франкл). Поняття життєздатності включає в себе два поняття: здатність чинити опір руйнуванню – життєстійкість (впоратися з важкими життєвими ситуаціями, захищати свою цілісність) і здатність будувати повноцінне життя у важких умовах – адаптивність (планувати своє життя, рухатися в певному напрямку протягом якогось часу). Теоретичний аналіз опрацьованих джерел дає змогу стверджувати, що життєздатність формується під дією різних впливів середовища: природних, соціальних,

культурологічних, а також обумовлюється аутовпливами. Результати емпіричного дослідження, вибірку якого склали 156 жителів м. Чернігова віком від 35 до 60 років, показали, що загалом життєздатність у досліджуваних виражена на середньому рівні, дещо вищою на рівні тенденцій вона проявляється у людей більш зрілого віку. Визначено, що усі чернігівці проявляють, переважно, позитивну чутливість до різних впливів середовища. При цьому, найбільш чутливими досліджувані є до природних впливів. За показником негативної чутливості домінують культурологічні впливи, байдужими та терпимими люди є до самовпливів. На рівні прямих кореляційних зв'язків встановлено обумовленість життєздатності досліджуваних їхньою позитивною чутливістю до соціальних впливів та позитивною чутливістю до культурологічних впливів. Виявлено обернені кореляційні зв'язки між: життєздатністю та байдужістю до соціальних впливів, життєздатністю та негативною чутливістю до культурологічних впливів, життєздатністю та негативною чутливістю до самовпливів. Таким чином, проведене дослідження дає змогу говорити, що сприйнятливість людей до впливів певним чином формує її життєздатність, тому перспективним бачиться пошук психологічних технологій розвитку стратегії протидії негативним впливам як умови підвищення рівня життєстійкості та адаптивності особистості.

ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Ільченко Каріна Юрійвна
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м.Київ, Україна*

Останнім часом виникають тенденції до зростання проявів екологічної небезпеки для життя і здоров'я людей у різних регіонах України внаслідок негативного впливу техногенної діяльності та небезпечних природних процесів. На перший план виступають проблеми поводження з відходами, як промисловими, так і побутовими. Ці проблеми є комплексними, адже стосуються різних аспектів, таких як: ресурсозбереження, екологічна безпека людства, забезпечення конкурентоспроможності на мікро-, макро-, мегарівнях тощо. Державна політика щодо відходів знаходить своє відображення у низці нормативно-правових документів, серед яких основними є Закони України “Про відходи”[1], “Про альтернативні види палива”[2], “Про металобрухт”[3] тощо. В Україні щороку накопичується від

700 мільйонів до мільярда тонн промислових і побутових відходів. Загальний обсяг накопичених відходів на території країни досягає 28 мільярдів тонн, саме тому Україну можна віднести до однієї із найбільш техногенно-навантажених країн світу [5, с.2]. Екологічна ситуація, що сьогодні склалася в Україні, особливо в таких індустріально розвинених областях, як Київська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, пов'язана з відходами промислового та побутового походження, викликає тривогу і вимагає термінових і цілеспрямованих дій щодо її вирішення. Вагомою проблемою на даний момент є негативний вплив “полігону №5” на довкілля, що розташований на околиці Києва і ніяк не схожий на місце для захоронення відходів, це природний розлом, куди скидається сміття, який у минулому кілька разів закривали для локалізації нагромадженого фільтрату, але нині об'єкт дійсно загрожує існуванню сіл Креничі, Підгірці та Лісники. Протягом багатьох років Підгірцівська громада намагається протистояти забрудненню своєї території. Нестерпний сморід і отруйні стоки, є головними подразниками для жителів сіл. Останнім часом спостерігається збільшення кількості специфічних інфекційних захворювань, зокрема, спалахи вірусного гепатиту. Найбільший інтерес викликають пляшки з поліетилентерефталату, що посідають нині перше місце на підприємствах, які випускають мінеральну воду, прохолодні напої, соки, пиво, оцет, олію, тому що на відміну від інших (обгортки цукерок, кульки) їх можна зібрати та ідентифікувати. Це особливо важливо саме тепер, коли відсутня національна система збирання, сортування, у тому числі маркування полімерних матеріалів [4, с.13]. На мою думку, в Україні необхідно створити власну систему поводження з відходами, а також залучити до роботи державні та комунальні служби, чітко розмежовуючи їх відповідальність. Головним учасником у забезпеченні безпечного для життя і здоров'я навколишнього середовища має бути народ.

...

ЗМІСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ ЗНАКОВО- СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ЗНАНЬ

Каменічук Тетяна Дмитрівна

*Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної
роботи,
Вінниця, Україна*

Теперішні педагогічні зусилля в переважній мірі спрямовані на адаптації дітей з порушеннями розумового розвитку в соціальному середовищі. Важливе місце у цьому процесі набуває формування просторової знаково-символічної системи знань через послідовне системне вивчення просторових знаків та символів, що забезпечить становлення в дітей вміння користуватися ними, адекватно застосовувати у відповідних життєвих ситуаціях. Під час розроблення змістового наповнення навчально-корекційної програми з формування просторової знаково-символічної системи знань (далі – ПЗССЗ) ми опиралися на програми розвитку для дітей з легкою розумовою відсталістю дошкільного віку та для дітей з помірною розумовою відсталістю молодшого шкільного віку. Було визначено, що навчальні програми мають різноманітне тематичне наповнення та складаються з різної кількості розділів. Враховуючи положення та принципи організації роботи з дітьми з порушеннями розумового розвитку була складена диференційована навчально-корекційна програма формування ПЗССЗ у дітей з помірним та тяжким ступенем порушення розумового розвитку (далі – ПТРВ) для 1-ої та 2-ої групи. Передбачалося, що програма для 1-ої групи містила в собі значно меншу кількість просторових знаків та символів, лише двох їхніх видів – предметні та предметно-просторові, оскільки до цієї групи були включені діти з меншими пізнавальними можливостями. Програма для 2-ої групи, крім вищезазначених, містила знаково-просторові та символічно-просторові знаки та символи. Основна ідея змісту цієї програми полягає у набутті пізнавального та різних видів соціального досвіду, оволодіння навичками більш ефективного функціонування в предметно-просторовому середовищі шляхом оперування просторовими знаками та символами. Навчально-корекційній програмі формування ПЗССЗ у дітей з ПТРВ було дано скорочену назву “Я у системі просторових знаків і символів” та включено 36 соціально спрямованих тем, що були запропоновані для 2-ї вікової групи (1-а група – діти віком від 8 до 10 років) та 3-ої вікової групи (2-а група – діти 10-12 років). Змістовий компонент навчальних тем для дітей 10-12 років з ПТРВ був складнішим. Передбачалося, що вивчення кожної з тем має здійснюватися впродовж одного тижня, а тривалість їх вивчення передбачалася впродовж першого року навчання. Зміст програми охопив сферу соціальної компетенції, які застосовуються до різних соціальних інституцій (сім’я, школа, найближче оточення дитини, громадські місця).

Навчальний матеріал було підібрано відповідно до визначених нами 4-х рівнів складності, передбачалося, що кожен з запропонованих просторових знаків і символів має вивчатися у свій віковий період розвитку дитини з ПТРВ відповідно до рівня її потенційних можливостей. Зміст експериментальної навчально-корекційної програми формування ПЗССЗ у дітей з ПТРВ, з огляду на недостатню узгодженість наявного змісту освіти з можливостями психофізичного розвитку цих дітей, представляє такий обсяг знань та уявлень, що сприятиме всебічному розвитку дітей та зменшуватиме їхню залежність від сторонньої допомоги, а також розширить межі взаємодії дітей з навколишнім соціокультурним середовищем, що забезпечить створення умов для реалізації корекційно-педагогічної допомоги.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАГРОЗ ПСИХОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.

*Панченко Вікторія Олександрівна
НУ "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка,
Чернігів, Україна*

*Позняк Тетяна Миколаївна
НУ "Чернігівський колегіум",
Чернігів, Україна*

Освітнє середовище сучасної школи одночасно з пропозицією широкого вибору можливостей для розвитку, має достатню кількість обмежень для особистісних проявів його учасників, в числі яких є шкільні загрози психологічній безпеці школярів. Ще В.О. Сухомлинський серед шкільних загроз, які можуть руйнівно впливати на психіку дитини, називав: нудьгу, максимальне напруження розумових сил дитини на уроці та в процесі виконання домашніх завдань, шкідливі для нервової системи дітей розумові, емоційні та фізичні перевантаження, педагогічний та батьківський «психоз» відмінних оцінок, багаторічний цейтнот часу на уроці та при виконанні домашніх завдань, формалізм програмних знань, нервозність шкільної обстановки, в якій панує квапливість, напруга, заохочуються конкурентні відносини між школярами, недовіра до дитини, до її бажання вчитися, до її індивідуальності. На даний час перелік і характеристики шкільних загроз значно розширились. Для шкільного середовища характерним стало психологічне насильство, проявами якого є: публічне приниження, образа, висміювання, загрози, обзивання, примус робити щось проти свого бажання, ігнорування, неповажне ставлення, недобррозичливе ставлення. Поряд з цим

постійна негативна оцінка результатів навчання, поведінки, особистості в цілому, підсилює психотравмуючу ситуацію школяра, що призводить до шкільної та соціальної дезадаптації. До загроз психологічній безпеці також відноситься незадоволеність якістю особистісно-довірчого спілкування та основними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища, і як наслідок - схильність до деструктивної поведінки, порушення психічного і фізичного здоров'я, емоційного комфорту школярів. Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі та емоційне вигорання педагогів також належать до загроз освітнього середовища, наслідками яких є неефективність психологічного супроводу дитини в школі, загроза її психічному здоров'ю. Не менш важливого значення набувають інформаційні загрози (негативна інформація з мережі Інтернет, спілкування в соціальних мережах, відсутність розуміння законних та етичних принципів поводження з інформацією тощо). На кожному віковому етапі ці загрози мають особливий деструктивний вплив, але саме у старшокласників вони актуалізуються дуже гостро. Зважаючи на вищезазначене, вивчення загроз психологічній безпеці школярів з метою їх усунення є надто важливим і актуальним завданням на сучасному етапі.

О ФАКТОРАХ ЖИЗНЕСПОСОБНОСТИ ЧЕЛОВЕКА В РЕГИОНЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО НЕБЛАГОПОЛУЧИЯ

Сараева Надежда Михайловна

*Забайкальский государственный университет,
Чита, Россия*

Суханов Алексей Анатольевич

*Забайкальский государственный университет,
Чита, Россия*

Галиакберова Ирина Леонидовна

*Забайкальский государственный университет,
Чита, Россия*

Жизненная среда человека, представляющая собой совокупность природных и социальных условий и факторов, во взаимодействии с которыми происходит развитие его организма и психики (Ковалев, 1993; Панов, 2001; Ясвин, 1997), в настоящее время все более осложняется из-за экологического кризиса и значительных социально-экономических изменений. Возрастают нагрузки на все системы его организма и психики, требуя выносливости, сопротивляемости, одновременно и гибкости, и устойчивости - сохранения

жизнеспособности. Эта проблема является насущной для всех россиян. Но есть регионы, в которых она приобретает особую остроту в связи с явно выраженной деформацией природной составляющей жизненной среды населения – регионы экологического неблагополучия. Характеристики природной среды в них не вполне адекватны гено- и фенотипическим свойствам популяции (Казначеев, 1980), что становится реальным риском ослабления жизнеспособности человека. В качестве модели регионов с такими условиями жизни мы рассматриваем Забайкальский край, где отмечается значительное экологическое «загрязнение» природной (физической) среды, естественное и антропогенное, выделяются территории чрезвычайной и кризисной экологической ситуации (Экорейтинг регионов РФ, 2016). В ранее проведенных нами исследованиях установлено снижение общего уровня психической активности детей, изменение (снижение) показателей психологической адаптации старших школьников и студентов, родившихся и проживающих в регионе экологического неблагополучия (Морозова (Галиакберова), 2007; Мысникова, 2014, Сараева, 2010, 2014; Суханов, 2005, 2012, 2014). Проблему данного исследования можно сформулировать следующим образом: является ли установленное снижение проявлением ослабления жизнеспособности испытуемых, то есть, каков уровень жизнеспособности молодежи (старших школьников и студентов), постоянно проживающих в Забайкальском крае? За счет чего в психике происходит компенсация негативных природных влияний, достигается относительный баланс с деформированной жизненной средой и в известной мере достаточный уровень жизнеспособности человека? Проведенное теоретико-эмпирическое исследование позволило установить снижение некоторых разноуровневых показателей жизнеспособности молодежного населения (старших школьников и студентов), проживающих на экологически неблагополучных территориях. Есть основания считать экологическое неблагополучие жизненной среды фактором такого снижения. Однако установлено, что возможна компенсация негативных природных влияний, достижение относительного баланса с деформированной жизненной средой и в известной мере достаточного уровня жизнеспособности человека. Основными факторами, обеспечивающими этот баланс, авторы считают реализацию стратегии минимизирующей адаптации, межуровневое взаимодействие внутри структуры жизнеспособности, особенно характеристики жизнестойкости, и, главное, – компенсирующие социальные воздействия.

Сілютіна Олена Миколаївна

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка,
Полтава, Україна*

Життя людини в сучасному технологізованому суспільстві актуалізує проблему усвідомлення власної тілесності, встановлення контакту з власним тілом та відповідної регуляції власної поведінки. Зокрема, рівень фізичної активності особистості знижений, що обумовлено активним використанням техніки. Це виражається в порушенні зв'язку ментального і тілесного в особистості, зниженні спроможності людини ефективно використовувати ресурси свого тіла. Тож, проблема вивчення ролі тілесності у житті сучасної людини набуває особливої актуальності. Тілесність є предметом психологічного дослідження в працях зарубіжних дослідників В. Райха, О. Лоуена, Ф. Александера, М. Фельденкрайза, Т. Майерса, Г. Гарднера, Ю. Джендліна. Для визначення теоретичних і методологічних засад дослідження тілесності мають важливе значення роботи О. Гомілко, С. Кримського, А. Лоя, В. Малахова, О. Мухи, Н. Медведєвої, М. Поповича, В. Табачковського, Т. Хомуленко. Вчені наголошують на необхідності і доцільності розвитку тілесного усвідомлення та тілесної компетентності, як одного з визначних факторів життєвої успішності індивіда. Сучасна людина має досить велике соціально-емоційне навантаження, зумовлене кризовими явищами сучасного суспільства, надмірно вираженою споживацькою орієнтацією свідомості (К. Седих). У багатьох дослідженнях тілесність розглядається як суттєвий чинник буття людини. На думку Н. Медведєвої, тілесність і соціальність виступають як сутнісні елементи людини, об'єднані сукупністю зв'язків. На думку О. Гомілко, тілесність – один із головних дієвих і активних чинників історії та культури, адже через неї конструється культурна реальність. Тілесність людини – це не природна її передумова, а культурно-антропологічний феномен. Т. Хомуленко, досліджуючи структурно-функціональну характеристику «тілесного Я», визначає його «компонентом Я-концепції (поряд із «соціальним Я», «духовним Я», «культурним Я», «фізичним Я», тощо), який відповідає за когнітивний і емоційний супровід тілесного функціонування, забезпечує його регулятивний ефект, що реалізується в процесі внутрішнього діалогу з тілесним Я, із самим собою про тіло». Механізм, який забезпечує саморегуляцію тілесного, на думку Т. Хомуленко, відображений у такій послідовності процесів: знання – ставлення – увага – внутрішнє відчуття – внутрішній діалог. Вищі форми функціонування «тілесного Я» відрізняються рефлексивною регуляцією тілесного функціонування, тобто такою регуляцією, яка ґрунтується на зворотному зв'язку (внутрішньому діалозі). Отже, тілесність є важливим феноменом, що виражається у «тілесному Я» людини і відображає особливості тілесного функціонування особистості.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ЭКОЛОГИЯ КАК ФАКТОР ШКОЛЬНОГО БУЛЛИНГА

*Фурманов Игорь Александрович
Белорусский государственный университет,
Минск, Республика Беларусь*

В жизни ребенка социально-психологическое пространство, отношения со сверстниками играют центральную роль, их влияние часто рассматриваются как значимый фактор социальной и психологической адаптации. В школьной жизни таким фактором являются одноклассники. С одной стороны, на одноклассников можно положиться в трудных жизненных обстоятельствах, ища помощи, эмоциональной поддержки и дружбы. С другой – отношения с одноклассниками могут сопровождаться различного рода конфликтами и событиями, время от времени или постоянно окрашенными негативными переживаниями. К такого рода отношениям можно отнести школьный буллинг. В рамках исследования было проведено анкетирование 3797 обучающихся учреждений общего среднего образования (1461 обучающихся 5-7 классов и 2336 обучающихся 8-11 классов). По оценке большинства опрошенных школьников, не подвергались психологическому и физическому насилию со стороны окружающих в учебных заведениях только около 30 процентов детей. Исследование выявило, что школе имеют место случаи использования учащимися и педагогами психологического и физического насилия в отношении детей. Полученные данные свидетельствуют, что психологический буллинг независимо от возраста и пола школьников является более распространенным видом насилия, чем физический. Во взаимоотношениях среди школьников 10-12 лет наиболее распространенными формами физического буллинга являются причинение физической боли и удары по рукам, пощечины или подзатыльники, удары кулаком, пинки ногами. Перечисленные формы буллинга значительно чаще испытывают на себе мальчики, чем девочки. Вместе с тем, девочки чаще, чем мальчики становятся объектом нападения с целью лишения денег и вещей. Было установлено, что независимо от пола наиболее распространенной формой психологического буллинга являются наделение обидными прозвищами и кличками, обзывания и оскорбления, грубая ругань, злые слова. Вместе с тем, существуют и некоторые половые различия. В частности, мальчики чаще, чем девочки сталкиваются с такими формами буллинга как говорение обидных слов о родных, пристыживание и насмешки в адрес бедности и благосостояния семьи жертвы, угрозы избить, нанести травмы. В свою очередь девочки этого возраста чаще сталкивались с обидными отзывами об их росте, фигуре, особенностях внешности или проблемах со здоровьем, бойкотированием, отказами разговаривать, науськиванием. Схожие тенденции проявления агрессии отмечаются и в возрастной группе школьников 13-17 лет. Такие формы как причинение

фізической боли и удари по рукам, пощечины или подзатыльники являются распространенными формами физического буллинга. Девочки почти в 2 раза чаще, чем мальчики становятся объектом нападения с целью лишения денег и вещей. Можно отметить и некоторую динамику в формах психологического буллинга. Так, было определено, что независимо от пола наиболее распространенными формами психологического буллинга являются наделение обидными прозвищами и кличками, обзывания и оскорбления, грубая ругань, злые слова, а также обидные отзывы о росте, фигуре, особенностях внешности или проблемах со здоровьем. Причем следует отметить, что девочки значительно чаще, чем мальчики становятся жертвами именно такого рода нападков. Кроме того девочки чаще сталкиваются с бойкотированием, отказами разговаривать, науськиванием.

ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВПЛИВАМИ ОТОЧУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА

Шлімакова Ірина Іванівна

*Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка,
Чернігів, Україна*

Кожний історичний етап розвитку суспільства зі своїми політичними, економічними та соціальними проблемами висуває нові вимоги до особистості, актуалізує її певні соціально-психологічні властивості, необхідні для успішного розвитку. Наразі в Україні відбуваються глобальні соціальні перетворення, які породжують величезну кількість проблем, що, безперечно, викликає інтелектуальне, духовне, емоційне та фізичне напруження людини. Такі зміни у соціумі формують нові стратегії мислення людей, сприяють переорієнтації їхніх цінностей, зміні домінуючих установок, впливають як на рівень суспільної свідомості українців загалом, так і на процеси трансформації індивідуальної свідомості кожного. У континуумі цього важливого значення на сьогодні набуває проблема життєздатності особистості, яка трактується вченими як індивідуальна здатність людини управляти власними ресурсами: здоров'ям, емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами в контексті соціальних, культурних норм та умов середовища (Б. Анан'єв, Б. Братусь, В. Знаков, С. Маді, О. Рильська, С. Рубінштейн, В. Франкл). Поняття життєздатності включає в себе два поняття: здатність чинити опір руйнуванню – життєстійкість (впоратися з важкими життєвими ситуаціями, захищати свою цілісність) і здатність будувати повноцінне життя у важких умовах – адаптивність (планувати своє життя,

рухатися в певному напрямку протягом якогось часу). Теоретичний аналіз опрацьованих джерел дає змогу стверджувати, що життєздатність формується під дією різних впливів середовища: природних, соціальних, культурологічних, а також обумовлюється аутовпливами. Результати емпіричного дослідження, вибірку якого склали 156 жителів м. Чернігова віком від 35 до 60 років, показали, що загалом життєздатність у досліджуваних виражена на середньому рівні, дещо вищою на рівні тенденцій вона проявляється у людей більш зрілого віку. Визначено, що усі чернігівці проявляють, переважно, позитивну чутливість до різних впливів середовища. При цьому, найбільш чутливими досліджувані є до природних впливів. За показником негативної чутливості домінують культурологічні впливи, байдужими та терпимими люди є до самовпливів. На рівні прямих кореляційних зв'язків встановлено обумовленість життєздатності досліджуваних їхньою позитивною чутливістю до соціальних впливів та позитивною чутливістю до культурологічних впливів. Виявлено обернені кореляційні зв'язки між: життєздатністю та байдужістю до соціальних впливів, життєздатністю та негативною чутливістю до культурологічних впливів, життєздатністю та негативною чутливістю до самовпливів. Таким чином, проведене дослідження дає змогу говорити, що сприйнятливість людей до впливів певним чином формує її життєздатність, тому перспективним бачиться пошук психологічних технологій розвитку стратегії протидії негативним впливам як умови підвищення рівня життєстійкості та адаптивності особистості.

БАР'ЄРИ ЩОДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

*Яновська Світлана Германівна
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна,
Харків, Україна*

One of the main features of an entrepreneur's activity is uncertainty surrounding of environment, which is the basis for the emergence of barriers towards entrepreneurship. In our study of entrepreneurs who started their business in the early 1990s and 2000s, changes in the degree of barriers to entrepreneurship were identified. At the beginning of the 1990s, the severity of all psychological barriers towards entrepreneurs was much lower than that of hired workers, that is, entrepreneurs showed greater readiness for entrepreneurship. In the 2000s, the situation changed a little: entrepreneurs and managers do not show differences in

the autonomy barrier, it has a rather high level in both groups and shows a significant difference compared to the group of entrepreneurs in the 1990s (the difference is reliable at the level of $p < 0.01$) We can explain this by reducing the importance of personal initiative in running a small business and the growing role of other regulators. The high barrier of autonomy can target entrepreneurs in the 2000s not only to believe in themselves and their strengths and aspirations to decide on their own, but also to search for authoritative sources for decision-making. We also see a significant difference in the degree of severity of the barrier of susceptibility to the new one (the difference is reliable at the level of $p < 0,05$). Generations of entrepreneurs in the 2000s have lower rates of this barrier, respectively, they have higher sensitivity and readiness to perceive new information and are determined to act on the basis of new ideas and innovations. Since the innovation potential forms the basis of entrepreneurial activity, the increase of susceptibility to novelty can be considered as a prerequisite for the formation of entrepreneurial potential. In addition, we can see a decrease in this barrier and in a group of managers. When comparing these results one can make assumptions about greater openness to new experiences and changes in the generation of small business representatives, which was formed in the early 2000's. The modern era is associated with the introduction of digital technologies in various spheres of life: bank cards, electronic banking, electronic communication, etc. Therefore, the willingness to follow a new one and make it through rapid changes is in fact a condition for working in a modern business environment.

САНОГЕННЕ МИСЛЕННЯ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Ярош Ніна Сергіївна

*Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна,
Харків, Україна*

Майже всі несприятливі сторони сучасної екологічної ситуації пов'язані з традиційною культурою людини. Стає тому загальноновизнаним, що гармонізацію взаємовідносин суспільства і природи необхідно починати з екологізації морального обличчя самої людини. Тоді екологічна проблема постає як двобічна проблема: збереження природного середовища та формування нової свідомості особистості. Свідомість - це відображення дійсності у вигляді знань, закріплених у мові у всіх її значеннях і значеннях, які можуть бути повідомлені, передані іншим людям. Основними критеріями свідомості є: здатність зосередити думку на різні явища і об'єктах в

залежності від обстановки; вміння породжувати абстрактні думки і оперувати ними; оцінювати свій майбутній вчинок (діяння) і передбачити його наслідки; усвідомлення свого «Я» і оточуючих індивідуумів; сприйняття і оцінка естетичних і етичних цінностей. Екологічна свідомість - це форма людської свідомості, яка включає в себе сукупність ідей, теорій, поглядів, мотивації, що відбивають екологічну сторону суспільного буття, реальну практику відносин між людиною і середовищем її життя, між суспільством і природою.

Під екологізацією свідомості маються на увазі зміни звичного ходу мислення, поглядів, цілей, принципів, переконань, що відбуваються свідомо і несвідомо, на ідеологічному і психологічному рівнях. Екологізація зачіпає, таким чином, всі рівні, сфери людської свідомості. Тривога за нинішні екологічні уявлення і погляди здається цілком обґрунтованою. Потрібно критичне осмислення багатьох сформованих раніше уявлень про складний процес взаємовідносин природи і суспільства. Осмислення особистістю ситуації залежить, перш за все, від ступеня розвитку рефлексивних здібностей особистості. За допомогою рефлексії людина здатна подивитися на ситуацію й на себе, так би мовити, «збоку». Це, своєю чергою, дає можливість більш повно оцінити події та власні ресурси.

Варто відмітити, що шляхом розвитку саме екологічної свідомості є розвиток таких компонентів мисленевої діяльності як розуміння та рефлексія. Рефлексія – це процес осмислення та переосмислення людиною власного досвіду. Рефлексування виступає певним процесом свідомого критичного осмислення людиною того, що з нею відбувається. Відсутність такої здатності в особистості може свідчити про переважання патогенного стилю мислення. Саногенне мислення, на відміну від патогенного, навпаки, у своїй основі має механізм саногенної рефлексії, що визначена як особливий вид системної рефлексії та полягає в можливості виявлення та «розмислення» афективних програм поведінки особистості. Розвиток навичок саногенної рефлексії дозволяє підвищити рівень усвідомленості, що у свою чергу може розвивати свідомість особистості у бік його екологізації.

ЕКОЛОГІЧНА САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

*Конєва Карина Мушегівна
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна,
Харків, Україна*

На данному етапі розвитку суспільства найбільшою невідповідністю є проблема подолання екологічної кризи, що загрожує стати екологічною катастрофою. Ситуація, що склалася в навколишньому середовищі, потребує негайного прийняття швидких й ефективних вирішень подолання кризи. Як відомо, наявність свідомості відокремлює людину від природи й лежить в основі пізнавальних й практичних дій, що впливають та змінюють навколишнє середовище. В результаті досягненого прогресу, людство, як сукупний суб'єкт досягло такого рівня розвитку, що результати його діяльності, тобто прямий вплив на природу вже на початку XX ст. стали певним чином помітними. Гострота екологічної кризи, нарастаюча протягом всього минулого століття призвела до переосмислення світогляду соціально активного населення (вчених, політиків, представників ЗМІ й громадських організацій) й тенденції к зміщенню техноцентричної свідомості до екоцентричної. Звідси й актуальність й практична значимість проблеми розвитку екологічної свідомості як форми суспільної й індивідуальної свідомості. В рамках екопсихологічній проблематики розглядаються перш за все, наступні питання. І. В. Кряж, О. В. Белоус, В. Я. Ясвін, В. А. Скребець досліджують формування й розвиток екологічної свідомості. О. С. Мамешина, С. Д. Дерябо розглядають шляхи формування екологічної поведінки. Як зазначав О.М. Леонтьєв, свідомість перш за все, визначається реальним життям людини і має сприйматися не тільки як процеси, що дають знання, але й формують спрямованість особистості її відношення до дійсності. В свою чергу, відношення до чогось виражається в тому, який сенс до особистості має певний об'єкт. Неможливо не зазначити, що екологічна свідомість, як свідомість взагалі, має характеризуватися певним відношенням до світу й до себе, як невід'ємна частина в цьому світі. Варто зазначити, що цей підхід дає розуміння для визначення шляхів подолання цього розриву між тим, що людина знає про проблеми навколишнього середовища й тим, що він робить для її подолання. Кажучи про екологічну поведінку, ми перед усім вводимо відмінність між екологічною свідомістю, що притаманна кожній людині, яка знаходиться в свідомому стані й еколого-орієнтованою свідомістю, що є новоутворенням. Воно формується в результаті створення спеціальних умов в освітньому просторі, що сприяє екологічній діяльності суб'єкта навчання. Виокремлюючи в якості одиниці екологічної поведінки дію, що рухається метою, як образом бажаного майбутнього, виділимо, що цей образ включає ознаки й символи екологічного благополуччя. Хоча оточуюче середовище для людини є, мов сукупність ситуацій, вплив яких

веде до багатого спектру різноманітних психічних станів, разом з тим в свідомості наявне стійке мотиваційно-сенсове ядро, яке при актуалізації здібностей до рефлексії визначає відношення суб'єкта до поставленої мети дії, назване О. Н. Леонтьєвим особистісним змістом. Це має значення, що проекологічна поведінка не тільки ситуативна, але й особистісно зумовлена.

В розкритті питання співвідношення екологічної самосвідомості й проекологічної поведінки необхідно також звернути свою увагу на принципіальні риси синтезу загального, особливого, ідентичного у відношенні «Я-світ», «Я-суспільство», у відношенні Я к нескінченному світу, пізнавальної діяльності Я, існування в соціальній діяльності. Отже, екологічна свідомість й самосвідомість, що слід вважати необхідною умовою суб'єктивності в здійсненні екологічної поведінки.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ У ПРИЙОМНИХ СІМ'ЯХ

*Варга Вікторія Степанівна
доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психології Мукачівського державного університету,
Мукачево, Україна*

Загальновідомо, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, світоглядні якості, а від благополуччя родини багато в чому залежить моральний стан суспільства

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. З перших днів появи на світ саме сім'я покликана готувати дитину до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечувати розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набуті власного досвіду поведінки й діяльності. Тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, стимулювати до подальшого розвитку. Якщо ж не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкращою альтернативою стає влаштування таких дітей у сімейні форми виховання: усиновлення, опіка, прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу.

Практика та теорія психологічної роботи із благополучними сім'ями та з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, сім'ями опікунів та піклувальників, з прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу, свідчить про те, що батькам потрібна підтримка та допомога різних фахівців. Адже проблема дитячо-батьківських стосунків є актуальною упродовж багатьох століть.

Взаємодія дитини з батьками є найпершим досвідом взаємодії з оточуючим світом. Цей досвід закріплюється і формує певні моделі поведінки з іншими людьми, які передаються із покоління в покоління. У кожному суспільстві складається певна культура взаємостосунків і взаємодії між батьками і дітьми, виникають соціальні стереотипи, певні установки і погляди на виховання в сім'ї. І, мабуть, не буде перебільшенням сказати, що цивілізованість суспільства визначається і ставленням його до дітей. Багато батьків достатньо добре усвідомлюють недоліки свого виховання, але часто їм не вистачає елементарної психологічної грамотності, щоб вирішити свої проблеми. Аналіз сімейних ситуацій у групі допомагає батькам подивитися на себе збоку, і тим самим якби об'єктивізувати свою поведінку. Батьки починають краще розуміти власні стереотипи виховання, які не є результатом свідомого вибору, а зазвичай або успадковуються від своїх батьків, або є наслідком уявлень про стосунки дитини і батька, отриманих від близького соціального оточення, засобів масової комунікації. Тренінг для батьків і дітей, який направлений на пошук спільних рішень, на зближення двох світів – дуже близьких, взаємозалежних, але, на жаль, не завжди мирно співіснуючих.

Запропонована програма спирається на різні теоретичні підходи, виклад яких міститься у першій частині роботи – “Теоретичні аспекти корекції емоційно-вольової сфери дітей у контексті дитячо-батьківських стосунків”. Важливе місце відведено діагностичним методам, які дозволяють всебічно вивчити реальну ситуацію психологічного розвитку дитини в сім'ї. Особливе місце займає корекційно-розвивальна програма “Моя сім'я та Я”, де наводиться структура занять, вправи та ігри, які апробовані, перевірені в процесі проведення тренінгових занять у дитячо-батьківських групах. Також корекційно-розвивальна програма “Моя сім'я та Я” призначена перш за все для працівників системи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які допомагають як і благополучним сім'ям, так і сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, здійснюють соціальний супровід прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів та піклувальників, а також для психологів, які працюють з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку та їх батьками.

Також корекційно-розвивальна програма “Моя сім'я та Я” призначена перш за все для працівників системи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які допомагають як і благополучним сім'ям, так і сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, здійснюють соціальний супровід прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів та піклувальників, а також для психологів, які працюють з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку та їх батьками.